

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Економіко-гуманітарний інститут
Факультет економіки та управління
(повне найменування інституту, назва факультету)

Фінанси, банківська справа та страхування
(повна назва кафедри)

Пояснювальна записка
до дипломної магістерської роботи
магістра
(ступінь вищої освіти (освітній ступінь))

на тему: «Бюджетна система України та аналіз динаміки її структурних елементів 2014-2016 роки»

Виконав: студент 6 курсу, групи ФЕУ-122М
спеціальності (напряму підготовки)

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(код і назва напряму підготовки, спеціальності)

_____ Шостак А.П.
(прізвище та ініціали)
Керівник _____ Набатова Ю.О.
(прізвище та ініціали)
Рецензент _____ Костенко Є.Н.
(прізвище та ініціали)

м. Запоріжжя
2017 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Запорізький національний технічний університет
(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут, факультет ЕГІ, ФЕУ

Кафедра Фінанси, банківська справа та страхування

Ступінь вищої освіти (освітній ступінь) магістр

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

(код і назва)

Напрямок підготовки 072»Фінанси, банківська справа та страхування»

(код і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри РБСС, к.е.н.

доц. Шадова С.В. Сесл
"14" грудень 2017 року

ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Шоста Антон Петрович

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Бюджетна система України та аналіз динаміки її структурних елементів 2014-2016 рр.

керівник проекту роботи Кабатова Юлія Олександрівна, к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від "04" жовтня 2017 року № 370

2. Строк подання студентом роботи липень 2017

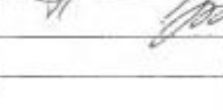
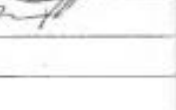
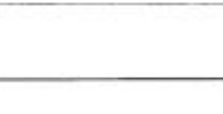

3. Вихідні дані до роботи Корпорація та законодавча база України, ліцензійні документи, наукові роботи.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Структурно-нормативні аспекти становлення та розвитку бюджетної системи України в умовах кризово-воєнної ситуації. 2. Аналіз динаміки структурних елементів бюджетної системи України в умовах воєнної ситуації. 3. Напрямок розвитку бюджетної системи України та вдосконалення бюджетної системи в умовах воєнної ситуації.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Видати перелік усіх структурних елементів бюджетної системи та загальної схеми її функціонування: схематичні бюджетні системи України, візуальні бюджетні системи України, таблиці загальної структурної побудови, таблиці і графіки динаміки показу у розрізі регіонів України, таблиці динаміки та структурних елементів бюджетної системи України, таблиці динаміки та структурних елементів бюджетної системи України за період 2014-2016 рр.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
1	Найімова Н.О. 904		
2	Найімова Н.О. 904		
3	Найімова Н.О. 904		
4	Куровен С.М. ст.викл.		
Нормоконтролер	Тришківська Н.О. ст.викл.		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір матеріалу на проектування	28.04.2017	
2	Групування та аналіз зібраного матеріалу. Уточнення завдань проектування	15.05.2017	
3	Виконання теоретичної частини роботи	29.05.2017	
4	Виконання графічної частини роботи	06.09.2017	
5	Написання та оформлення дипломної магістерської роботи	30.10.2017	
6	Перевірка роботи керівником, консультантами	19.11.2017	
7	Попередній захист роботи	16.11.2017	
8	Переплітання оформлення дипломної магістерської роботи	04.12.2017	
9	Захист роботи у ЕК	15.12.2017	

Студент

Керівник роботи

 Устеман А.І.
(прізвище та ініціали)

 Найімова Н.О.
(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Шостак А.П. «Бюджетна система України та аналіз динаміки її структурних елементів» – Дипломна магістерська робота.

Дипломна магістерська робота зі спеціальності 072 магістр фінансів, банківської справи та страхування. Кафедра фінанси, банківська справа та страхування, Запорізький національний технічний університет, 2017.

Магістерська дипломна робота присвячена розробці теоретико-методологічних підходів та практичних рекомендацій щодо вивчення бюджетної системи України та її структурних складових в умовах реформування економіки.

Розглянуті особливості бюджетного законодавства та принципи бюджетного устрою України згідно вимог чинного законодавства. Досліджено суть, функції та призначення бюджетного процесу в цілому, розглянуто склад, структуру, та етапи бюджетного процесу в Україні.

Проаналізовано макроекономічні показники державного бюджету України, детально вивчено та розглянуто виконання дохідної та видаткової частини зведеного та державного бюджетів України. Проведено аналіз фінансування державного бюджету, також розглянуто державний борг України.

Надані пропозиції щодо удосконалення механізму бюджетування з урахуванням зарубіжного досвіду та фінансової й політичної нестабільності держави.

Ключові слова: БЮДЖЕТ, БЮДЖЕТНА СИСТЕМА, ДОХОДИ, ВИДАТКИ, ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ, ЗВЕДЕНИЙ БЮДЖЕТ, ДЕФЦИТ БЮДЖЕТУ, ДЕРЖАВНИЙ БОРГ

ANNOTATION

Shostak A. «The Budgetary System of Ukraine and an Analysis of Dynamics of Its Structural Elements» – A Master's degree thesis.

The Master's degree thesis in specialty 072 Master of Finance, Banking and Insurance. The Chair of Finance, Banking and Insurance, Zaporizhzhya National Technical University, 2017.

The Master's degree thesis analyses the development of theoretical and methodological approaches and provides practical recommendations as for studying the budgetary system of Ukraine and its structural components in conditions of reforming the economy.

It describes peculiarities of the fiscal legislation and principles of the budgetary system of Ukraine in compliance with the requirements of the laws in force. The essence, functions and purpose of the budgeting process on the whole are studied; the content, structure and stages of the budgeting process in Ukraine are described.

The macroeconomic indices of the state budget of Ukraine are analyzed, the performance of an income and expenditure part of the consolidated budget and the state budget of Ukraine is studied and considered thoroughly. The analysis of financing of the state budget is carried out, and the national debt of Ukraine is studied.

The thesis provides suggestions as for improvement of the budgeting mechanism taking into account the foreign experience, as well as the financial and political instability of the country.

Key words: BUDGET, BUDGETARY SYSTEM, INCOMES, EXPENSES, STATE BUDGET, CONSOLIDATED BUDGET, BUDGET DEFICIT, NATIONAL DEBT

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ДО ДИПЛОМНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Набатова Ю.О. Проблеми незбалансованості державного бюджету на основі аналізу доходів та видатків бюджетної системи України [Електронний ресурс] / Ю.О. Набатова, А.П. Шостак // Ефективна економіка. – 2017. - № 11. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua>

2. Набатова Ю.О. Забезпечення стійкості бюджетної системи України з урахуванням кризових явищ в економіці / Ю.О. Набатова, А.П. Шостак // Тези. – 2017.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ,
СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

ВСТУП 10

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНО-НОРМАТИВНІ АСПЕКТИ
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В
УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ 13

1.1. Сутність бюджетної системи, бюджетне законодавство та
принципи бюджетного устрою України 13

1.2. Бюджетний процес в Україні та його етапи 27

1.3. Склад та структура державного бюджету, міжбюджетні
трансферти 32

1.4. Аналіз зарубіжного досвіду бюджетування 44

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ДИНАМІКИ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ
БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
БЮДЖЕТУВАННЯ 55

2.1. Аналіз макроекономічних показників державного бюджету
України 55

2.2. Аналіз виконання дохідної частини зведеного та державного
бюджетів України 68

2.3. Аналіз видатків і кредитування зведеного та державного
бюджету України 81

2.4. Аналіз фінансування державного бюджету та державний борг
України 94

РОЗДІЛ 3 НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ
УКРАЇНИ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ 105

3.1. Бюджетна децентралізація як головний пріоритетний шлях розвитку бюджетної системи України	105
3.2. Програмно-цільовий метод планування бюджету та його вдосконалення	116
РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ	128
ВИСНОВКИ	144
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	152
Додаток А Основні фінансово бюджетні показники	157
Додаток Б Доходи бюджетів	158
Додаток В Показники державного та гарантованого державою боргу	160
Додаток Д Показники доходів Зведеного бюджету України	162
Додаток Е Структура доходів зведеного бюджету	166
Додаток Ж Показники видатків Зведеного бюджету України	169
Додаток З Структура видатків зведеного бюджету	173
Додаток К Кредитування Зведеного бюджету України	176

**ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ,
СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ**

ДБ	–	державний бюджет
ЗБ	–	зведений бюджет
БС	–	бюджетна система
БКУ	–	Бюджетний кодекс України
МФУ	–	Міністерство фінансів України
ДФС	–	Державна фіскальна служба
ВВП	–	валовий внутрішній продукт
ІСЦ	–	індекс споживчих цін
НБУ	–	Національний банк України
ПДВ	–	податок на додану вартість
ОВДП	–	облігація внутрішньої державної позики
МВФ	–	Міжнародний валютний фонд

ВСТУП

В сучасних умовах реформування економіки бюджетна система є одним з найважливіших економічних регуляторів. Саме від того наскільки правильно побудована бюджетна система залежить ефективне функціонування всього народного господарства держави та зовнішніх відносин.

Актуальність теми полягає в необхідності дослідження сучасного стану бюджетної системи України, оскільки саме зараз проходять важливі реформи в фінансовій та бюджетній сферах. Оскільки Державний бюджет України складає матеріальну основу реалізації державою своїх функцій, однією з найважливіших сторін діяльності держави, що потребує такого реформування, стає ефективна мобілізація, розподіл і використання державних коштів як основного централізованого фонду коштів. Одним з головних етапів економічних перетворень є формування сучасної системи організації управління державними коштами.

Сучасна теорія бюджету має відповідати реаліям практики ведення державного господарства, оскільки з розвитком ринкової економіки вплив держави на задоволення потреб суспільства змінюється. Серед вагомих наукових досліджень проблем бюджетної сфери можна виділити роботи: Ю. Пасічника, О. Романенко, В. Андрущенко, І.Луніної, А.Близнюка, Р.Поляка, І.Лютого, Л.Фещенка, П.Проноза, Н.Кузьминчука, В.Базилевича, Л.Баластрик, С.Юрій, Й.Бескід, І.Чугунова, Л.Лачкова, В.Оспіщева, Л.Єрмоленка, С.Булгакова та ін. Разом з тим, на сьогодні єдиного підходу до побудови моделі ефективної бюджетної системи не існує. Це зумовлено, насамперед, економічною сутністю відносин, які формуються у процесі складання та виконання бюджету.

Дипломна магістерська робота виконана згідно з темою кафедри фінансів, банківської справи та страхування ЗНТУ «Бюджетна система України та аналіз динаміки її структурних елементів». Особистий внесок автора полягає у ґрунтовному дослідженні теорії та практики бюджетного процесу. Досліджено суть і значення бюджетування, проаналізовано реальний стан і особливості розвитку в

умовах поширення фінансової глобалізації, розроблено пропозиції щодо перспектив розвитку бюджетної системи України.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають з приводу формування та використання централізованого фонду коштів на державному та місцевому рівні.

Предметом дослідження є бюджетна система України в сукупності її організаційно - економічних структурованих елементів, їх взаємозв'язку і взаємозалежності.

Метою дипломної роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів функціонування бюджетної системи України на сучасному етапі реформ, ретельне вивчення структурних складових бюджету та їх динаміки, розгляд сучасних реформ бюджетування та обґрунтування можливих шляхів удосконалення діяльності бюджетної системи України.

Досягнення поставленої мети передбачає необхідність розв'язання таких завдань:

- визначити сутність бюджетної системи;
- охарактеризувати етапи становлення бюджетної системи України;
- проаналізувати дохідну частину бюджету України;
- провести оцінку видатків бюджету України;
- обґрунтувати шляхи вдосконалення функціонування бюджетної - системи

України.

Методи дослідження – аналіз, синтез, індукція, узагальнення.

Інформаційною базою написання дипломної роботи є праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, підручники, навчальні посібники, періодичні видання, статистичні дані щодо становлення та розвитку бюджетної системи України.

Наукова новизна одержаних результатів магістерської роботи полягає у обґрунтуванні теоретико-методичних засад і розробці практичних рекомендацій з формування національного бюджету і зниженню рівня його дефіциту, а також розвитку промислових підприємств.

Практична цінність проведеного дослідження полягає в поглибленні наукового обґрунтування особливостей розвитку й функціонування бюджетної системи України в сучасних умовах.

Магістерська робота «Бюджетна система України та аналіз динаміки її структурних елементів» складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота містить 176 сторінок комп'ютерного тексту, 43 рисунки, 14 таблиць, 50 джерел, 8 додатків.

У першому розділі «Теоретично нормативні аспекти становлення та розвитку бюджетної системи України в умовах реформування економіки» досліджені суть, функції та призначення бюджету в цілому, детально розглянуті етапи бюджетування, склад та структура державного бюджету, розглянуто досвід зарубіжного бюджетування.

У другому розділі «Аналіз динаміки структурних елементів бюджетної системи України в сучасних умовах бюджетування» здійснено аналіз доходів та видатків бюджетної системи України. Визначено стан макроекономічних показників бюджету, розглянуто фінансування державного бюджету та державний борг України.

У третьому розділі «Напрями розвитку бюджетної системи України та вдосконалення бюджетного процесу» розглянуто бюджетну децентралізацію, як пріоритетний шлях розвитку бюджетної системи та її вплив на бюджет, також розглянуто програмно-цільовий метод планування бюджету та його вдосконалення.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНО-НОРМАТИВНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ

1.1. Сутність бюджетної системи, бюджетне законодавство та принципи бюджетного устрою України

Бюджет держави є однією з ланок економічної системи України. Серед економічних категорій бюджет займає одне з центральних місць. Будучи об'єктивною економічною категорією, він відображає грошові відносини, які виникають між державою, з одного боку, і підприємствами, організаціями, установами всіх форм власності та фізичними особами – з іншого, з приводу утворення основного централізованого фонду грошових коштів держави і його використання на розширене відтворення, підвищення рівня життя і задоволення інших суспільних потреб відповідно до функцій держави. Завдяки бюджету згідно з Конституцією України держава повинна мати можливість зосередити фінансові ресурси на важливих ділянках економічного та соціального розвитку [1, с. 7]. Таким чином актуальним і важливим є дослідження методологічних та науково-практичних питань управління бюджетом.

Інформацію про основні методичні підходи щодо аналізу поняття категорії «бюджетна система» можна розглянути на основі трактування цього терміну провідними науковцями такими як: Феценко Л. В., Проноза П. В., Кузьминчук Н. В., Базилевич В. Д., Баластрик Л. О., Юрій С. І., Бескід Й. М., Чугунов І. Я., Пасічник Ю. В., Близнюк О. П., Лачкова Л. І., Оспіщев В. І., Єрмоленко Л. В., Булгакова С. О. та Золотогоров В. Г [2-8].

Вивчаючи праці вищенаведених фахівців можна дійти висновку, що поняття «бюджетна система» є чітко сформованим, але його часто поділяють на одну з класифікацій: організаційну або економіко правову.

Переважна більшість фахівців, трактують поняття бюджетної системи за організаційною класифікацією, тобто як сукупність інститутів та рівнів, що забезпечують функціонування бюджетних відносин. До переваг такої класифікації відносять розуміння типу бюджетної системи, кількість існуючих рівнів, що залежить від державного устрою та адміністративно-територіального поділу країни. Недоліком такої класифікації є різне трактування бюджетної системи у різних країнах, бо кожна країна має власну специфіку бюджетних систем.

Інша частина науковців розглядає бюджетну систему за економічною класифікацією, як сукупність економічних відносин та ланку фінансової системи, що закріплені нормами права. До переваг економічного підходу відносять: економічне обґрунтування бюджетних відносин з урахуванням національного законодавства та універсальність визначення для будь-яких бюджетних систем. До недоліків можна віднести відсутність врахування особливостей бюджетних систем у різних країнах.

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що трактування терміну «бюджетна система» може бути найбільш вдалим і повним якщо об'єднати обидві класифікації: організаційну та економіко правову, таким чином визначення стає змістовним та універсальним, наявність правової та економічної точки зору у поєднанні з іншими відмінними рисами категорії.

Після розгляду поняття бюджетної системи доцільно буде розглянути склад бюджетного законодавства, так Бюджетний кодекс України визначає такий склад бюджетного законодавства:

- а) Конституція України;
- б) Бюджетний Кодекс України;
- в) Закон Про Державний бюджет України;
- г) інші закони (що регулюють бюджетні відносини), передбачені ст. 1 Бюджетного кодексу України;
- г) нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, прийняті на підставі і на виконання Бюджетного кодексу України та інших законів України;

д) нормативно-правові акти органів виконавчої влади, прийняті на підставі і на виконання Бюджетного кодексу України, інших законів України та нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України;

е) рішення про місцевий бюджет;

є) рішення органів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, прийняті відповідно до Бюджетного кодексу та нормативно-правових актів, передбачених статей [9].

Конституція України має найвищу юридичну силу. Статті 95–98 Основного Закону присвячені регулюванню бюджетних відносин. Зокрема, задекларовано побудову бюджетної системи на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами та територіальними громадами, а також викладено організацію бюджетного процесу та контролю за виконанням бюджету (контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використання здійснює Рахункова палата).

Після проголошення незалежності України був прийнятий Закон України «Про Державний бюджет України на 1992 рік». Починаючи з 1992 року, Закон України «Про Державний бюджет» приймається щорічно.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, Закон про Державний бюджет України – це закон, який затверджує Державний бюджет України та містить положення щодо забезпечення його виконання протягом бюджетного періоду. Законом про Державний бюджет України, відповідно до ст. 40 Бюджетного кодексу, визначаються:

– загальні суми доходів, видатків та кредитування державного бюджету;

– граничний обсяг річного дефіциту (профіциту) державного бюджету у відповідному бюджетному періоді, державного і гарантованого державою боргу на кінець відповідного бюджетного періоду, граничний обсяг і напрями надання державних гарантій, а також повноваження щодо цих гарантій відповідно до статті 17 цього Кодексу;

– доходи державного бюджету за бюджетною класифікацією (у додатку до закону);

- фінансування державного бюджету за бюджетною класифікацією (у додатку до закону);

- бюджетні призначення головним розпорядникам коштів державного бюджету за бюджетною класифікацією з обов'язковим виділенням видатків споживання та видатків розвитку, включаючи розподіл видатків на централізовані заходи між адміністративно-територіальними одиницями (у додатках до закону);

- бюджетні призначення міжбюджетних трансфертів (у додатках до закону);

- розмір оборотного залишку коштів державного бюджету;

- розмір мінімальної заробітної плати на відповідний бюджетний період;

- розмір прожиткового мінімуму на відповідний бюджетний період у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для основних соціальних і демографічних груп населення та рівень забезпечення прожиткового мінімуму на відповідний бюджетний період;

- перелік кредитів (позик), що залучаються державою від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проектів

- додаткові положення, що регламентують процес виконання бюджету [9].

З 2011 року набув чинності Бюджетний кодекс України у редакції, яка містить такі основні відмінності від попередньої редакції:

- розширено сфери застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі. Так, стаття 20 визначає засади застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі на рівні державного та місцевих бюджетів;

- запроваджено середньострокове планування. Так, статтею 21 передбачено складання прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди;

- посилено фінансовий контроль за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів [9].

Значні зміни до бюджетного законодавства було внесено в 2014 та 2015 роках. Урядом була схвалена Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні та затверджено План заходів з її реалізації. Відповідно до цього плану було внесено зміни до Бюджетного та

Податкового кодексів України, згідно з якими здійснено перший етап бюджетної децентралізації.

Так, було затверджено Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» від 28.12.2014 р. № 79-VIII, яким запроваджено нову схему міжбюджетних відносин. Також у Постанові КМУ від 23.01.2015 р. № 12 викладено нову редакцію Порядку перерахування міжбюджетних трансфертів [11].

До складу законодавства, що регулює бюджетну систему України, також входять Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» та інші нормативно-правові акти. На місцевому рівні показники бюджету щорічно затверджуються рішенням сесії місцевої ради «Про затвердження бюджету міста / села / району / області». Норми, що описують бюджетні питання, та загальна схема їх взаємодії виглядають так рис. 1.1:

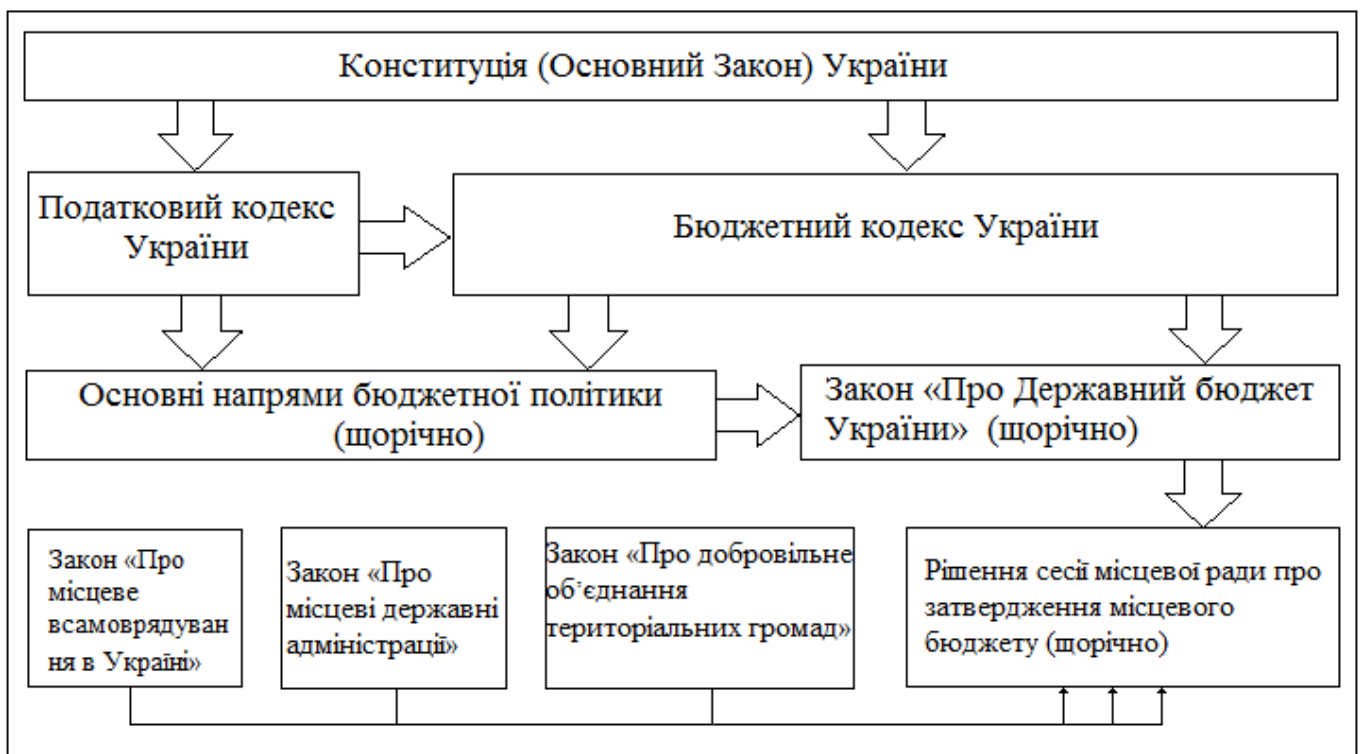

Рис. 1.1 Норми, що описують бюджетні питання, та загальна схема її взаємодії

Розглянемо бюджетний устрій який визначає організацію бюджетної системи країни, взаємовідносини між її окремими ланками, правові основи функціонування

бюджетів, що входять до бюджетної системи, склад і структуру бюджетів, процедурні сторони формування та використання бюджетних коштів та ін. Основи бюджетного устрою визначаються формою державного устрою країни, чинними основними законодавчими актами, а також роллю бюджету у суспільному відтворенні та соціальних процесах.

Бюджетний устрій, як правило, будується відповідно до адміністративно-територіального устрою країни.

Бюджетна система України як унітарної держави складається з двох ланок – державного та місцевих бюджетів.

Загалом, у сучасному світі поширені дворівнева (унітарна) та трирівнева (федеральна) бюджетні системи. Завданням бюджетних систем є максимальне наближення джерела фінансування державних послуг до одержувачів цих послуг (у ЄС це положення імплементоване у ключовий принцип європейської демократії – принцип субсидіарності). У таких бюджетних моделях розрізняють централізовану та децентралізовану бюджетні системи.

Децентралізована бюджетна система, яку декларує сучасне бюджетне законодавство України, відрізняється тим, що держава забезпечує місцевим бюджетам достатню фінансову базу для виконання як делегованих нею, так і своїх власних повноважень. Тобто, доходи бюджету, які регулюються державою, використовуються місцевими бюджетами значно меншою мірою, ніж доходи, закріплені за такими бюджетами.

Отже, бюджетний устрій визначає, яким чином побудована бюджетна система. Тобто бюджетний устрій – це організація та принципи побудови бюджетної системи, її структура, взаємозв'язки між окремими її ланками, організація вертикальної структури бюджету держави за рівнями влади [11].

Бюджетна система відображає складові частини бюджету, тобто це сукупність усіх бюджетів, які формуються в цій країні відповідно до її бюджетного устрою.

Основи бюджетного устрою досить стабільні та мають в цілому однакові чинники в різних країнах. Бюджетні системи різних країн можуть доволі суттєво відрізнятися, хоча і мають доволі близьке за своєю суттю підґрунтя.

Бюджетний устрій доцільно розглядати як засади побудови бюджетної системи. Вони встановлюються з урахуванням адміністративного поділу і розмежування функцій між різними рівнями органів державної влади [11].

Бюджетна система України почала своє становлення у 1992 році. Конституцією України передбачено, що бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами (ст. 95.) [12].

На вдосконалення організації бюджетної системи значною мірою вплинув прийнятий у 2001 році Бюджетний кодекс України, яким було чітко визначено процедури розроблення, прийняття та виконання бюджету, встановлено взаємовідносини між ланками бюджетної сфери, окреслено процес використання коштів бюджетів різного рівня, надано певну фінансову самостійність органам місцевого самоврядування, запроваджено програмно-цільовий метод як ефективний метод планування та використання бюджетних коштів.

Бюджетний кодекс України дає таке визначення бюджетної системи: «Бюджетна система України – це сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права» (ст. 2). Зазначається, що бюджетна система України встановлюється виключно Бюджетним кодексом України (ст. 4). БКУ визначає засади бюджетної системи України, її структуру та принципи. Правові засади бюджетної системи визначаються насамперед Конституцією України, а також Бюджетним кодексом України й іншими нормативно-правовими актами з питань бюджету [9].

З огляду на необхідність продовження бюджетного реформування у 2010 р. було ухвалено нову редакцію Бюджетного кодексу України, що мало на меті, насамперед, надати можливість підвищувати стійкість бюджетної системи. Прийняття нової редакції Бюджетного кодексу передбачало введення

середньострокового планування, розширення сфери застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі, а також поліпшення бюджетного адміністрування і посилення контролю над дотриманням бюджетного законодавства. Але довгий час ці положення фактично не були реалізованими [11].

За період з липня 2010 до грудня 2014 року до Бюджетного кодексу було внесено зміни 42-ма законами. З 2015 року, коли розпочалися процеси децентралізації в Україні, робота над пошуком оптимальної моделі бюджетної системи та бюджетних відносин на всіх рівнях продовжується. Свідченням цього є прийняття, поряд з іншими, Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України» від 10.02.2015 р. № 176-19, яким введено поняття «бюджети об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад», які, у свою чергу, є окремою ланкою бюджетів місцевого самоврядування.

Сьогодні структура бюджетної системи України має такий вигляд рис. 1.2:

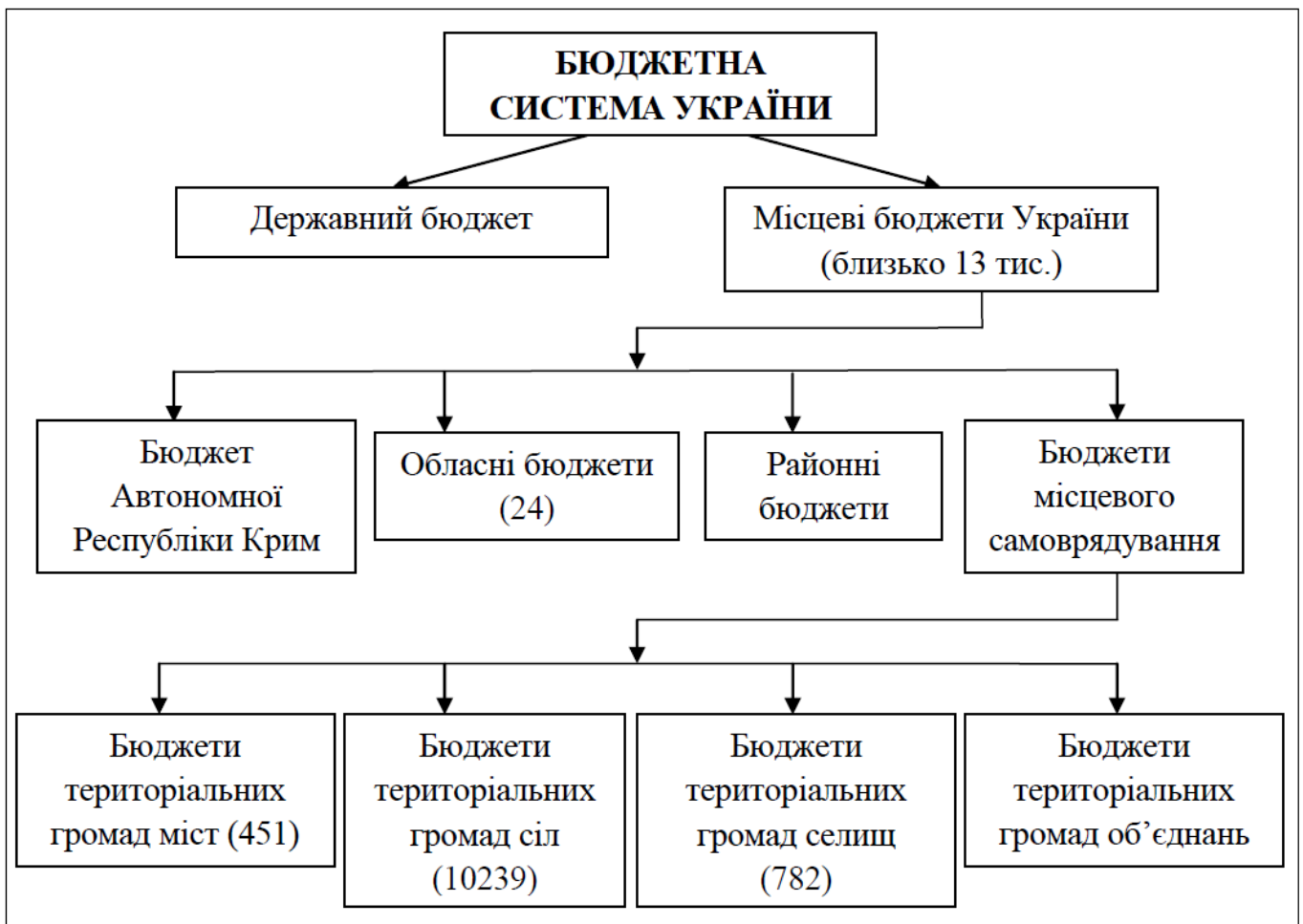

Рис. 1.2 Складові бюджетної системи України

На основі рисунку детально розглянемо кожен складову частину Бюджетної системи України.

Державний бюджет – це система грошових відносин, яка виникає між державою, з одного боку, і підприємствами, фірмами, організаціями та населенням, з іншого, з метою формування й використання централізованого фонду грошових ресурсів для задоволення суспільних потреб. Іншими словами, це - щорічний баланс надходжень та видатків, який розробляють державні органи для активного впливу на економічний процес та підвищення його ефективності.

Місцевий бюджет – бюджет адміністративно-територіальної одиниці (області, району, міста, селища, села), затверджений відповідною радою.

Місцевий бюджет являє собою форму утворення та використання грошових ресурсів, призначених для забезпечення завдань та функцій, віднесених до предметів ведення місцевого самоврядування. Місцевий бюджет є фінансово-економічною категорією, інструментом вирішення проблем місцевого рівня.

Місцевими бюджетами є бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування. До останніх належать бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах), бюджети об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад [9].

Слід додати, що крім понять «державний бюджет» та «місцевий бюджет» існує поняття «зведений бюджет». Відповідно до ст. 6 Бюджетного кодексу України, зведений бюджет є сукупністю показників бюджетів, що використовуються для аналізу та прогнозування економічного і соціального розвитку держави.

Так, зведений бюджет України включає показники Державного бюджету України, зведеного бюджету АРК та зведених бюджетів областей, міст Києва та Севастополя. Зведений бюджет АРК включає показники бюджету АРК, зведених бюджетів її районів та бюджетів міст республіканського значення. Зведений бюджет області включає показники обласного бюджету, зведених бюджетів районів і бюджетів міст обласного значення цієї області. Зведений бюджет району включає показники районного бюджету, бюджетів міст районного значення, селищних та

сільських бюджетів цього району. Зведений бюджет міста з районним поділом включає показники міського бюджету та бюджетів районів, що входять до його складу. Якщо місту або району у місті адміністративно підпорядковані інші міста, селища чи села, зведений бюджет міста або району у місті включає показники бюджетів цих міст, селищ та сіл [11].

Показники бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, включаються до відповідних зведених бюджетів.

Зведений бюджет є суто аналітичним документом, слугує для аналізу та оцінки бюджетних показників і показників соціально-економічного розвитку.

Розглянемо принципи бюджетного устрою, що визначають його системні характерні ознаки рис. 1.3. У цілому можливі два ключові підходи до організації бюджетної системи – принципове установлення або єдності всіх бюджетів, або автономності кожного з них. Зважаючи на системне значення цих підходів, в міжнародній практиці вони зазвичай втілюються у принципи побудови бюджетних систем.

Принципи бюджетної системи України встановлено Бюджетним кодексом України (ст. 7).

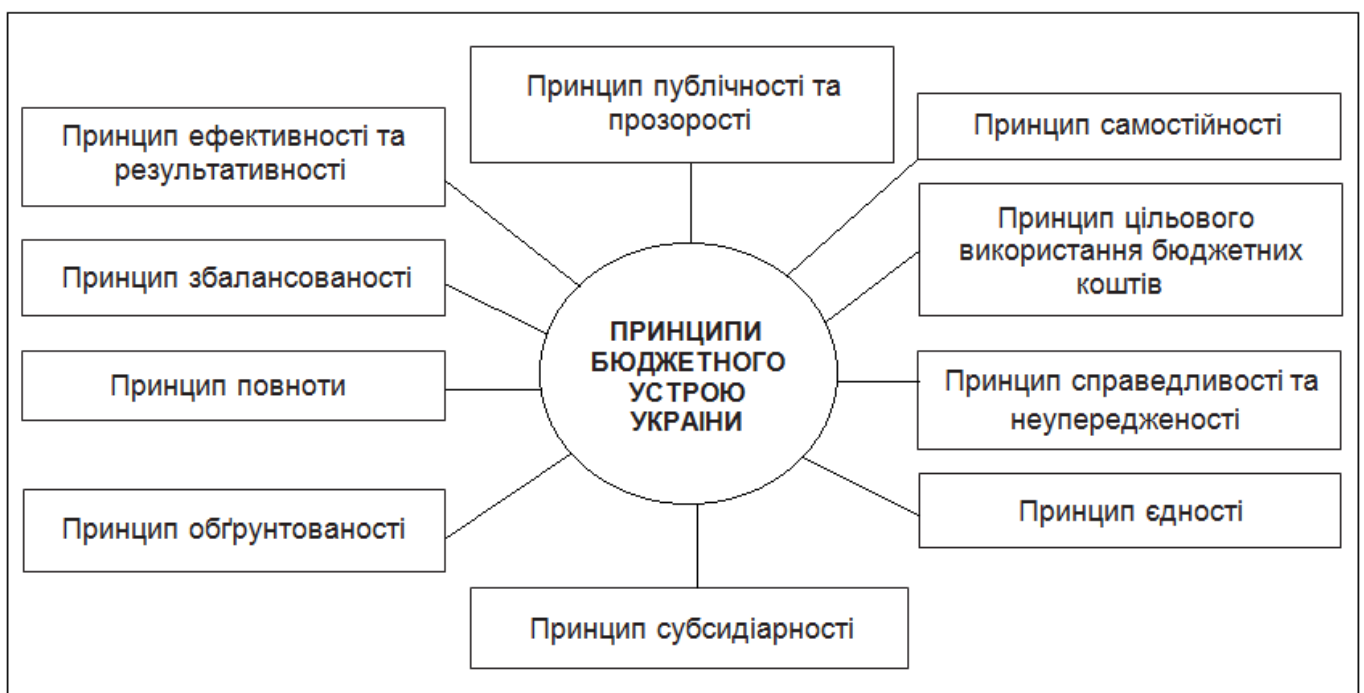

Рис. 1.3 Принципи бюджетного устрою України

Виходячи з рис. 1.3 доцільним є розглянути кожен принцип бюджетного устрою України окремо.

Принцип єдності бюджетної системи України передбачає, що єдність бюджетної системи України забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку і звітності.

Єдина бюджетна класифікація представляє собою єдине систематизоване угруповання доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів.

Грошова система — це встановлена державою форма організації грошового обігу в країні. Грошова система формується історично, є елементом господарського механізму і регулюється законодавчими актами держави. До основних елементів грошової системи належать: грошова одиниця, державні грошові знаки, масштаб цін, валютний курс, організація емісії та обігу грошових знаків, організація міжнародних розрахунків, суб'єкт грошово-кредитного і валютного регулювання.

Для всіх видів бюджетів існує єдиний порядок їх виконання, ведення бухгалтерського обліку та складання звітності.

Єдність бюджетної системи дозволяє проводити єдину соціальну й економічну політику в країні. Єдність бюджетного законодавства України полягає у прийнятті Бюджетного кодексу України – єдиного кодифікованого акта, який детально регулює бюджетні відносини. Принцип єдності бюджетної системи України передбачає таке регулювання бюджетних відносин, яке, з одного боку, гарантувало б єдині основи фінансової діяльності держави і органів місцевого самоврядування, а з іншої – дозволяло б місцевим органам влади та місцевого самоврядування у межах своїх повноважень здійснювати бюджетне регулювання згідно з чинним законодавством.

Принцип збалансованості означає, що повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень бюджету на відповідний бюджетний період. Дотримання принципу збалансованості бюджету закладає основи мінімізації

бюджетного дефіциту. Відповідно до Бюджетного кодексу України, забороняється приймати дефіцитний бюджет без визначення джерел фінансування дефіциту, а уповноважені органи при складанні, затвердженні і виконанні бюджету мають виходити з необхідності мінімізації розміру дефіциту бюджету.

Принцип самостійності передбачає, що Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними. Держава коштами державного бюджету не несе відповідальності за бюджетні зобов'язання органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування. Органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування коштами відповідних місцевих бюджетів не несуть відповідальності за бюджетні зобов'язання одне одного, а також за бюджетні зобов'язання держави. Самостійність бюджетів забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів бюджету, правом відповідних органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України, правом Верховної Ради Автономної Республіки Крим та відповідних місцевих рад самостійно і незалежно одне від одного розглядати та затверджувати відповідні місцеві бюджети.

Принцип повноти означає, що до складу бюджетів підлягають включенню всі надходження бюджетів та витрати бюджетів, що здійснюються відповідно до нормативно-правових актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування. Надходження бюджетів визначаються насамперед Бюджетним та Податковим кодексами.

Принцип обґрунтованості передбачає, що бюджет повинен формуватися на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку України та розрахунках надходжень бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик та правил. До вищезазначених показників відносять: номінальний ВВП; рівень безробіття населення; обмінний курс гривні до іноземної валюти; рівень інфляції; граничний обсяг дефіциту державного бюджету; частку перерозподілу ВВП через зведений бюджет; розмір мінімальної заробітної плати та розмір прожиткового мінімуму; індекс споживчих цін; показники реального сектору

економіки; рівень дефіциту бюджету. Збігання звітних даних щодо виконання бюджету із затвердженими показниками прийнятого бюджету значною мірою залежить від якості прогнозів.

Принцип ефективності та результативності передбачає, що при складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного надання послуг, гарантованих державою, Автономною Республікою Крим, місцевим самоврядуванням, при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів.

Ефективність здійснення управління на місцевому та регіональному рівнях безпосередньо пов'язана з децентралізацією державного управління та деконцентрацією владних повноважень і ресурсів відповідно до принципу субсидіарності [9].

Контроль за дотриманням принципу ефективності здійснюється шляхом проведення аудиту та оцінки ефективності управління бюджетними коштами відповідно до законодавства. Принцип результативності включено до Бюджетного кодексу у редакції 2010 р., що пояснюється застосуванням програмно-цільового методу у бюджетному процесі. Саме програмно-цільовий метод передбачає формування показників результативності та ефективності витрачання бюджетних коштів, що визначено Концепцією застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі України.

Принцип субсидіарності означає, що розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача.

Принцип субсидіарності є одним із ключових принципів європейської демократії. В Україні він закріплений у двох нормативно-правових актах – у Бюджетному кодексі та у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Субсидіарність передбачає достатньо високий рівень фінансової та адміністративної децентралізації. Принцип субсидіарності пов'язаний з принципом ієрархічності, який розглядає державно-управлінські системи як багаторівневі, що потребують поділу на елементи.

Принцип цільового використання бюджетних коштів передбачає, що бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями. Положеннями статті 119 БКУ визначено, що нецільовим використанням бюджетних коштів є витрачання їх на цілі, що не відповідають бюджетним призначенням, встановленим Законом про Державний бюджет України чи рішенням про місцевий бюджет, бюджетним асигнуванням, напрямам використання бюджетних коштів тощо.

Згідно з нормативно-правовими актами, зокрема для здійснення моніторингу, оцінки реалізації і контролю ефективності виконання бюджетної програми та цільового використання бюджетних коштів, при формуванні бюджету за програмно-цільовим методом застосовується паспорт бюджетної програми, який визначає мету, завдання, напрями використання бюджетних коштів, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики бюджетної програми відповідно до встановлених бюджетних призначень.

Принцип справедливості і неупередженості означає, що бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами.

Цей принцип закріплено в Конституції України. Дотримання зазначеного принципу означає, що у державі має бути забезпечено рівний доступ усіх громадян до бюджетних послуг та соціальних гарантій.

Принцип публічності та прозорості передбачає інформування громадськості з питань складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного бюджету та місцевих бюджетів [9].

Бюджетним кодексом України (ст. 28) передбачена доступність інформації про бюджет. Так, Міністерство фінансів України забезпечує оприлюднення:

а) проекту закону про Державний бюджет України;

б) закону про Державний бюджет України з додатками, які є його невід'ємною частиною, а також інформаційно-аналітичних матеріалів щодо основних показників та завдань державного бюджету (у доступній для громадськості формі) у місячний строк з дня опублікування закону про Державний бюджет України шляхом розміщення на своєму офіційному сайті.

в) інформації про виконання Державного бюджету України за підсумками місяця, кварталу та року;

г) інформації про виконання зведеного бюджету України;

г) іншої інформації про виконання Державного бюджету України.

Реформування бюджетної системи має враховувати обов'язковість дотримання принципів її побудови, закладених у Бюджетному кодексі, шляхом безумовного втілення вказаних принципів на практиці, що, у свою чергу, буде сприяти підвищенню ефективності бюджетної системи в цілому. Для громадян найбільш важливими є принцип публічності та прозорості і принцип субсидіарності, адже перший зобов'язує владу постійно інформувати громадськість з бюджетних питань, а другий, будучи ключовим принципом європейської демократії, змушує наближати бюджетні послуги до їх безпосереднього споживача, тобто кошти повинні концентруватися там, де живуть люди [11].

1.2. Бюджетний процес в Україні та його етапи

Бюджетний процес, відповідно до Бюджетного кодексу України – це регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства (ст. 2 Бюджетного кодексу). Ст. 19 БКУ визначає такі стадії бюджетного процесу:

а) складання проектів бюджетів;

б) розгляд проекту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);

в) виконання бюджету, включаючи внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);

г) підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

Передбачено, що на всіх стадіях бюджетного процесу здійснюються контроль за дотриманням бюджетного законодавства, аудит та оцінка ефективності управління бюджетними коштами відповідно до законодавства [9].

Розглянемо особливості всіх етапів бюджетного процесу, складання проекту Державного бюджету України унормовано главою 6 Бюджетного кодексу України, яка зокрема, визначає організаційні засади складання проекту Державного бюджету України.

Кабінет Міністрів України розробляє проект закону про Державний бюджет України. При цьому всі розрахунки здійснюються Міністерством фінансів України, яке:

- відповідає за складання проекту закону про Державний бюджет України;
- визначає основні організаційно-методичні засади бюджетного планування, які використовуються для підготовки бюджетних запитів і розроблення проекту Державного бюджету України та прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди;
- визначає загальний рівень доходів, видатків і кредитування бюджету;
- дає оцінку обсягу фінансування бюджету для складання проекту Державного бюджету України та індикативних прогнозних показників Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди [9].

При цьому розрахунки здійснюються на підставі основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на плановий і наступні за плановим два бюджетні періоди й аналізу виконання бюджету у попередніх та поточному бюджетних періодах.

Національний банк України подає Президенту України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України:

– до 15 березня року, що передує плановому, – прогностичні монетарні показники і показники валютно-курсової політики на наступний рік та наступні за плановим два бюджетні періоди, у тому числі обмінний курс гривні у середньому за рік та на кінець року;

– до 1 квітня року, що передує плановому, – інформацію про розрахунок частини прогнозованого прибутку до розподілу поточного року, яка підлягатиме перерахуванню до державного бюджету;

– до 1 вересня року, що передує плановому, – інформацію про розрахунок частини прогнозованого прибутку до розподілу наступного року, яка підлягатиме перерахуванню до державного бюджету [13].

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України до 1 березня року, що передує плановому, подає Міністерству фінансів України орієнтовні основні прогностичні макропоказники економічного та соціального розвитку України, необхідні для розроблення проекту Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період.

Зазначені матеріали використовуються для складання проекту закону про Державний бюджет України. Кабінет Міністрів України не пізніше 1 квітня року, що передує плановому, розглядає та схвалює проект Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період і у триденний строк подає до Верховної Ради України, яка його розглядає за спеціальною процедурою [13].

Бюджетний кодекс передбачає спеціальну процедуру розгляду та затвердження Державного бюджету України, результатом якої є прийняття відповідного закону, що ним визначаються:

а) загальні суми доходів, видатків та кредитування державного бюджету (з розподілом на загальний та спеціальний фонди);

б) граничний обсяг річного дефіциту (профіциту) державного бюджету у відповідному бюджетному періоді, державного і гарантованого державою боргу на

кінець відповідного бюджетного періоду, граничний обсяг і напрями надання державних гарантій, а також повноваження щодо цих гарантій;

в) доходи державного бюджету за бюджетною класифікацією;

г) фінансування державного бюджету за бюджетною класифікацією;

г) бюджетні призначення головним розпорядникам коштів державного бюджету за бюджетною класифікацією з обов'язковим виділенням видатків споживання та видатків розвитку, включаючи розподіл видатків на централізовані заходи між адміністративно-територіальними одиницями (у додатках до закону);

д) бюджетні призначення міжбюджетних трансфертів (у додатках до закону);

е) розмір оборотного залишку коштів державного бюджету;

є) розмір мінімальної заробітної плати на відповідний бюджетний період;

ж) розмір прожиткового мінімуму на відповідний бюджетний період у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для основних соціальних і демографічних груп населення та рівень забезпечення прожиткового мінімуму на відповідний бюджетний період;

з) перелік кредитів (позик), що залучаються державою від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проектів, із зазначенням кредиторів, загальних обсягів кредитів (позик) та обсягів їх залучення у відповідному бюджетному періоді в розрізі бюджетних програм;

і) додаткові положення, що регламентують процес виконання бюджету.

Розгляд та затвердження Державного бюджету України відбувається у Верховній Раді України за спеціальною процедурою, визначеною Регламентом ВРУ [9].

Етап виконання Державного бюджету України унормовано главою 8 Бюджетного кодексу України, згідно з якою виконання бюджету забезпечує Кабінет Міністрів України. Міністерство фінансів України здійснює загальну організацію та управління виконанням Державного бюджету України, координує діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету.

Виконання Державного бюджету України відбувається за доходами та за видатками. При виконанні державного бюджету і місцевих бюджетів застосовується казначейське обслуговування бюджетних коштів.

Казначейство України забезпечує казначейське обслуговування бюджетних коштів на основі ведення єдиного казначейського рахунку, відкритого у Національному банку України.

Основними завданнями Державної казначейської служби України є реалізація державної політики у сферах казначейського обслуговування бюджетних коштів, бухгалтерського обліку виконання бюджетів та внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у зазначених сферах [11].

Державна казначейська служба є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України. Роботу Казначейства регламентує постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України» від 15 квітня 2015 року № 215 [14].

Казначейське обслуговування бюджетних коштів передбачає:

- а) розрахунково-касове обслуговування розпорядників і одержувачів бюджетних коштів, а також інших клієнтів відповідно до законодавства;
- б) контроль за здійсненням бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень бюджету, взятті бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів та здійсненні платежів за цими зобов'язаннями;
- в) ведення бухгалтерського обліку і складання звітності про виконання бюджетів з дотриманням національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актів Міністерства фінансів України;
- г) здійснення інших операцій з бюджетними коштами.

Бюджетним установам, а також іншим установам (організаціям, підприємствам тощо), які використовують бюджетні кошти, відкриваються рахунки (у встановленому законодавством порядку) в органах Казначейства [14].

Етап формування звітності про виконання Державного бюджету України. Процедури формування звітності про виконання Державного бюджету України унормовані у главі 10 БКУ.

Звітність про виконання Державного бюджету України (кошторисів бюджетних установ) включає фінансову та бюджетну звітність. Фінансова звітність складається згідно з національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та іншими нормативно-правовими актами Міністерства фінансів України. Бюджетна звітність відображає стан виконання бюджету, містить інформацію в розрізі бюджетної класифікації.

Зведення, складання та подання звітності про виконання Державного бюджету України здійснюються Казначейством України. Звітність про виконання Державного бюджету України є оперативною, місячною, квартальною та річною.

Місячний звіт про виконання Державного бюджету України подається Казначейством України до Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Рахункової палати та Міністерства фінансів України не пізніше 15 числа місяця, наступного за звітним.

Квартальний звіт про виконання Державного бюджету України подається Казначейством України до Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Рахункової палати та Міністерства фінансів України не пізніше 35 днів після закінчення звітного кварталу.

Річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України подається Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України, Президента України та Рахункової палати не пізніше 1 квітня року, наступного за звітним [9].

1.3. Склад та структура державного бюджету, міжбюджетні трансферти

Згідно з Бюджетним кодексом України Державний бюджет складається з двох фондів: загального та спеціального. До загального фонду відносять кошти, що призначені для реалізації загальних функцій, а до спеціального - кошти, що мають конкретне призначення, у тому числі позабюджетні кошти бюджетних установ та організацій.

Розподіл бюджету на загальний та спеціальний фонди, їх складові частини визначаються виключно Бюджетним кодексом та законом про Державний бюджет України.

Підставою для рішення Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради про створення спеціального фонду у складі місцевого бюджету може бути виключно БК та закон про Державний бюджет України [15].

Розподіл бюджету визначається законом про Державний бюджет України, джерела формування спеціального фонду - виключно законами України. Склад цих фондів подано в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Загальна структура бюджету

Державний бюджет	
Загальний фон	Спеціальний фонд
Усі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду бюджету	Доходи бюджету (включаючи власні надходження бюджетних установ), які мають цільове спрямування
Усі видатки бюджету, що здійснюються за рахунок надходжень до загального фонду бюджету	Видатки бюджету, що здійснюються за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету (у тому числі власних надходжень бюджетних установ)
Кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету без визначення цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок надходжень загального фонду бюджету)	Кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету з визначенням цільового спрямування та надання кредитів із бюджету, що здійснюється за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету)
Фінансування загального фонду бюджету	Фінансування спеціального фонду бюджету

Складовими частинами загального фонду бюджету є:

а) усі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду бюджету;

б) усі видатки бюджету, що здійснюються за рахунок надходжень загального фонду бюджету;

в) кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету без визначення цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок надходжень загального фонду бюджету);

г) фінансування загального фонду бюджету.

Складовими частинами спеціального фонду бюджету є:

а) доходи бюджету (включаючи власні надходження бюджетних установ), які мають цільове спрямування;

б) видатки бюджету, що здійснюються за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету (у тому числі власних надходжень бюджетних установ);

в) кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету з визначенням цільового спрямування та надання кредитів із бюджету, що здійснюється за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету);

г) фінансування спеціального фонду бюджету. Власні надходження бюджетних установ отримуються додатково до коштів загального фонду бюджету і включаються до спеціального фонду бюджету [9].

Розглянемо більш детально доходи державного бюджету. Доходи Державного бюджету України – це фінансові ресурси держави, що спрямовуються на виконання її функцій. Надходження таких ресурсів врегульовано відповідними нормативними актами.

Бюджетним кодексом України визначено, що доходи бюджету – це по даткові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ) [9].

Однак слід звернути увагу, що у бюджетному процесі існують такі дотичні поняття як «повернення кредитів», «кошти від приватизації» тощо, які за своєю сутністю не є доходами, однак є фінансовими ресурсами і належать до категорії «надходження».

Надходження бюджету – це доходи бюджету, повернення кредитів до бюджету, кошти від державних (місцевих) запозичень, кошти від приватизації

державного майна (щодо державного бюджету), повернення бюджетних коштів із депозитів, надходження внаслідок продажу / пред'явлення цінних паперів [9].

Розглянемо основну частину надходжень бюджету – доходи. Вони класифікуються за такими розділами:

а) податкові надходження – встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори та місцеві податки і збори (останні встановлюються органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства, є обов'язковими до сплати в межах адміністративно-територіальних одиниць та зараховуються до їх бюджетів).

б) неподаткові надходження – доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності, а також інші неподаткові надходження.

в) доходи від операцій з капіталом;

г) трансферти – кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі [9].

Доходи, як і бюджет у цілому, поділяються на доходи загального і спеціального фондів. Склад доходів Державного бюджету України визначений статтею 29 Бюджетного кодексу України.

Усі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду, є складовою частиною загального фонду. До доходів загального фонду Державного бюджету України належать: податок на доходи з фізичних осіб; податок на додану вартість; податок на прибуток підприємств; ввізне та вивізне мито; частка рентної плати тощо [11].

Доходи бюджету (включаючи власні надходження бюджетних установ), які мають цільове спрямування, є складовою частиною спеціального фонду бюджету. Характерними прикладами щодо джерел формування спеціального фонду Державного бюджету України в частині доходів є судовий збір та надходження від звернення застави у дохід держави, частка плати за одержання інформації з державних реєстрів, власні надходження бюджетних установ тощо.

Якщо законом встановлено новий вид доходу державного бюджету, його зарахування до загального чи спеціального фонду визначається законом про Державний бюджет України на період до внесення відповідних змін до Бюджетного кодексу України.

Закон про Державний бюджет України може відносити на певний бюджетний період окремі види доходів загального / спеціального фонду або їх частину до спеціального / загального фонду Державного бюджету України.

Процедури виконання Державного бюджету України за доходами регламентовані Бюджетним кодексом України (ст. 45). Зокрема, Казначейство України веде бухгалтерський облік усіх надходжень Державного бюджету України та за поданням органів, що контролюють справляння надходжень бюджету, здійснює повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до бюджету [9].

Податки і збори та інші доходи державного бюджету зараховуються безпосередньо на єдиний казначейський рахунок і не можуть акумулюватися на рахунках органів, що контролюють справляння надходжень бюджету (за винятком установ України, які функціонують за кордоном).

До органів, що контролюють справляння надходжень бюджету, належать Державна фіскальна служба (ДФС), Міністерство фінансів України (МФУ), Казначейство, держадміністрації, органи місцевого самоврядування тощо. Повний перелік таких органів визначений постановою Кабінету Міністрів України від 16.02.2011 р. № 106 «Деякі питання ведення обліку податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету» [18].

Податки і збори та інші доходи державного бюджету визнаються зарахованими до державного бюджету з дня зарахування на єдиний казначейський рахунок. Порядок зарахування до державного бюджету коштів, що отримуються установами України, які функціонують за кордоном, та власних надходжень державних і комунальних вищих навчальних закладів, наукових установ та закладів культури, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Забороняється проведення розрахунків з бюджетом у не грошовій формі, у тому числі шляхом взаємозаліку, застосування векселів, бартерних операцій та зарахування зустрічних платіжних вимог у фінансових установах, за винятком операцій, пов'язаних з державним боргом, та випадків, передбачених законом про Державний бюджет України.

Видатки державного бюджету відіграють важливу роль у розвитку країни. Вони є основою забезпечення фінансування соціальних програм, регулювання економіки, проведення її структурної перебудови, створення загальних умов розвитку ринкових відносин, збільшення обсягів кредитування юридичних і фізичних осіб, розвитку міжнародних відносин та інших важливих напрямів діяльності. Разом з тим, залежно від рівня розвитку держави, історичних, культурних та інших факторів, роль держави у вирішенні соціально-економічних проблем змінюється, що, у свою чергу, впливає на обсяги та структуру державних видатків [11].

У процесі виконання державного бюджету розрізняють видатки бюджету і витрати бюджету. Видатки бюджету – це кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом.

Однак у бюджетному процесі є такі специфічні фінансові ресурси, які не є видатками бюджету, а використовуються з іншими цілями, а саме: погашення боргових бюджетних зобов'язань; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування [16].

До витрат бюджету належать видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів.

Видатки бюджету класифікуються за такими розділами [9]:

а) програмна класифікація видатків (класифікація за бюджетними програмами) – застосовується у разі реалізації програмно-цільового методу бюджетування; до застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі

на рівні місцевих бюджетів використовується тимчасова класифікація видатків та кредитування місцевих бюджетів;

б) відомча класифікація видатків – містить перелік головних розпорядників бюджетних коштів для систематизації видатків бюджету за ознакою головного розпорядника бюджетних коштів; на основі відомчої класифікації Казначейство України складає та веде єдиний реєстр розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів;

в) функціональна класифікація видатків – класифікація за функціями, з виконанням яких пов'язані видатки бюджету;

г) економічна класифікація видатків – класифікація за економічною характеристикою операцій, що здійснюються при проведенні видатків; за економічною класифікацією видатки бюджету поділяються на поточні та капітальні.

Балансування дохідної та видаткової частин державного бюджету представлено на рис. 1.4.

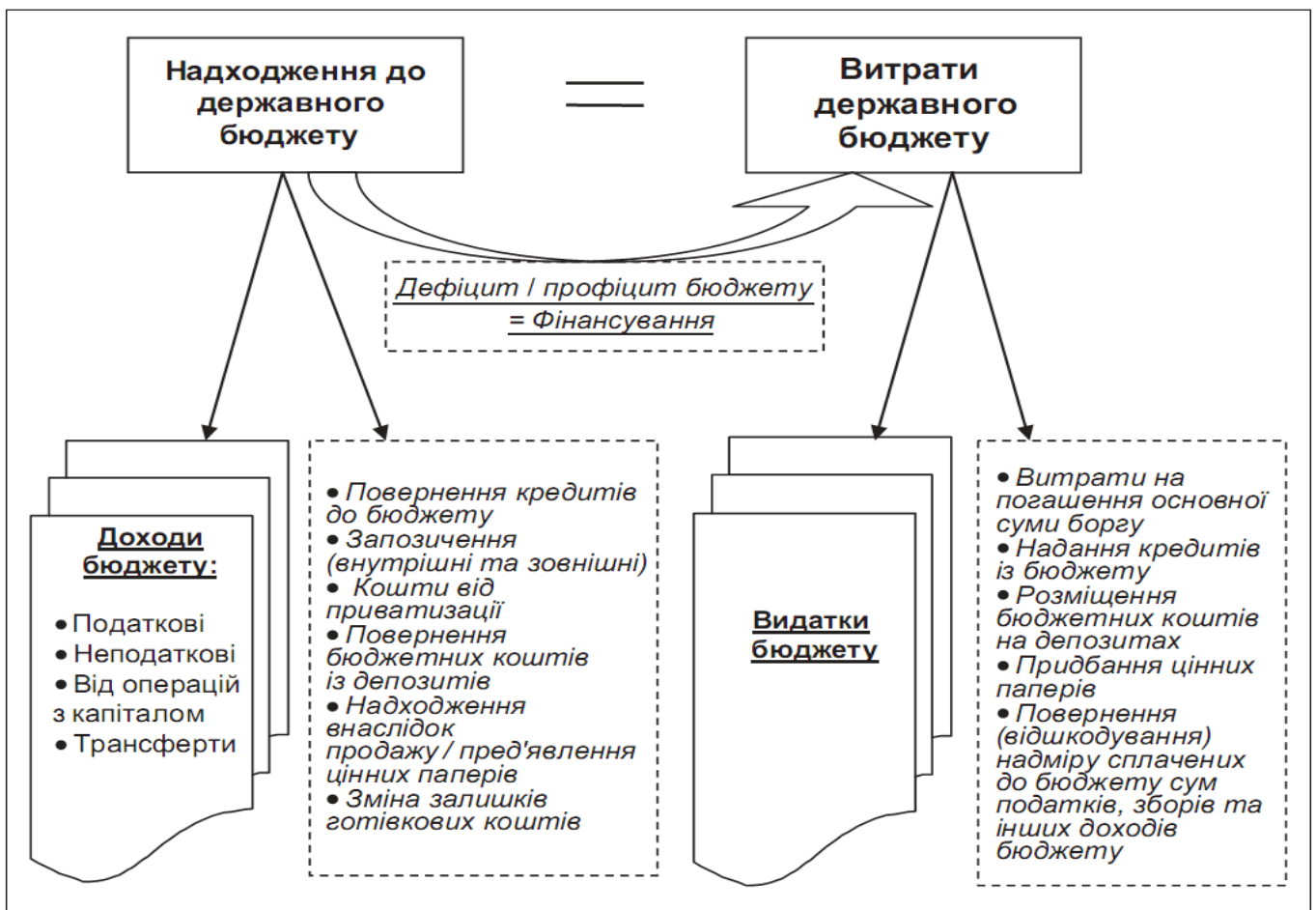

Рис. 1.4 Балансування дохідної та видаткової частин державного бюджету

Необхідно звернути увагу, що Бюджетним кодексом України всі видатки чітко розмежовані між бюджетами різних рівнів. Зокрема, видатки, що здійснюються з Державного бюджету України. Зокрема до них належать видатки на державне управління, законодавчу та виконавчу владу, судову владу, міжнародну діяльність, правоохоронну діяльність, забезпечення безпеки держави та цивільний захист населення і територій, фундаментальні та прикладні дослідження тощо. З Державного бюджету України фінансуються також певні напрями видатків на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення, культуру і мистецтво тощо [11].

Видатки спеціального фонду Державного бюджету чітко пов'язані з доходами спеціального фонду. Тобто за рахунок конкретного виду доходу спеціального фонду можуть бути здійснені лише конкретні видатки, визначені Бюджетним кодексом України або законом про Державний бюджет України.

Слід звернути увагу, що в обліку розрізняють «касові видатки» та «фактичні видатки».

Касовими видатками вважаються виплати, здійснені з реєстраційних(спеціальних реєстраційних) рахунків розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, підприємствам, організаціям, установам або перераховані за їх дорученням на видатки, передбачені бюджетом. Касові видатки відображають в обліку в момент отримання готівкових коштів або перерахування коштів з рахунку установи. Прикладом касових видатків є отримання готівки з реєстраційного рахунку установи для виплати заробітної плати або перерахування коштів постачальнику за поставлені товари.

Фактичні видатки – це дійсні кінцеві видатки установи, оформлені відповідними документами, включаючи видатки за неоплаченими рахунками за фактично поставлені товари. Наприклад, нарахована заробітна плата, вартість поставленої продукції.

При цьому на практиці здійснення касових і фактичних видатків не завжди збігається у часі. Наприклад, при нарахуванні заробітної плати фактичні видатки (нараховані кошти) випереджають касові (виплачені кошти). Аналогічна ситуація з

оплатою наданих послуг: спочатку послуга надається (оформлюється акт виконаних робіт тощо); касові ж видатки здійснюються лише після того, як у бухгалтерському обліку будуть оформлені фактичні видатки.

У складі витрат (видатків) бюджету виділяються витрати (видатки) споживання і витрати (видатки) розвитку, відповідно до бюджетної класифікації (рис. 1.5).

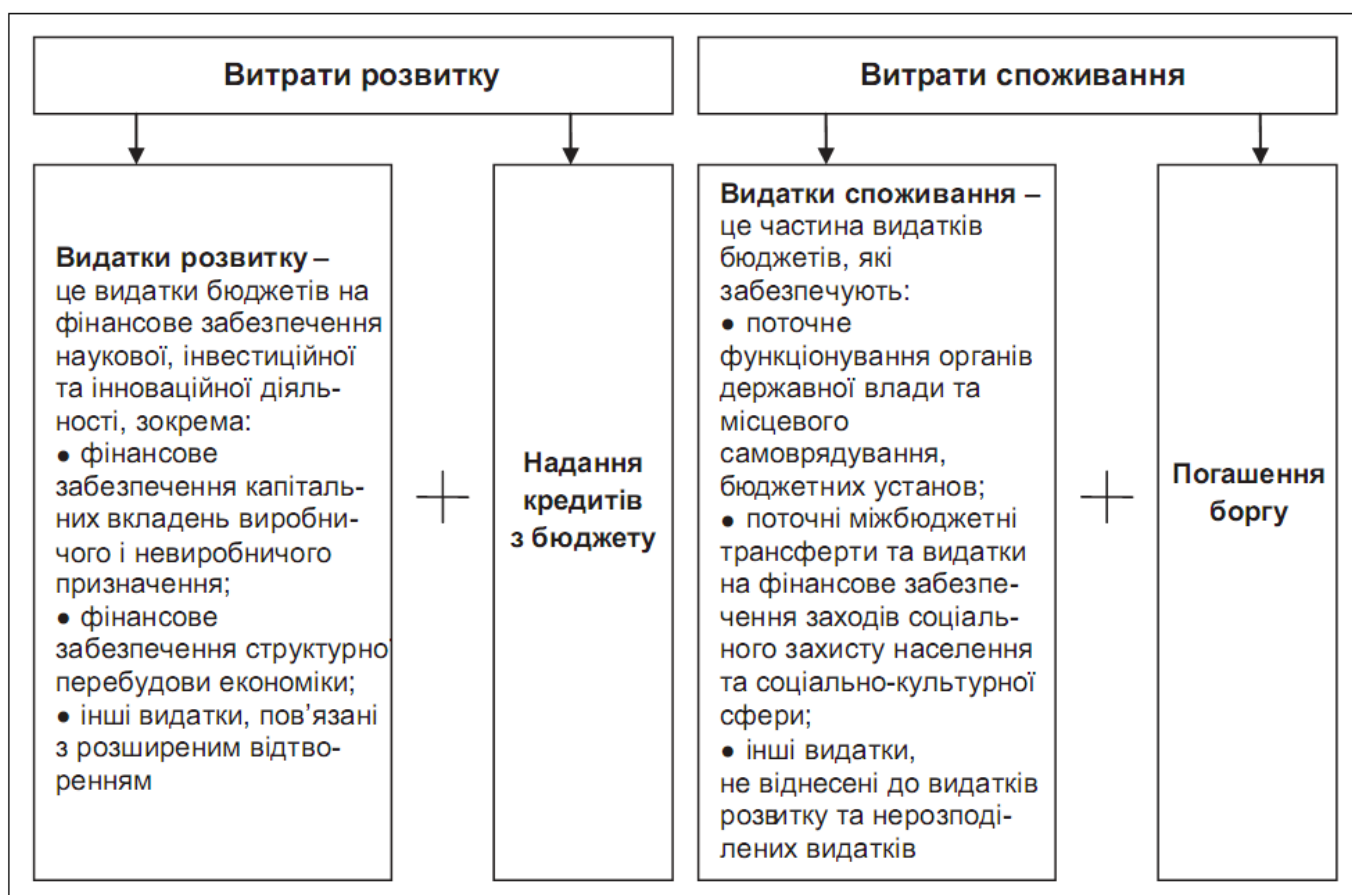

Рис. 1.5 Сутність розподілу витрат на розвиток та споживання

Витрати розвитку – це видатки розвитку та надання кредитів з бюджету.

Видатки розвитку – це видатки бюджетів на фінансове забезпечення наукової, інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема: фінансове забезпечення капітальних вкладень виробничого і невиробничого призначення; фінансове забезпечення структурної перебудови економіки; інші видатки, пов'язані з розширеним відтворенням.

Витрати споживання – це видатки споживання та погашення боргу.

Видатки споживання – це частина видатків бюджетів, які забезпечують поточне функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, бюджетних установ, поточні міжбюджетні трансферти й видатки на фінансове забезпечення заходів соціального захисту населення та соціально-культурної сфери, а також інші видатки, не віднесені до видатків розвитку і нерозподілених видатків.

Доцільним буде розглянути міжбюджетні трансферти бюджетної системи України, бо часто виникає необхідність регулювання міжбюджетних відносин які зумовлені наявністю різних фіскальних дисбалансів між територіями, спричинених дією природно-кліматичних, історичних, географічних, соціально-демографічних, економічних та багатьох інших чинників. Під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників міжбюджетні відносини зазнають постійних змін і потребують вжиття заходів щодо забезпечення ефективності їх функціонування в умовах, що динамічно змінюються.

Під міжбюджетними відносинами розуміють форму взаємозв'язків і взаємозалежностей між окремими ланками системи місцевих бюджетів, між місцевими та державним бюджетами. Суб'єктами міжбюджетних відносин є центральні органи влади (в особі держави), місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, а їх об'єктом – фінансові ресурси, що розподіляються між бюджетами різних рівнів з метою подолання диспропорцій в економічному розвитку регіонів, тобто – це грошові кошти у формі міжбюджетного трансферту. Міжбюджетні відносини виникають між органами державної влади та органами місцевої влади, між місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування різних рівнів, а також одного рівня з приводу здійснення потрібних видатків [11].

Види міжбюджетних трансфертів та особливості їх формування унормовані главою 16 Бюджетного кодексу України.

Міжбюджетні трансферти поділяються на:

а) дотації – не мають цільового характеру, передаються загальною сумою та підлягають розподілу набувачем дотації;

б) субвенції – мають виключно цільовий характер, тобто набувач не може змінювати цільового призначення субвенцій.

Бюджетний кодекс передбачає такі види дотацій:

а) базова дотація – трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій;

б) реверсна дотація – кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій;

в) додаткові дотації, які формуються в окремих випадках у Державному бюджеті України (наприклад, у разі необхідності передачі коштів на подолання наслідків стихійних лих – пожеж, повеней тощо) [9].

Базова та реверсна дотації є сучасною основою горизонтального вирівнювання. Саме з їх допомогою стару систему балансування (розподілу міжбюджетних трансфертів) замінено системою бюджетного вирівнювання, що передбачає горизонтальне вирівнювання податкоспроможності територій залежно від рівня надходжень на одного жителя.

Вирівнювання здійснюється лише за двома податками:

– за податком на прибуток підприємств для обласних бюджетів;

– за податком на доходи фізичних осіб для бюджетів міст, районів та обласних бюджетів.

Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів здійснюється окремо за надходженнями податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб з урахуванням таких параметрів:

а) чисельність населення;

б) надходження податку на доходи фізичних осіб (прибуток підприємств) за останній звітний бюджетний період;

в) індекси податкоспроможності відповідного бюджету, що визначаються окремо за надходженнями податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб [10].

Індекс податкоспроможності відповідного місцевого бюджету є коефіцієнтом, що визначає рівень податкоспроможності такого бюджету порівняно з аналогічним середнім показником по Україні у розрахунку на одну людину. При здійсненні вирівнювання враховується значення індексу податкоспроможності відповідного бюджету.

Якщо значення індексу:

- в межах 0,9 – 1,1 – вирівнювання не здійснюється;
- менше за 0,9 – надається базова дотація відповідному бюджету. Базова дотація розраховується в обсязі 80 % суми, необхідної для досягнення значення показника 0,9;
- більше за 1,1 – передається реверсна дотація з відповідного бюджету до державного бюджету в обсязі 50 % суми, що перевищує значення індексу податкоспроможності 1,1 [9].

Вирівнювання по бюджету міста Києва, враховуючи його особливий статус як столиці України відповідно до Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ», не здійснюється.

Індекси податкоспроможності місцевих бюджетів не можуть змінюватися і переглядатися частіше, ніж один раз на рік, крім випадків:

- а) виділення нових або зміни статусу вже існуючих адміністративно-територіальних одиниць;
- б) зміни місцезнаходження суб'єктів господарювання – платників податків;
- в) зміни податкового законодавства.

Зміна обсягу надходжень податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб за відповідний бюджетний період повинна бути підтверджена органами стягнення.

Крім того, у Державному бюджеті України щорічно передбачаються ряд субвенцій. Це такі субвенції місцевим бюджетам, як:

- освітня субвенція;
- медична субвенція;

- субвенція на фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, яке проживає на території зони спостереження;
- субвенція на надання пільг та житлових субсидій населенню на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу;
- інші додаткові дотації та субвенції [9].

Міжбюджетні відносини відіграють важливу роль у розв'язанні багатьох питань управління бюджетною системою. Сучасні теоретичні та законодавчо-нормативні положення їх функціонування дозволяють сформулювати таку дефініцію: міжбюджетні відносини – це взаємовідносини між органами влади й управління різних рівнів з питань розподілу дохідних і видаткових повноважень з метою досягнення збалансованості бюджетів різних рівнів за доходами та видатками з урахуванням державних і регіональних програм соціально-економічного розвитку та наявного на їх територіях бюджетно-податкового потенціалу. Але основними проблемами територіального розвитку все ще залишаються виникнення територіальних диспропорцій і рівень фінансової стійкості регіонів, а також можливість і доцільність органів державної влади впливати на територіальні дисбаланси.

1.4. Аналіз зарубіжного досвіду бюджетування

Незважаючи на всі особливості та суперечності бюджетної політики, яку проводять уряди різних країн, теоретики і практики усвідомили аксіому, що бюджетна політика держави повинна будуватися на синтезі ринкового і державного механізмів регулювання, які можуть забезпечити компроміс економічних інтересів країни, населення і підприємництва та спрямувати їх енергію на пріоритетні напрями розвитку суспільства [19]. Тому аналіз теорії та практики, що склалися і ефективно функціонують в зарубіжних країн, дасть змогу розглянути підходи до формування і реалізації бюджетної політики шляхом регулювання соціальних і

економічних процесів на регіональному рівні фінансово-бюджетними засобами, а також можливості використання правил і прийомів в українській економіці [20].

Європейський вибір України зумовлює новий підхід до формування цілей, пріоритетів та механізмів реалізації регіональної політики та регіонального розвитку. Саме повернення до історії регіональної політики є корисним для України, розгляд та аналіз якої дають змогу використати досвід провідних країн та уникнути помилок під час побудови власної моделі регіонального розвитку[21].

Хоча проблеми, з якими стикається Україна у процесі трансформації суспільства, відрізняються від американських за масштабами та характером їх прояву, досвід США є важливим для України. Початком здійснення регіональної політики США можна вважати створенням Управління з національного планування (пізніше – Комітет з національних інтересів), головною метою якого була ліквідація "розривів" у економічному розвитку окремих штатів. Серед різноманітних заходів під час формування регіональної політики США найефективнішими були бюджетне фінансування окремих секторів економіки в "проблемних" регіонах, причому основна частина фінансування із федерального бюджету спрямовувалась на субсидювання та кредитування заходів щодо раціонального використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища, надання податкових та амортизаційних пільг тощо [21].

Формування дохідної частини бюджету США набуло здебільшого податкового характеру (понад 80 %). Незважаючи на часткову відмову від прямого бюджетного стимулювання економіки, державний бюджет залишається одним із найважливіших елементів державного регулювання. Витрати бюджету США прийнято ділити на три агреговані частини: "національна оборона" – 25 %, "людські ресурси" (освіта, професійна підготовка, зайнятість, соціальні послуги) – 43 %, "інші цілі" (витрати на сільське господарство, екологію, розвиток регіонів) – 6-10 % [22].

Розвиток регіональної політики Франції започатковано наприкінці 40-х років, коли урядом було прийнято рішення щодо децентралізації промислових підприємств з регіону Парижу. Важливим економічним механізмом функціонування французької системи планування територіального розвитку були планові контракти

"держава-регіон", де головний акцент зроблено на підготовку регіонами обґрунтованих документів для укладання контрактів з державою. Причому пріоритет надавався тим проектам регіонів, де головна увага зосереджувалася на збільшенні рівня зайнятості та професійної підготовки, підвищенні рівня середньої та вищої освіти, а також охорони здоров'я і соціальної допомоги [21].

Після заснування Європейської економічної спільноти, членом якої стала у 50-ті роки Франція, а також Бельгія, Німеччина, Італія, Люксембург, Нідерланди, держави-члени ЄЕС домовилися прагнути "зміцнювати єдність економіки своїх країн і забезпечити її гармонійний розвиток шляхом зменшення розривів між різними районами і подолання відсталості районів, що перебувають в менш сприятливих умовах" [23]. Підписання різних договорів між країнами-членами ЄЕС дали новий поштовх процесам регіонального розвитку в країнах Західної Європи. Вони вийшли за межі національних інтересів і стали предметом комунітарної політики – політики, спрямованої на вирівнювання рівнів життя населення в межах усього Співтовариства. Це було зумовлено поглибленням диспропорцій в окремих регіонах, посиленням регіональних проблем унаслідок входження до ЄС нових членів [24]. Водночас активізувалися самі регіони як суб'єкти регіональної політики, що зумовило визнання пріоритетності цієї політики у межах політики ЄС. Вплив світових тенденцій глобалізації та інтеграції на регіони призводить до виникнення нерівномірностей у їхньому розвитку, тому головною метою регіональної політики є і залишається створення таких умов, які давали б змогу регіонам реалізовувати їх наявний потенціал, максимально збільшувати їхній внесок у програми розвитку економіки країни з метою загального підвищення добробуту населення [21].

Таким чином, сьогодні вже недостатньо знати джерела грошових надходжень, важливо знати як і на що вони витрачаються. Видаткова частина бюджету здійснює достатньо відчутний вплив не тільки на розвиток окремих галузей і економіки загалом, а й на рівень соціального розвитку регіону. Тому особливого значення набуває проблема оптимального розподілу обмежених бюджетних ресурсів між напрямками соціально-економічного розвитку регіону та

забезпечення відповідності структури видатків бюджету визначеним стратегічним пріоритетам [20].

Видаткові повноваження органів місцевого самоврядування в більшості розвинених країн поділяються на власні та делеговані. Серед видатків, які відносяться до делегованих органам місцевого самоврядування повноважень органів виконавчої влади, є освіта й соціальні послуги.

Повноваження на виконання фінансування сфери освіти у більшості розвинених країн закріплені за органами місцевого самоврядування, хоча існують значні відмінності в обсягах делегованих повноважень. Основним фактором таких відмінностей є ступінь нерівномірності розміщення виробничого потенціалу та чисельності потенційних споживачів. У більшості країн Північної та Східної Європи органам місцевого самоврядування делеговано повноваження надання послуг соціального забезпечення та захисту, для виконання яких виділяються значні обсяги фінансових ресурсів у вигляді закріплених податків та системи трансфертів. Для інших країн Європи ця сфера послуг закріплена за центральними та регіональними органами державної влади. До повноважень органів місцевого самоврядування Бельгії, Данії, Чехії, Угорщини, Литви, Словаччини віднесено надання субсидій (зокрема встановлення нормативів соціальних мінімумів) та всіх інших форм фінансової допомоги жителям муніципалітетів. Варто зазначити, що у багатьох країнах субсидії перетворилися на основне джерело муніципального фінансування, їх частка у складі фінансових ресурсів муніципальних формувань змінюється в межах 30-60 % і становить: в Австрії – 35 %, Бельгії – 40 %, Фінляндії – 31 %, Франції – 26 %, Німеччині – 45 %, Італії – 38 %, Нідерландах – 60 %, Польщі – 60 % [25], США – 23 %, Японії – 40 % та ін. [26]. Причому розрахунок соціальної допомоги проводиться на основі середніх доходів громадян або наявності їх доступу до соціальних послуг.

Реалізацію соціальних програм відповідно до делегованих повноважень можуть здійснювати об'єднання муніципалітетів разом із соціальними службами, якщо деякі муніципалітети не можуть забезпечити надання соціальних послуг (Угорщина, Литва, Латвія). Причому обмін інформацією між соціальними службами

та органами місцевого самоврядування має на меті підвищення ефективності надання соціальних послуг, забезпечення своєчасності прийняття рішень у цій сфері (Болгарія, Чехія, Литва, Македонія). Так у Фінляндії проводяться щотижневі та щомісячні спільні засідання представників муніципалітетів та соціальних служб. Фінансування делегованих повноважень здійснюється через систему трансфертів від державного бюджету до бюджетів органів місцевого самоврядування (Бельгія, Грузія, Фінляндія, Угорщина, Нідерланди). А от у Ісландії фінансування соціальних програм здійснюється через еквілізаційний фонд муніципалітетів, розподіл коштів якого проводиться за участі Міністерства соціальних справ [22].

У світовому просторі розвинулася велика кількість різних бюджетних систем, які протягом часу формувалися під впливом політичних, економічних і соціальних чинників, а також історичних та національних традицій.

Причому організація регулювання міжбюджетних відносин прямо залежить від обраної моделі державного устрою.

Так, для федеративних країн (наприклад: США, Німеччина, Російська Федерація, Канада, Швейцарія) характерною є трьохрівнева бюджетна система (федеральний (центральный) бюджет, бюджети суб'єктів федерації (бюджети штатів, регіональні бюджети тощо), місцеві бюджети), а бюджетна система в унітарних країнах (наприклад: Італія, Франція, Україна, Японія) представлена двома рівнями бюджетів (державний і місцеві бюджети). У федеративних державах види місцевих бюджетів визначаються, зазвичай, у федеральному законодавстві та законодавстві окремих суб'єктів федерації, а в унітарних – чітко визначаються на загальнодержавному рівні. Існують країни, місцеві бюджети яких мають свої особливості. Так, в Іспанії до місцевих бюджетів включаються також бюджети сумісних підприємств (так званих торговельних товариств), створених за участю держави [27].

Аналізуючи економічні системи як синтез теоретичних, методологічних і організаційних напрацювань на певному етапі цивілізаційного розвитку суспільства, потрібно також розглянути основні моделі, сформовані з використанням національних особливостей різних країн, історичних, економічних, соціальних та

інших чинників впливу. Загальновизначеними моделями вважають американську, японську, скандинавську (шведська), західноєвропейську [22]. Такі моделі беруться за основу під час побудови соціальної політики будь-якої держави.

Про американську модель заговорили на початку 90-х років ХХ ст., коли лідерство в економічному зростанні перейшло до США. Порівняно з іншими моделями, її вважають найефективнішою, оскільки міжнародні порівняння засвідчують, що економіка США, як і економіка Норвегії, Японії, Швейцарії, забезпечує найвищі показники ВВП на особу [22]. Американська модель сформована переважно на жорстких принципах тейлоризму – широкого впровадження нових технологій, забезпечення високої продуктивності праці, індивідуалізації її оплати, жорсткої кадрової політики з урахуванням інтересів фірми, всебічного заохочення підприємницької активності, створення умов для збагачення найактивнішої частини населення, відсутності в положеннях державної політики орієнтації на соціальну рівність, надання можливостей кожному досягнути особистого успіху та передбачає створення належного рівня життя малозабезпеченим людям, надаючи їх пільги й допомогу.

Скандинавська модель є соціально орієнтованою із значним державним втручанням у соціально-економічні процеси. Згідно з цією моделлю, забезпечення рівності громадян реалізуються засобами податкової політики.

Виробництво здебільшого забезпечується приватним капіталом, а потреби суспільства (освіта, охорона здоров'я, наука, зайнятість, транспорт, культура, страхування) – державою. На жаль, в Україні поки не працюють повною мірою ринкові регулятори, тому для розвитку альтернативних режимів праці необхідною є підтримка держави.

Західноєвропейська (німецька) модель (ФРН, Франція, Італія) ґрунтується на наданні всім формам господарства (великим, середнім, дрібним) можливості стійко розвиватися й успішно конкурувати між собою, має соціальну спрямованість та середній рівень централізації ВВП у бюджеті (30-40 %). Особливістю західноєвропейського регулювання економіки є інтенсивне втручання держави в економіку, що охоплює весь процес суспільного відтворення – регулювання

ринкових відносин, антикризове регулювання, ціноутворюючі фактори, зовнішньоекономічні зв'язки [22].

Японська модель є моделлю регульованого корпоративного капіталізму. Відповідно до її кадрової політики, працівник за своєю вартістю прирівнюється до основних засобів, а витрати на його освіту, професійність вважаються довготерміновими інвестиціями в розвиток людського капіталу. Іншими особливостями моделі є забезпечення зниження собівартості продукції і послуг, підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку шляхом відставання темпів зростання продуктивності праці. На державному рівні в правовому полі не передбачено заходів щодо попередження майнового розмежування суспільства.

Існує також англосаксонська модель (Великобританія, Ірландія, Канада), що виступає як проміжна між лібералізованою американською й соціально-орієнтованими шведською й німецькою моделями. Характерним для цієї моделі є активніше (порівняно з першою моделлю) регулювання соціальних процесів з боку держави, однак нижче, ніж в останніх двох моделях, рівень оподаткування і перерозподіл ВВП – через держбюджет (не більше ніж 40 %). Відбувається приблизно рівний розподіл витрат на соціальне забезпечення між державою і приватним сектором, пасивна державна політика на ринку праці.

Розглянувши зарубіжний досвід регулювання соціальних і економічних процесів фінансово-бюджетними засобами, зарубіжні моделі соціальної політики з урахуванням регулювання міжбюджетних відносин можна класифікувати за різними ознаками, що наведено в табл. 1.2. Аналіз показує, що будь-яка модель соціальної політики може бути дієвою лише за умов відповідного фінансового забезпечення, оскільки фінансування соціальних програм й інших заходів соціальної політики прямо залежить від частки витрат на соціальне забезпечення у ВВП країни, а також від рівня реальних доходів населення.

Практичний досвід проведення бюджетної політики у провідних країнах світу має велике значення для України. Побудова і "налагодження" інструментарію впливу держави на економічні й соціальні процеси дадуть можливість виграти у часі та уникнути помилок під час формування стратегії розвитку як країни, так і її

Таблиця 1.2

**Класифікація зарубіжних моделей соціальної політики з урахуванням
регулювання міжбюджетних відносин**

Класифікаційна ознака	Назва зарубіжної моделі	Характерні особливості	Країни
1	2	3	4
1. За способом розмеж. доходів між рівнями бюдж. сист.	Американська	Більша частина видатків за кожним із бюджетних рівнів фінансується за рахунок власних джерел	США
2. За співвіднош. переваг і недол. централізації влади	Канадська	В основу положено класичний, соціально орієнтований бюджетний федералізм. Місцеві органи влади мають власні податки і користуються правом додавати свої ставки до базової федеральної ставки	Канада, Швейцарія, Австрія
	Німецька	Бюджетні відносини базуються на "загальних" податках, надходження по яких розподіляються між усіма рівнями бюджетної системи.	Німеччина, РФ
	Китайська	Податки збирає регіональна рада, а центр визначає, частково за формулою, але частіше за домовленістю, скільки кому лишити. Завдання щодо перерахування податкових платежів доводиться у центральний бюджет	Китай
	Розподільча мод. бюдж.-податков. взаємовідносин	Розподіл доходів використовується як інструмент регулювання "нерівних" умов життя	Німеччина
3. За типом організації	Модель конкур. федералізму	Регіон і муніцип. утворення конкурують та можуть провод. власну бюдж. політ.	США
	Децентралізовані моделі	Функціон. двох відносно незалежн. рівнів держ. влади: федеральн. і субфедеральн.	США, Канада
4. За схожістю підходів до регулювання міжбюджетних відносин та співвідношенням ролі центральної і регіональної влад	Кооперативні моделі	Робиться ставка на спільне використання федерально-регіональних податків. Надлишкова централізація податкових функцій веде до обмеження фінансової самостійності регіональних та місцевих органів влади	Німеччина, Швейцарія, РФ
	Модель з достатньо високою самостійністю	Достатньо висока самостійність регіональної та місцевої влад, в основі яких лежить широке коло бюджетних повноважень	Австралія, США, Канада, Великобритан., Японія
5. За обсягом повноважень регіональної влади щодо встановлення власних податків	Модель із значною самостійністю	Значна участь нецентральної влади у фінансуванні соціальних видатків	Данія, Норвегія, Швеція,
	Модель із недостн. висок. самостійністю	Відчутна автономія та наявність співпраці бюджетів різного рівня	Австрія, Німеччина, Швейцарія

Продовж. табл. 1.2

1	2	3	4
	Модель із фінансовою залежністю	Значна фінансова залежність регіонів від центру	Бельгія, Франція, Італія, Греція, Нідерланди
	Централізована	Перелік регіональних податків і їх ставки визначає центральна влада	Франція
6. За способом місцевого самоврядування	Децентралізов.	Наявність повноважень у регіональній владі самост. встановл. власні податки	США
	Змішана	Кількість регіон. податків обмежується визначеним, хоча і обмеженим, переліком, або визнач. макс. ставки	Німеччина, РФ
	Англосаксонська	Високий рівень автономії місцевого управління, відсутність органів державної влади місцевого рівня	Австралія, США, Канада, Великобритан.
7. Залежно від політичної спрямованості	Континентальна	Поєднання місцевого самоуправління і місцевих адміністрацій, обмежена автономія місцевого самоврядування	Франція, Італія, Іспанія
	Змішана	Поєднання елементів англосаксонської та континентальної моделей	Німеччина, Австрія, Японія, РФ
	Радянська	Відсутність комунальної власності та місцевих бюджетів, жорстка централізація управління	Куба, КНР
	Соціал-демократична	Головним принципом є універсалізм, який передбачає, що соціальне забезп. є правом усіх громадян, не залежно від їх принал. до економ. активного населення	Данія, Норвегія, Швеція, Фінляндія
	Консервативна	Базується на принципі трудових досягнень, який передбачає, що саме праця визначає рівень майб. соц. забезп.	Німеччина, Австрія, Франція
	Ліберальна	Ґрунтується на принципах індивідуальної соціальної відповідальності та обмеженої відповідальності держави за соціальне забезпечення громадян	Великобритан., США, Австралія, Нова Зеландія

Джерело: [20 с. 265-267]

регіонів. Незважаючи на різноманітність бюджетних моделей, формування бюджетних систем відбувалося під впливом необхідності пошуку оптимального співвідношення між економічною ефективністю державної влади і соціальною справедливістю, з урахуванням можливостей формування державних фінансових ресурсів у певних історичних (часових), геополітичних і економічних умовах. Удосконалення бюджетної політики в зарубіжних країнах здійснювалося переважно

ринковими методами, зокрема шляхом удосконалення законодавства, водночас у кризові періоди підсилюється роль адміністративних методів [19].

Досвід зарубіжних країн показує, що соціально-економічний розвиток регіонів (місцевих громад) безпосередньо залежить від ефективності реалізації соціальної політики. Причому на окрему увагу заслуговує засіб підвищення ефективності видатків бюджету на основі програмно-цільового методу бюджетування. У кожній країні, де запроваджується цей метод, є достатньо прозорий механізм ранжування бюджетних програм, згідно з яким скороченню мають підлягати менш значущі з суспільного погляду програми або ті, які мають порівняно низьку ефективність і результативність. Ці системи оцінювання є різні, але мають характерні для всіх країн спільні риси, серед яких: наявність системи індикаторів, необхідність якої зазвичай не закріплюється на законодавчому рівні (водночас є значна кількість професійних об'єднань, рекомендації яких суворо виконують всі суб'єкти суспільних фінансів; невиконання таких умов може мати низьку негативних наслідків для регіональних і місцевих адміністрацій); використання системи індикаторів як інструменту звітності державних адміністрацій перед населенням; відкритість звітів щодо систем індикаторів (здебільшого такі звіти публікують у засобах масової інформації і виносять на публічне обговорення); застосування результатів розрахунків індикаторів ефективності та результативності під час подальшого планування на майбутній період. Такі системи оцінок ефективності й результативності використання бюджетних коштів у зарубіжних країнах можна адаптувати для застосування в Україні [20].

Відсутність нормативно врегульованої методології інтегрального оцінювання соціально-економічного розвитку регіонів є однією з проблем регулювання регіонального розвитку. Для цілей стратегічного планування і прогнозування розвитку регіону необхідно мати єдиний критерій, за яким можна оцінити стан цього регіону і визначити його місце серед інших регіонів. На сьогодні такими критеріями є показники валової доданої вартості та валового регіонального продукту. З огляду на загальну мету соціально-економічних трансформацій і в

контексті побудови соціально орієнтованої економіки, на сучасному етапі розвитку країни таким показником має стати індекс регіонального людського розвитку.

Таким чином, головною метою діяльності всієї системи державного управління має стати насамперед людина, а також створення умов для самореалізації її особистісного потенціалу, свободи вибору нею напрямів та форм самоствердження у сфері суспільного буття. Водночас формування і реалізація виваженої та цілеспрямованої соціальної політики повинна мати за мету насамперед створення умов для реалізації в Україні кожною людиною своїх соціальних прав і свобод, а саме: права на вільний вибір праці, повну і своєчасну винагороду за неї, на вільний вибір професії та роду занять, на якісну освіту, охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, права на соціальний захист, безпечне життя і здорове довкілля.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз макроекономічних показників Державного бюджету України за останні роки

З часу відновлення незалежності України вітчизняна бюджетна система не демонструвала належної ефективності в реалізації своїх функцій, головною з яких є ефективний і справедливий перерозподіл фінансових ресурсів у економіці.

В умовах ринкових трансформацій проблеми формування достатнього обсягу доходів бюджету і забезпечення ефективного їх використання набувають особливої гостроти. Недоліки законодавчої бази, домінування традиційних, застарілих підходів до організації бюджетних відносин у поєднанні з глибоким спадом в економіці ускладнюють наповнення бюджету і, відповідно, виконання завдань соціально-економічного розвитку країни. З огляду на вищенаведене, актуальним завданням в сучасних умовах господарювання залишається побудова ефективного механізму наповнення бюджету.

Для аналізу тенденцій використання бюджетних коштів проаналізуємо основні макроекономічні показники бюджетної системи України.

Розглянемо тенденцію змін за останні роки реального ВВП до відповідного кварталу попереднього року рис. 2.1.

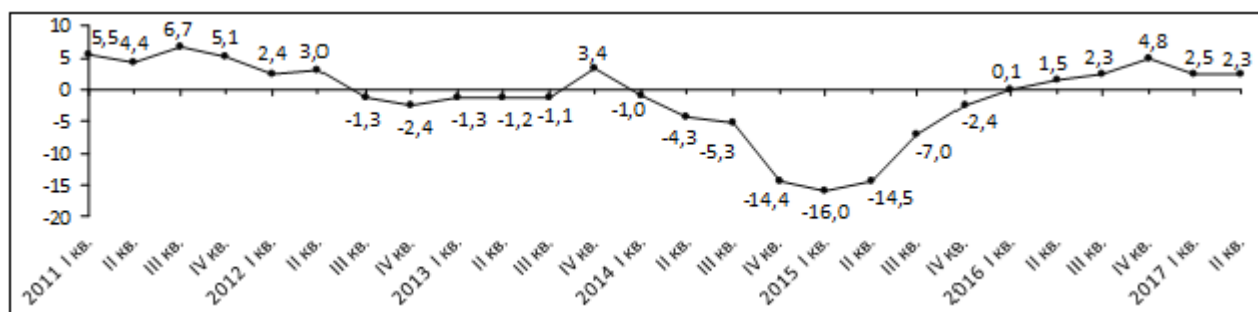

Рис. 2.1 Зміна реального ВВП (у % до відповідного кварталу попереднього року)

Як видно з рисунку після початку регресу у I кварталі 2014 року, зростання ВВП починає спостерігатися лише у II кварталі 2015 року і посилюється у 2016 році в основному за рахунок дії внутрішніх факторів. Так у IV кварталі 2016 року у розрахунку до відповідного кварталу попереднього року відбулося зростання ВВП на 4,8% з тенденцією до прискорення, в той час як у III кварталі ВВП збільшився на 2,3%, у II кварталі – на 1,5% та 0,1% у I кварталі. В цілому за 2016 рік ВВП зріс на 2,3% [28].

Порівнюючи темпи зростання реального ВВП України з країнами Європейського Союзу, можемо стверджувати, що економічне зростання країн ЄС було повільнішим: реальний ВВП 28 країн ЄС збільшився на 1,9 % у 2016 році, порівняно з 2,2 % у 2015 році. Найвищі темпи зростання реального ВВП було зафіксовано у Румунії – 4,8 %, у Швеції та Словаччині – по 3,3 %, в Іспанії – 3,2 %, у Сербії – 2,8 %. У цілому невисокі темпи зростання ВВП у країнах ЄС пояснювалися низькою інвестиційною активністю і негативними споживчими настроями в умовах наростання геополітичних ризиків і виходу Великобританії з ЄС, продовженням програм фіскальної консолідації, які стримували внутрішній попит у багатьох країнах ЄС, а також повільним відновленням банківського кредитування і підвищенням ризиків нестабільності банків при реалізації деякими центральними банками політики від'ємних відсоткових ставок [29].

Щодо номінального ВВП України який протягом останніх років демонструє тенденцію до зростання та складав 1 566,7 млрд. грн. у 2014 році, 1 979,5 млрд. грн. у 2015 році та 2 383,2 млрд. грн. у 2016 році. Така тенденція була зумовлена перш за все як приростом фізичного обсягу виробництва, так і інфляційними процесами.

Зростанню реального ВВП в Україні більшою мірою сприяло валове нагромадження, що у постійних цінах 2010 року збільшилося на 40,8 %. Із цього приросту 20,1% припадає на валове нагромадження основного капіталу (у 2015 році мало місце зменшення цього показника на 9,3 %). Вказані позитивні зміни, у свою чергу, пояснюються відновленням інвестиційної діяльності після гострої інвестиційної кризи 2014–2015 років. Підвищення реальної заробітної плати у більшості галузей економіки стало рушійною силою збільшення кінцевих

споживчих витрат домашніх господарств на 1,8 %, що також позитивно вплинуло на зростання реального ВВП. З іншого боку, скорочення чистого експорту стало стримуючим фактором для поживлення економічного зростання в Україні [29].

Як показано на рисунку 2.2 найбільш високими темпами зростали інвестиції в 2016 році були у машини й обладнання (на 31,6 % щодо 2015 року), у наукові дослідження і розробки (на 23,0 %), у культивовані біологічні ресурси (на 23,3 %), в будівлі і споруди, крім житлових (на 18,5 %).

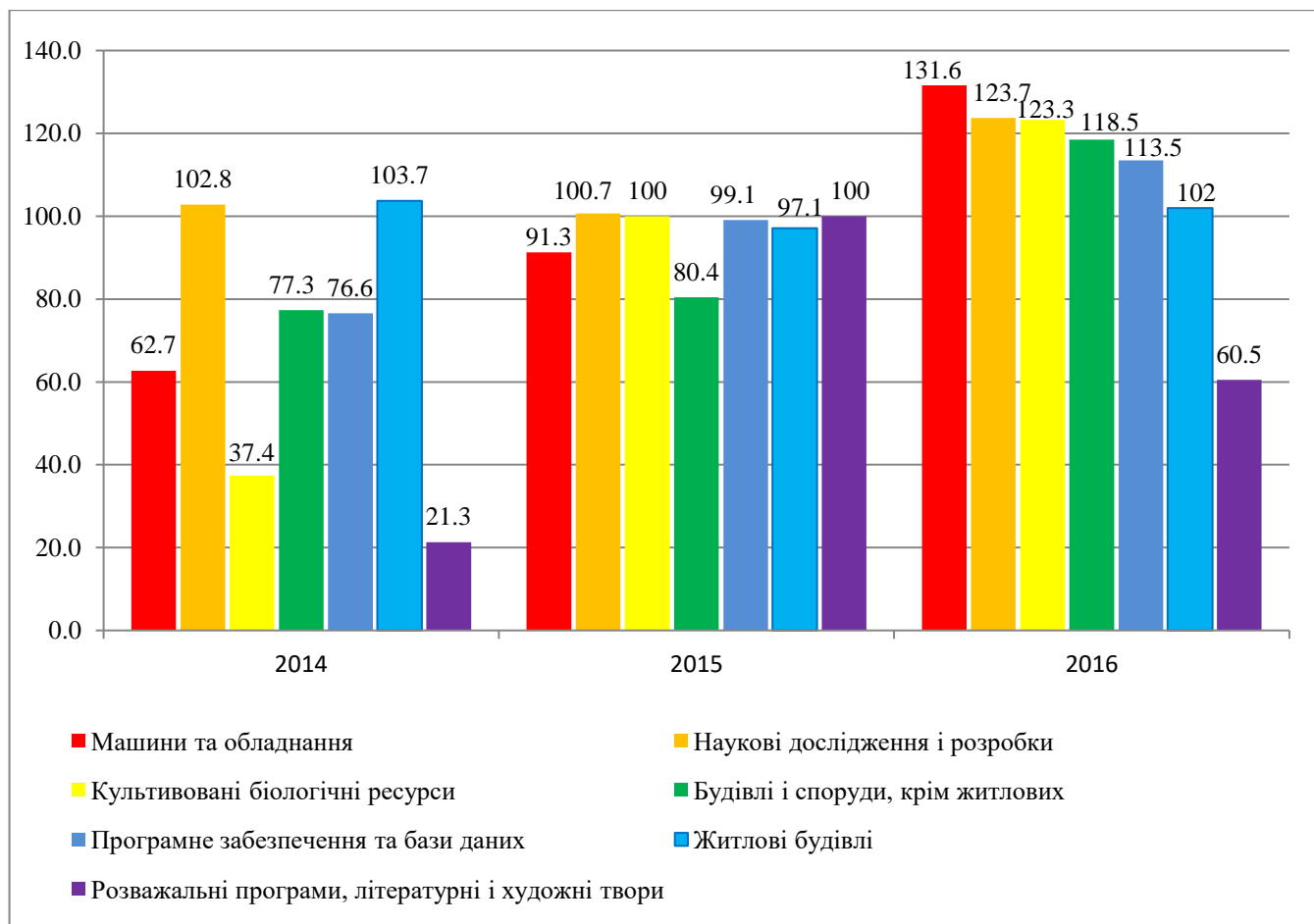

Рис. 2.2 Динаміка складових валового нагромадження основного капіталу

Найслабшим компонентом у структурі кінцевого використання ВВП виявився експорт товарів і послуг: темпи його падіння у реальному вираженні становили 1,6 %. Хоча цінова кон'юнктура для більшості товарних позицій національного експорту покращилася, продовження втрати традиційних ринків збуту на сході в поєднанні з недостатнім рівнем конкурентоспроможності

вітчизняних виробників на розвинутих ринках негативно впливали на обсяги українського експорту.

Розглянемо динаміку ВВП за видами економічної діяльності у 2014-2016 рр рис. 2.3. Оскільки показники економічного зростання в Україні демонструють високий ступінь залежності від динаміки світових цін на сировинні товари, покращення цінової кон'юнктури світового ринку позитивно відбивалося на темпах зростання реального ВВП і промислового виробництва в Україні [29].

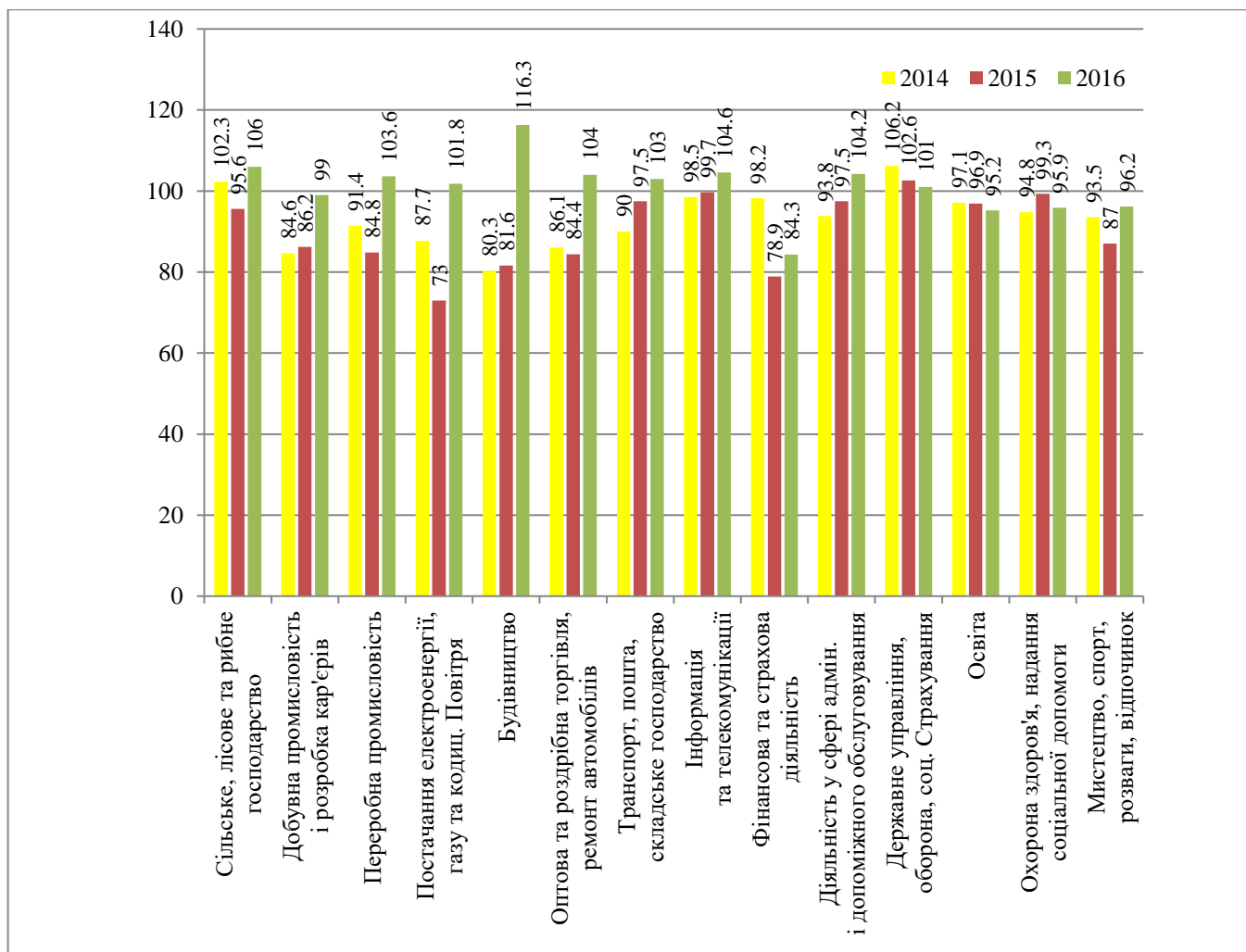

Рис. 2.3 Динаміка ВВП за видами економічної діяльності 2014-2016 рр

У 2016 році найвищих темпів зростання валової доданої вартості було досягнуто у таких сферах:

- будівництві (16,3 %);
- сільському, лісовому та рибному господарстві (6,0);
- сфері інформації та телекомунікацій (4,6 %);

– сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (4,2 %);
 – оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів (4,0 % реального зростання щодо попереднього року).

Доцільним буде розглянути динаміку індексів виробництва промислової та сільськогосподарської продукції рис. 2.4. Темпи зростання промислового виробництва у 2016 році становили 2,8 % порівняно з 2015 роком, при цьому у переробній промисловості зростання виробництва становило 4,3 %, а в галузі постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 2,5 %.

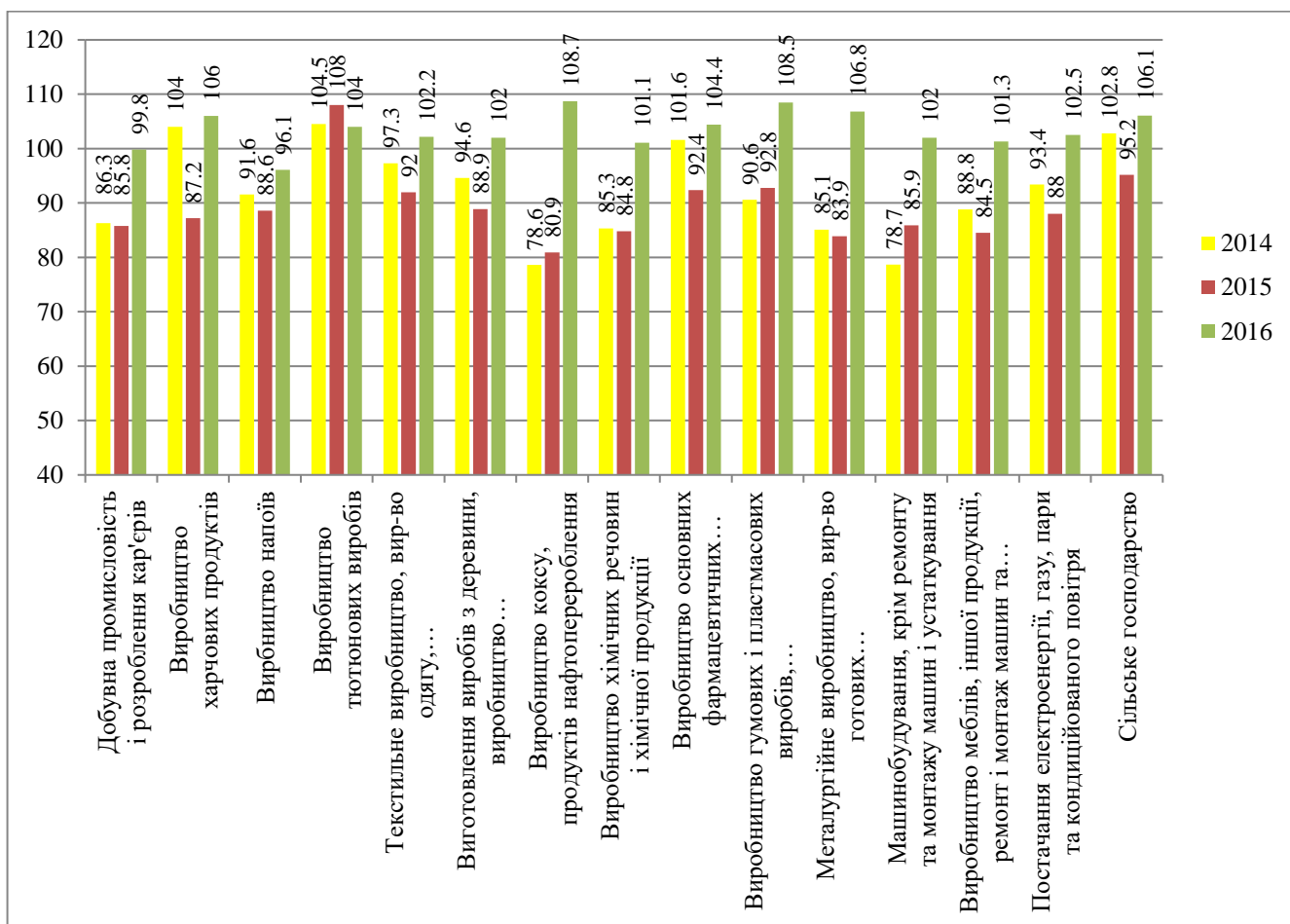

Рис. 2.4 Індекси виробництва промислової та сільськогосподарської продукції за 2014–2016 роки

Водночас тривало зниження обсягів виробництва у добувній промисловості і розробленні кар'єрів (на 0,2% за підсумками року). Слід зазначити, що падіння обсягів промислового виробництва у 2015 році становило 13,0 %, у тому числі у переробній промисловості – 12,6 %. Темпи зростання сільськогосподарського

виробництва у 2016 році досягли 6,1 %, тоді як у попередньому році було зафіксовано зниження на 4,8 %. Таким чином, у 2016 році покращення зовнішньоекономічної кон'юнктури, відносна стабілізація макроекономічного середовища, зниження гостроти збройного конфлікту на сході та активне проведення інституційних реформ позитивно позначилися на обсягах промислового і сільськогосподарського виробництва в Україні.

Суттєве зростання виробництва промислової продукції спостерігалось за такими видами діяльності:

- виробництво харчових продуктів – на 6,0 % щодо попереднього року;
- виробництво тютюнових виробів – 4,0 %;
- виробництво коксу і продуктів нафтопереробки – 8,7 %;
- виробництво фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів – 4,4%;
- виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції – 8,5 %;
- металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування – на 6,8 %.

Проте тенденція до відновлення обсягів виробництва у 2014-2016 роках закріпилася далеко не за всіма видами промислової діяльності. Так, продовжували знижуватися обсяги виробництва в:

- добуванні сировини нафти та природного газу (–2,6 %); добуванні металевих руд (–2,1 %);
- виробництві молочних продуктів (–1,4 %); виробництві хліба, хлібобулочних і борошняних виробів (–2,3 %); виробництві напоїв (–3,9 %);
- виробництві труб, порожнистих профілів і фітінгів із сталі (–2,2 %); дорогоцінних та інших кольорових металів (–7,5 %);
- виробництві будівельних металевих конструкцій і виробів (–1,2 %); виробництві металевих баків, резервуарів і контейнерів (–6,6 %);
- виробництві побутових приладів (–7,9 %); виробництві машин і устаткування загального призначення (–11,1 %).

Важливим макроекономічним показником є індекс споживчих цін (ІСЦ) який характеризує зміни у часі загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання. Він є показником зміни вартості фіксованого набору споживчих товарів та послуг у поточному періоді до його вартості у базисному періоді. ІСЦ є найважливішим показником, який характеризує інфляційні процеси в економіці країни і використовується для вирішення багатьох питань державної політики, аналізу і прогнозу цінових процесів в економіці [30], перегляду розмірів грошових доходів та мінімальних соціальних гарантій населення, рішення правових спорів, перерахунку показників системи національних рахунків у постійні ціни, на рис. 2.5 зображено тенденцію ІСЦ за 2014-2016 рр.

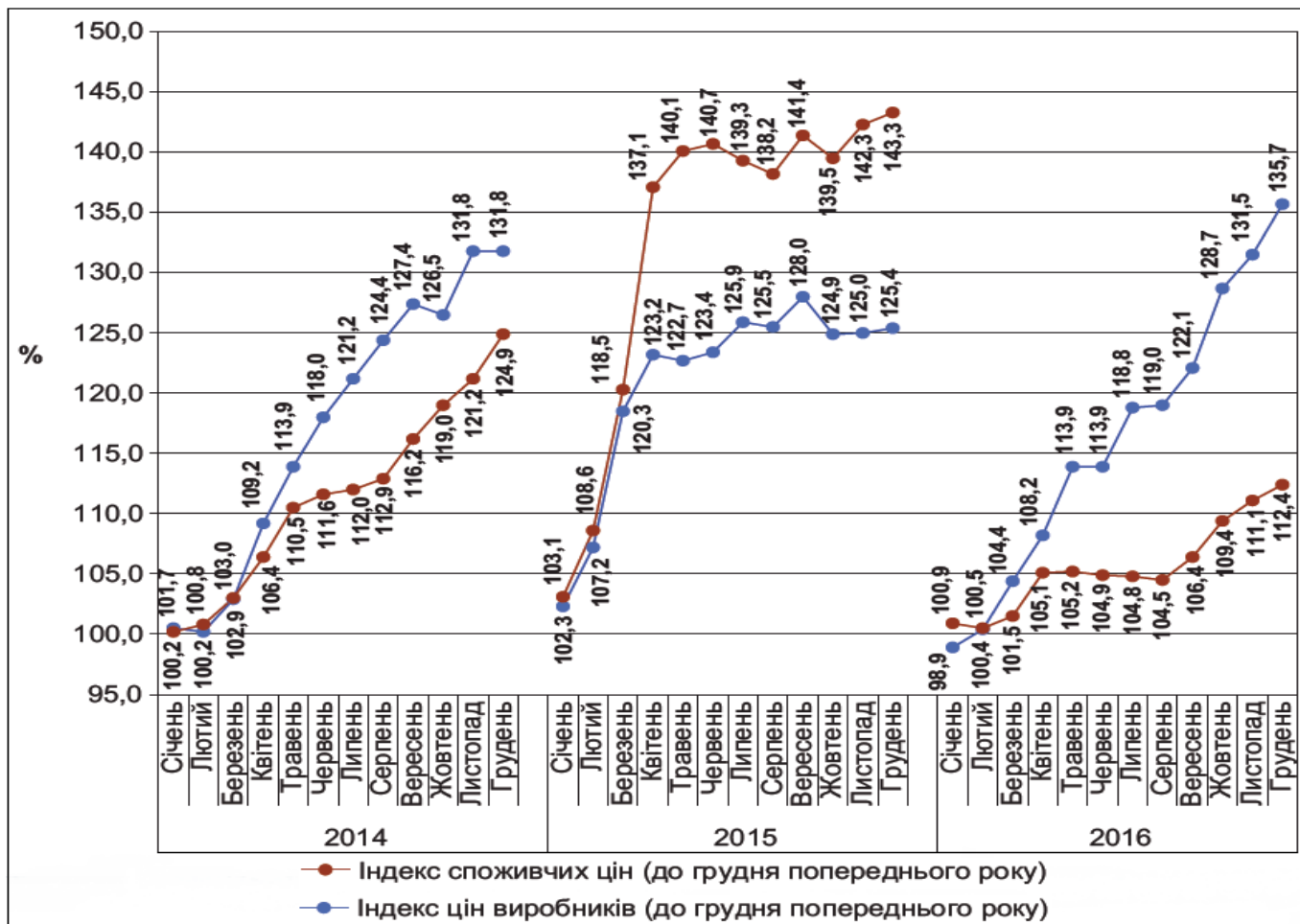

Рис. 2.5 Індекс цін у 2014-2016 роках

Виходячи з рисунку можемо дійти висновку, що у 2016 році спостерігалось уповільнення інфляційних процесів: індекс споживчих цін підвищився на 12,4 % до грудня попереднього року, тоді як у 2015 році споживчі ціни зросли на 43,3 %. За

аналізований період ціни на продукти харчування та безалкогольні напої зросли на 3,3 %, одяг і взуття – на 5,5 %, послуги транспорту – на 11,4 %, послуги охорони здоров'я – на 7,8 %. Найвищими темпами підвищувалися ціни на житло, електроенергію, воду, газ та інші види палива: їх зростання сягнуло 47,2 % за рік.

Індекс цін виробників промислової продукції за 2016 рік підвищився на 35,7% (за 2015 рік на 25,4 %). Найвищими темпами зростали ціни в добуванні сировини нафти та природного газу (76,5 %), у добуванні металевих руд (207,2 %), у виробництві коксу та продуктів нафтопереробки (61,7 %), у металургійному виробництві (41,8 %), а також у постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (51,5 %).

Стухання інфляційних процесів у 2016 році спричинено зниженням волатильності обмінного курсу гривні та зменшенням приросту цін на імпортовані товари / послуги, утриманням внутрішнього попиту в пригніченому стані в умовах проведення рестриктивної монетарної політики та поміркованої фіскальної політики, стабілізацією інфляційних очікувань. З іншого боку, підвищення адміністративно регульованих тарифів на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива, а також зростання світових цін на сировинні товари визначали утримання індексу цін виробників промислової продукції на доволі високому рівні.

Розглянемо доходи і видатки населення. Номінальна середньомісячна заробітна плата у розрахунку на одного штатного працівника в середньому за 2016 рік становила 5185 грн, тоді як у 2015 році цей показник дорівнював 4195 грн та 3476 грн у 2014 році табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Номінальна і реальна заробітна плата розрізі регіонів України 2014-2016 роки

Назва адміністративно територіальної одиниці	Середньомісячна заробітна плата (у розрахунку на одного штатного працівника), грн			Темп зростання номінальної заробітної плати, %		Індекс реальної заробітної плати (до відповідного періоду попереднього року), %		
	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2015 рік / 2014 рік	2016 рік / 2015 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Вінницька область	2 810	3 395	4 189	120,8	123,4	94,9	81,3	111,9
Волинська область	2 721	3 292	4 047	120,9	123,0	93,5	78,9	109,0

Продовж. табл. 2.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Дніпропетровська обл..	3 641	4 367	5 075	119,9	116,2	97,1	78,8	102,3
Донецька область	3 857	4 886	5 989	129,3	120,1	89,4	89,6	103,5
Житомирська область	2 763	3 271	4 000	118,4	122,3	95,7	76,9	109,6
Закарпатська область	2 744	3 381	4 298	123,3	127,1	95,6	80,0	112,6
Запорізька область	3 432	4 200	5 080	122,4	121,0	96,6	80,8	107,3
Івано-Франківська обл.	2 875	3 405	4 202	118,4	123,4	95,2	77,7	109,7
Київська область	3 489	4 153	5 229	119,0	125,9	91,8	78,0	112,1
Кіровоградська обл.	2 789	3 282	3 974	117,7	121,1	94,8	78,8	107,1
Луганська область	3 148	3 427	4 637	108,9	135,3	86,4	71,7	118,0
Львівська область	2 961	3 647	4 559	123,2	125,0	93,3	79,4	110,3
Миколаївська область	3 344	3 984	4 887	119,1	122,7	95,8	78,9	108,3
Одеська область	3 129	3 893	4 809	124,4	123,5	93,2	80,6	108,1
Полтавська область	3 179	3 783	4 621	119,0	122,2	94,9	78,8	106,1
Рівненська область	3 033	3 573	4 364	117,8	122,1	93,9	76,7	107,!
Сумська область	2 877	3 449	4 131	119,9	119,8	94,8	78,4	104,3
Тернопільська область	2 527	2 994	3 695	118,5	123,4	95,1	77,2	109,8
Харківська область	3 144	3 697	4 448	117,6	120,3	93,9	77,3	106,2
Херсонська область	2 617	3 122	4 046	119,3	129,6	94,5	78,3	112,7
Хмельницька область	2 878	3 370	4 043	117,1	120,0	96,8	77,8	106,9
Черкаська область	2 829	3 360	4 148	118,8	123,5	93,7	78,2	109,7
Чернівецька область	2 578	3 049	3 828	118,3	125,5	93,2	78,1	112,1
Чернігівська область	2 690	3 295	4 002	122,5	121,5	94,9	78,7	107,0
м. Київ	5 376	6 732	8 648	125,2	128,5	94,5	84,2	114,3
Україна	3 476	4 195	5 183	120,7	123,6	93,5	79,8	109,0

Середня номінальна заробітна плата за рік підвищилася на 23,6% щодо попереднього року. Основними чинниками зростання номінальної заробітної плати стали інфляційні процеси, відновлення економічного зростання та зниження ставки єдиного соціального внеску з 1 січня 2016 року (що надало у розпорядження підприємств і організацій додаткові фінансові ресурси, які частково було спрямовано на підвищення заробітної плати).

Серед видів економічної діяльності, де номінальна заробітна плата має найвищі значення, слід відзначити авіаційний транспорт (24688 грн у середньому за

2016 рік), фінансову та страхову діяльність (10227 грн), професійну, наукову та технічну діяльність (8060 грн), інформацію та телекомунікації (9530 грн).

У регіональному розрізі найвищі значення середньомісячної заробітної плати традиційно було зафіксовано у м. Києві (8648 грн). До областей з найвищою заробітною платою належать: Донецька – 5989 грн, Дніпропетровська – 5075 грн, Запорізька – 5080 грн і Київська – 5229 грн. Найнижча середньомісячна заробітна плата була характерна для Тернопільської області – 3695 грн, Чернівецької – 3828 грн, Кіровоградської – 3974 грн та Чернігівської області – 4002 грн.

Реальна заробітна плата у середньому за рік підвищилася на 9,0 % (у 2015 році її скорочення становило 20,2 %, а в 2014 році – 6,5 %). Зростання реальної заробітної плати мало місце у всіх регіонах України, особливо високими темпами зростання відзначалися Луганська область (18,0 %), Херсонська (12,7 %), Закарпатська (12,6 %), Чернівецька (12,1 %), Київська (12,1 %), Вінницька область (11,9 %), та м. Київ (14,3 %). Зростання реальної заробітної плати стало, зокрема, наслідком зниження оподаткування фонду оплати праці для роботодавців і відновлення економічного зростання у значній кількості видів економічної діяльності.

Підвищення купівельної спроможності населення в умовах зростання реальної заробітної плати позитивно вплинуло на обсяг обороту роздрібною торгівлі. Цей показник у 2016 році збільшився на 4,0 % щодо попереднього року, тоді як у 2015 році було зафіксовано його зниження на 19,8 %.

Перейдемо до розгляду платіжного балансу України який характеризується співвідношення між сумою грошових надходжень, отриманих країною з-за кордону, і сумою платежів за кордон протягом певного періоду (рік, квартал, місяць). Платіжний баланс на певний період (місяць, квартал, рік) складається на основі статистичних показників про здійснену за цей період зовнішньоекономічну діяльність, та дає змогу аналізувати зміни в міжнародних економічних зв'язках країни, масштабах і характері її участі у світовому господарстві [31].

Платіжний баланс України, за даними Національного банку України, є дефіцитним, в 2016 році дефіцит поточного рахунку платіжного балансу становив

3,4 млрд дол. США, тоді як у 2015 році – лише 0,2 млрд дол. США. Однак порівняно з 2013 і 2014 роками цей показник суттєво зменшився (рис. 2.6). Основною складовою нарощування дефіциту поточного рахунку стало погіршення торговельного балансу, при цьому надходження з-за кордону від оплати праці та сплата нерезидентам доходів за інвестиціями знаходилися приблизно на сталому рівні. Сальдо фінансового рахунку та рахунку операцій з капіталом було додатним як у 2015 р., так і в 2016 р., проте його величина в 2016 р. суттєво збільшилася – з 0,1 до 4,5 млрд дол. США [29].

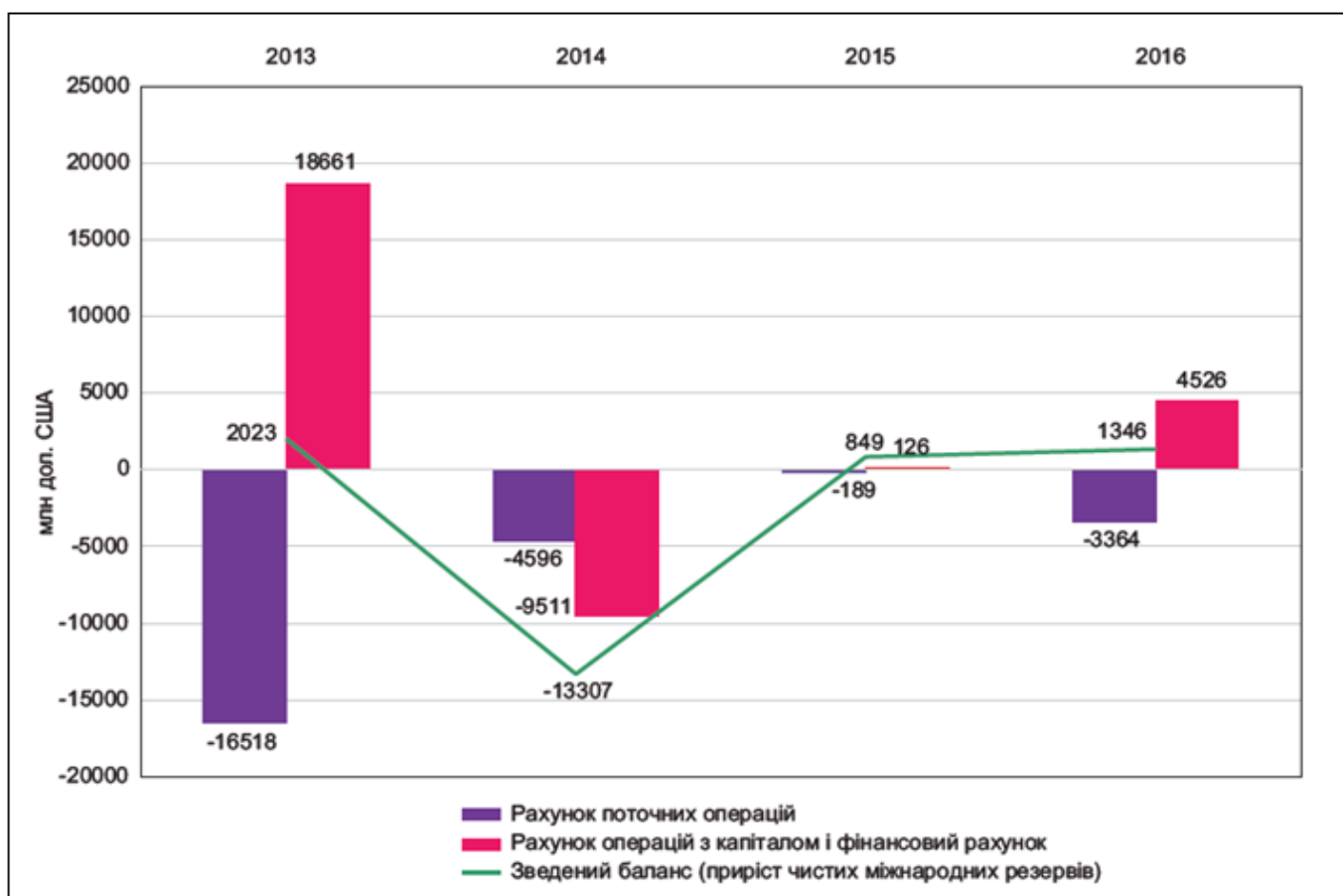

Рис. 2.6 Платіжний баланс України в 2013-2016 роках

Основними складовими зростання профіциту фінансового рахунку та рахунку операцій з капіталом стали збільшення до 3,4 млрд. дол. США сальдо прямих іноземних інвестицій, зменшення обсягів готівкової валюти поза банками на 4,7 млрд. дол. США, скорочення негативного сальдо залучення іноземних кредитів банківським сектором (до 2,6 млрд. дол. США) та досягнення позитивного сальдо зовнішніх запозичень у нефінансовому секторі [29].

Бачимо, що зведене сальдо платіжного балансу України у 2016 році сформувалося додатним і досягло 1,3 млрд. дол. США, що означало майже двократне його збільшення порівняно з попереднім роком. Залучення кредиту МВФ та досягнення додатного зведеного сальдо дозволили Національному банку збільшити обсяг зовнішніх резервних активів на 2,4 млрд. дол. США. Для порівняння: у 2015 році приріст резервних активів становив 6,0 млрд. дол., а в 2014 році обсяги вилучення резервів сягнули 12,4 млрд. дол. США.

У цілому показники платіжного балансу України свідчать про незначний прогрес у підвищенні національної конкурентоспроможності і завоюванні нових експортних ринків, а також про високу залежність фінансового рахунку від надходження іноземного офіційного фінансування. Вказані чинники визначають високий ступінь вразливості національної економіки до впливу зовнішніх шоків.

Загальна тривала економічна криза в Україні вплинула і на стан зовнішньої торгівлі. Нинішній обсяг експорту не відповідає можливостям вітчизняних товаровиробників і не забезпечує потреб держави у валютних надходженнях, необхідних для стабілізації економіки, зниження рівня інфляції та бюджетних витрат.

Важливим показником для країни є зовнішньоторговельний баланс — це співвідношення вартості експорту та імпорту товарів чи послуг за певний проміжок часу (як правило за рік). Конкретна величина сальдо торговельного балансу становить різницю між вартістю їх експорту та імпорту [32].

Сальдо зовнішньоторговельного балансу, за даними Державної служби статистики України, у аналізованих періодах було додатним і дорівнювало 3356,2 млн. дол у 2014 році, 3828,2 млн. дол. у 2015 році та 337,3 млн. дол. У 2016 році. США. Однак порівняно з попереднім роком сальдо зменшилося майже на 3,5 млрд. дол. США (рис. 2.7).

Обсяги експорту товарів 2016 року скоротилися на 4,9 % порівняно з 2015 роком і становили 36,4 млрд. дол. США. А обсяги імпорту товарів зросли на 4,6 % і досягли величини 39,2 млрд. дол. США. При цьому розміри експорту та імпорту послуг не зазнали істотних змін порівняно з попереднім роком.

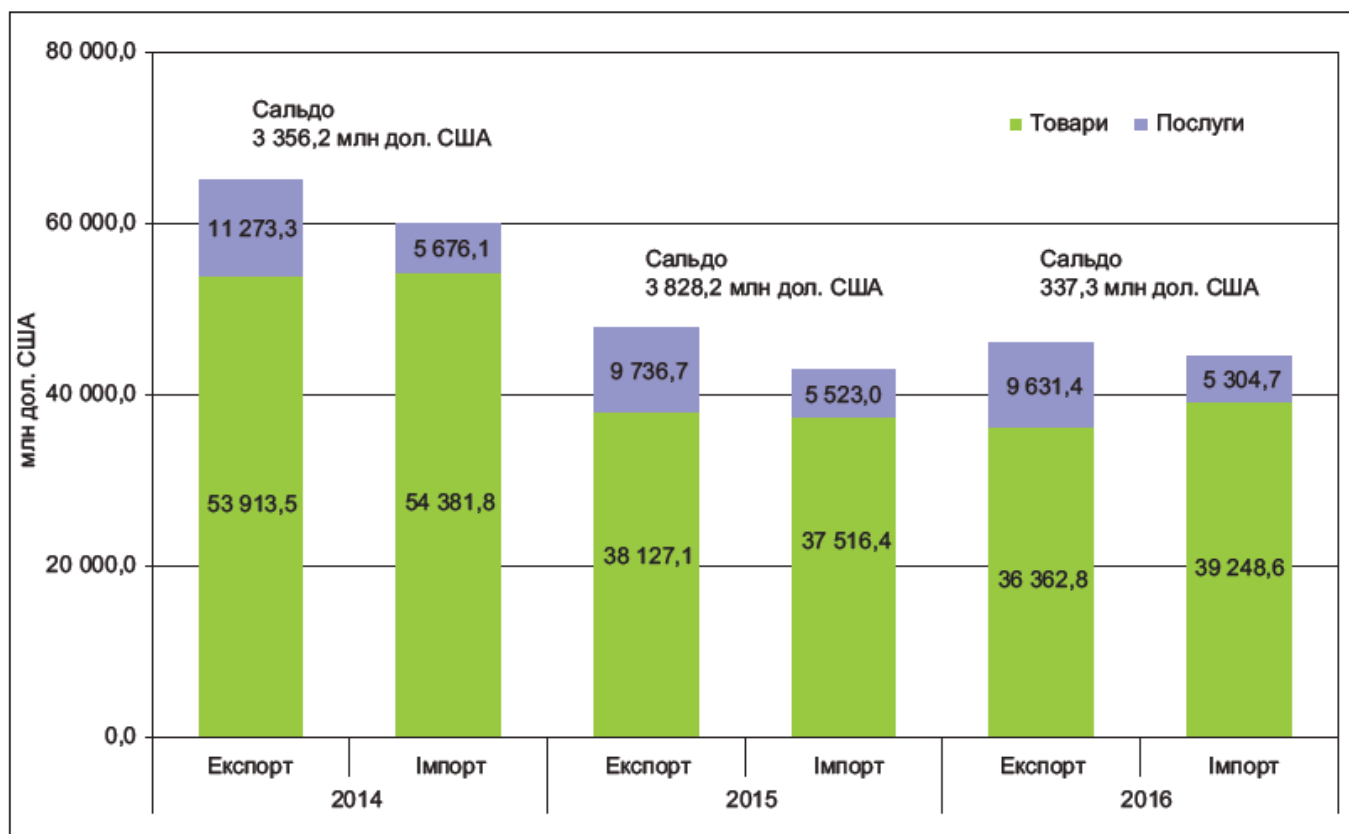

Рис. 2.7 Експорт та імпорт товарів і послуг за 2014-2016 роки

Основну групу товарної структури українського експорту складала сільськогосподарська продукція рослинного походження (22,3 % у структурі експорту товарів); обсяги експорту цієї продукції в 2016 році збільшилися на 1,6 % порівняно з попереднім роком. За товарними позиціями найбільш вагомими складовими національного експорту були зернові культури (16,7 % загального експорту товарів), жири та олії різного походження (10,9 %), руди, шлаки і зола (5,4 %), насіння і плоди олійних рослин (4,2 %), деревина і вироби з деревини (3,1 %) залишки і відходи харчової промисловості (2,7 %) [29].

У структурі імпорту товарів переважали палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки (20 % загального товарного імпорту в Україну); ядерні реактори, котли і машини (11,9 %); електричні машини (8,2 %); засоби наземного транспорту, крім залізничного (7,2 %); пластмаси і полімерні матеріали (5,6 %); фармацевтична продукція (4,1 %); різноманітна хімічна продукція (2,8 %); добрива (2,1 %); чорні метали (2,0 %); папір та картон (2,0 %) [29].

2.2. Виконання дохідної частини зведеного та державного бюджетів України за 2014-2016 рр

Для повноцінного аналізу бюджетної системи України обов'язковим є розгляд дохідної частини зведеного та державного бюджету України. Згідно Бюджетного Кодексу України, доходи бюджету - це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за адміністративні послуги, власні надходження бюджетних установ). Доходи зведеного бюджету можуть утворюватися за рахунок податкових і неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом, офіційних трансфертів від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій, доходів цільових фондів [33].

Розглянемо виконання дохідної частини зведеного бюджету у 2014, 2015 та 2016 році, що становили 455,9 млрд. грн., 652,0 млрд. грн. та 782,7 млрд. грн. відповідно. У 2016 році сума бюджетних надходжень була більше аналогічного показника попереднього року на 130,7 млрд. грн. та на 326,8 млрд. грн. більше ніж у 2014 році (табл. 2.2).

До дохідної частини державного бюджету з урахуванням міжбюджетних трансфертів у 2016 році надійшло 616,3 млрд. грн., що на 81,6 млрд. грн., або на 15,3 %, більше аналогічного показника 2015 року. У тому числі до загального фонду державного бюджету надійшло 574,7 млрд. грн., до спеціального – 41,6 млрд. грн.

Таблиця 2.2

Доходи зведеного, державного та місцевих бюджетів 2014-2016рр

Доходи	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2015 рік проти 2014 року		2016 рік проти 2015 року	
				Абс. Прир.	Темп прир	Абс. прир	Темп прир
				5	6	7	8
1	2	3	4	5	6	7	8
Зведений бюджет, млрд. грн. у т. ч.:	455.9	652.0	782.7	196.1	43.0	130.7	20.0
- загальний фонд	388.9	602.7	718.3	213.8	55.0	115.6	19.2
- спеціальний фонд	67.0	49.3	64.4	-17.7	-26.4	15.6	30.6

Продовж. табл. 2.2

1	2	3	4	5	6	7	8
Державний бюджет (без урахування міжбюдж. трансф.), млрд. грн. у т. ч.:	354.8	531.5	612.1	176.7	49.8	80.6	15.2
- загальний фонд	308.7	501.5	571.6	192.4	62.3	70.5	14.1
- спеціальний фонд	46.1	30.4	40.5	-15.7	-34.1	10.1	33.2
Частка у доходах звед. бюджету, %	77.8	81.5	78.2	X	X	X	X
Місцеві бюджети (без урахування міжбюдж. трансф. млрд. грн., у т. ч.):	101.1	120.5	170.6	19.4	19.2	50.1	41.6
- загальний фонд	80.2	101.6	146.6	21.4	26.7	45.0	44.3
- спеціальний фонд	20.9	18.9	24.0	-2.0	-9.6	5.1	27.0
Частка у доходах звед. бюджету, %	22.2	18.5	21.8	X	x	x	X

Виконання дохідної частини державного бюджету без урахування міжбюджетних трансфертів становило 612,1 млрд. грн., що на 80,6 млрд. грн., або на 15,2 %, більше відповідного показника попереднього року.

В останні роки збільшення надходжень до бюджету відбувалося у податковій частині, тоді як у неподатковій частині було зафіксоване певне зменшення.

Нарощування податкової складової у 2016 році відбулося, насамперед, за податком на додану вартість, обсяг якого зріс на 48,1 млрд. грн, або на 27,0%, порівняно з аналогічним періодом попереднього року. Крім того, збільшилися в 1,3 раза порівняно з попереднім роком надходження до державного бюджету податку на доходи фізичних осіб, що відображає зростання рівня зарплат.

Серед інших податкових джерел, які продемонстрували зростання, слід зазначити: податок на прибуток підприємств, який збільшився на 19,6 млрд. грн, або більш як у 1,5 раза; акцизний збір із вироблених в Україні товарів – на 16,3 млрд. грн, або на 42,1 %; акцизний збір із ввезених в Україну товарів – на 10,7 млрд. грн, або на 43,9 %. Від’ємну динаміку продемонстрували податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції, обсяги надходжень яких скоротилися на 19,9 млрд. грн, або вдвічі, а також рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів – на 2,9 млрд. грн, або на 6,2 %, внаслідок суттєвого скорочення рентної плати за транспортування природних ресурсів. Крім того, зменшилися на 16,3 млрд. грн, або на 13,6 %, обсяги надходжень із неподаткових джерел через відсутність

плати за видачу ліцензій на користування радіочастотним ресурсом України, яких у 2015 році надійшло 9,1 млрд. грн, а також через зменшення обсягу коштів, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України «Про Національний банк України», на 24 млрд. грн, або більш ніж на третину [29].

Щомісячна динаміка надходжень до державного бюджету в цілому повторює динаміку останніх двох років (рис. 2.8).

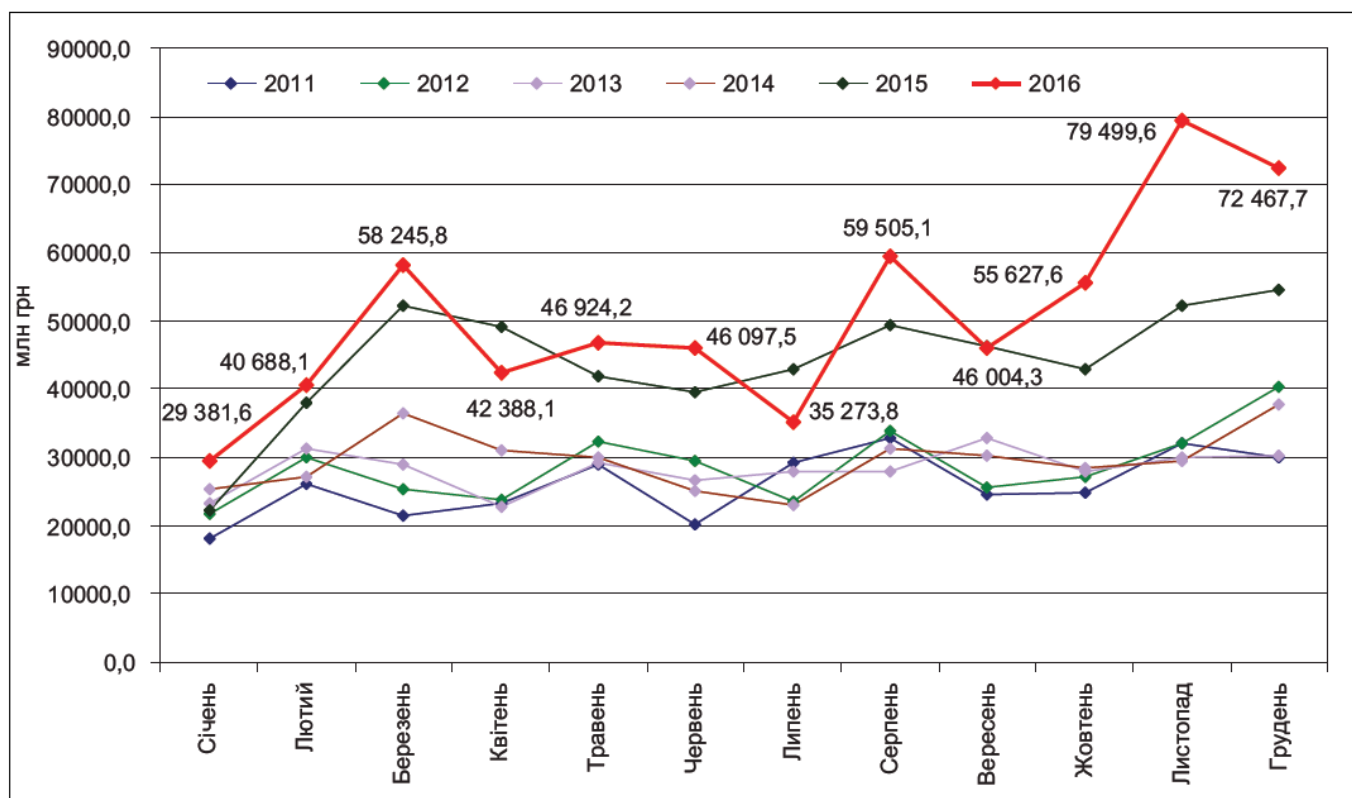

Рис. 2.8 Динаміка щомісячних надходжень до державного бюджету у 2011-2016 рр

Розглянемо дохідну структуру зведеного та державного бюджетів за: податковими надходженнями, неподатковими надходженнями, доходами від операцій з капіталом, цільовими фондами та іншими надходженнями табл. 2.3.

За підсумками 2016 року на 5,3% збільшилася податкова складова у структурі доходів як зведеного, так і державного бюджетів. У зведеному бюджеті відбулося зменшення частки неподаткових доходів на 5,5%, у державному – на 5,6%.

Зміни в сегменті неподаткових надходжень пов'язані з відсутністю надходжень плати за видачу ліцензій на користування радіочастотним ресурсом та скороченням обсягу коштів, перерахованих НБУ до бюджету.

Таблиця 2.3

Структура доходів зведеного та державного бюджетів у 2014-2016 роках

Доходи	Зведений бюджет			Державний бюджет		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Податкові надходження, з них:	80.6	77.8	83.1	79.0	77.0	82.3
- податок на доходи фізичних осіб	16.5	15.3	17.7	3.6	8.5	9.8
- податок на прибуток підприємств	8.8	6.0	7.7	11.3	6.5	8.9
- рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	7.4	6.4	6.0	5.3	8.8	7.2
- податок на додану вартість	30.5	27.4	28.9	39.2	33.6	37.0
- акцизний податок	9.9	9.7	13.0	12.7	11.9	14.7
- податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	2.8	6.2	2.6	3.5	7.6	3.3
- рентна плата, збори на паливно-енергетичні ресурси	1.3	1.1	5.4	1.7	0.0	0.0
- інші податкові надходження	3.4	5.7	1.8	1.7	0.1	1.4
Неподаткові надходження, у т. ч.:	17.6	21.5	16.0	19.2	22.6	16.9
- доходи від власності та підприємницької діяльності	6.3	11.0	6.8	8.0	13.4	8.4
- адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу	1.5	2.7	1.5	1.5	2.8	1.3
- власні надходження бюджетних установ	6.9	6.4	6.2	6.2	5.0	5.6
- інші податкові надходження	2.9	1.4	1.5	3.5	1.4	1.6
Доходи від операцій з капіталом	0.5	0.3	0.2	0.2	0.0	0.0
Цільові фонди	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
Інші надходження	1.2	0.3	0.6	1.5	0.3	0.7

Найбільшою складовою доходів бюджету є податкові надходження які включають: податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів, податок на додану вартість, акцизний податок, податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції, рентна плата, збори на паливно-енергетичні ресурси та інші податкові

надходження. У 2016 році податкові надходження склали 503,9 млрд. грн., що на 94,5 млрд. грн, або на 23,1 %, більше відповідного показника минулого року.

Вперше за останні 3 роки позитивну динаміку продемонстрував податок на прибуток підприємств. Так, до державного бюджету надійшло 54,3 млрд. грн останнього, що на 19,6 млрд. грн, або на 56,3 %, більше, ніж попереднього року. Річний плановий показник перевиконано на 11,9 %, або на 5,8 млрд. грн.

Щомісячна динаміка надходжень податку на прибуток підприємств відрізняється від тенденцій трьох попередніх років (рис. 2.9). Це пов'язано з остаточною відмовою від застосування авансового механізму сплати податку, за яким розмір податкового зобов'язання визначається з огляду на результати попереднього року і сплачується рівними частками протягом року на місячній основі, а остаточний перерахунок відбувається у березні. Перехід на квартальну сплату податку передбачає суттєве збільшення обсягів надходжень у «звітні» місяці: у березні, травні, серпні та листопаді [29].

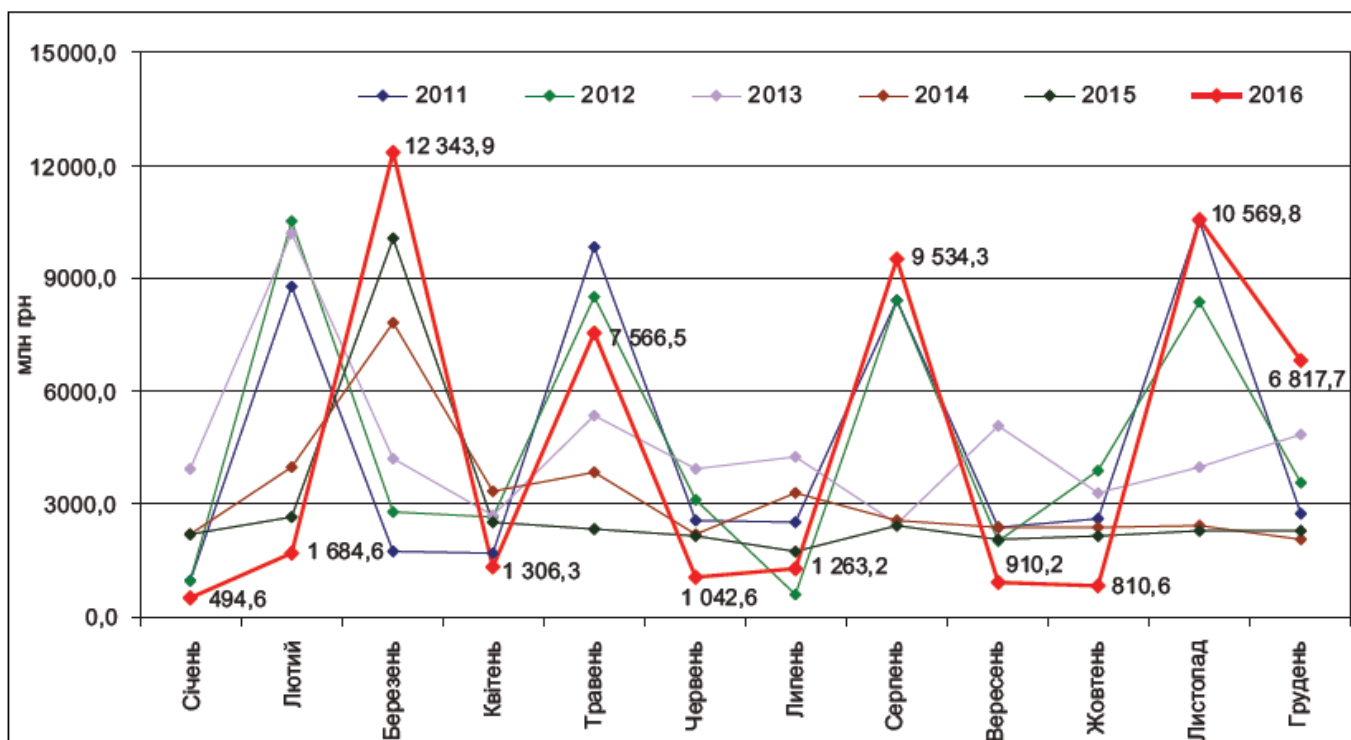

Рис. 2.9 Динаміка щомісячних надходжень податку на прибуток підприємств до державного бюджету 2011-2016 роках

Розглянемо надходження податку в розрізі його окремих складових (рис. 2.10), помітно, що приріст відбувся в усіх секторах. Найбільше зростання обсягів надходжень продемонстрували приватні підприємства (12,0 млрд. грн, або 61,5 %), при тому, що в попередньому році саме цей сектор найсуттєвіше скоротив відрахування. Підприємства державного сектору, а також фінансові організації (банки та страхові компанії) збільшили сплату податку більш ніж удвічі.

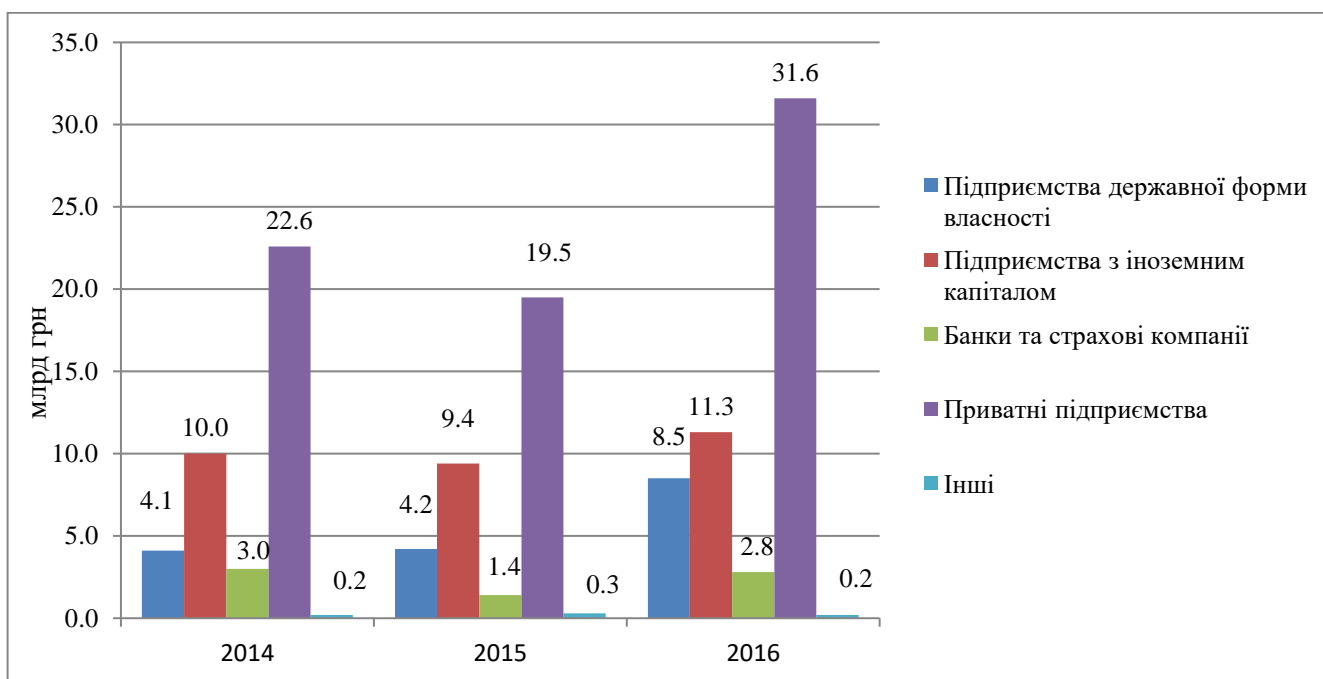

Рис. 2.10 Надходження податку на прибуток підприємств 2014-2016 рр

Іншим податком на доходи, що зараховується до державного бюджету, був податок на доходи фізичних осіб, його надходження за результатами 2016 року становили 59,8 млрд. грн, що на 14,7 млрд. грн, або на 32,7 %, більше, ніж у попередньому році.

Найбільшою складовою аналізованого податку (33,0 млрд. грн) є податок на доходи у вигляді заробітної плати, що становить майже 2/3 всіх надходжень. П'ята частина надходить до державного бюджету у вигляді військового збору (11,5 млрд. грн), введеного у 2014 році як тимчасовий засіб наповнення бюджету у надзвичайних умовах. Крім того, суттєву частку складають надходження від оподаткування процентів (7,6 млрд. грн). Порівняно з попереднім роком структура податку на доходи фізичних осіб практично не змінилась (рис. 2.11).

Рис. 2.11 Структура надходжень податку на доходи фізичних осіб до державного бюджету у 2014-2016 роках

Щодо сплати податку за використання природних ресурсів, то надходження рентної плати у 2016 році продемонстрували скорочення на 6,2% з 47,0 млрд. грн до 44,1 млрд. грн. Це пов'язане з фактичним припиненням надходження ренти за транспортування природного газу (1,1 млн. грн у 2016 році проти 3,4 млрд. грн у 2015 році) та скасуванням у 2016 році збору у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності.

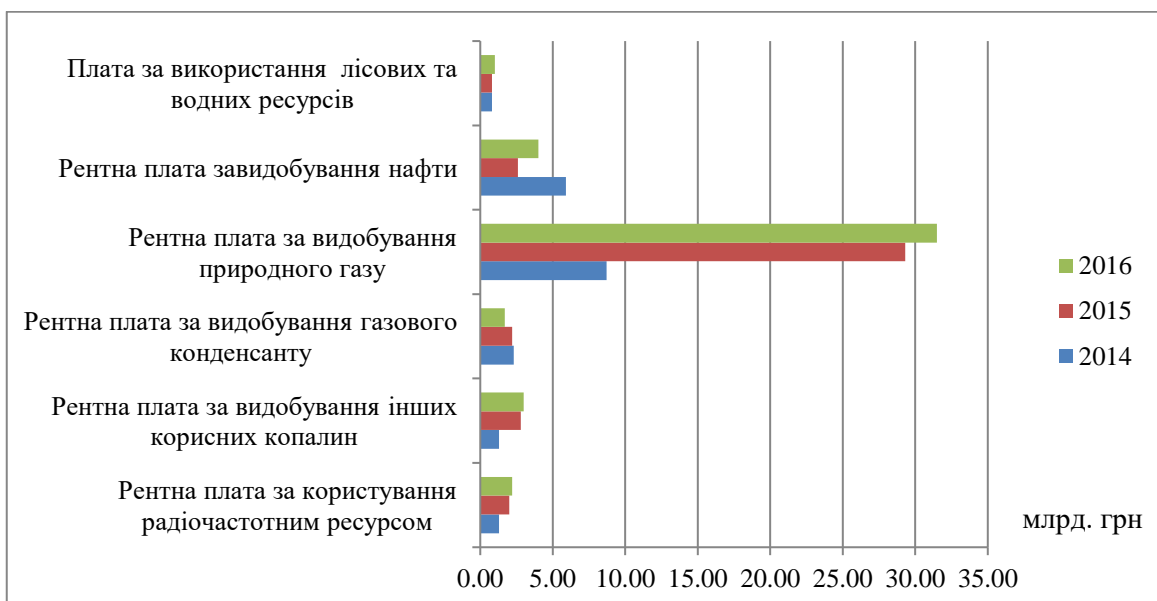

Рис. 2.12 Обсяги надходжень рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів у 2014–2016 роках

Річний план за цією статтею також виконано не було. Недобір становив 29,5%, або 18,4 млрд грн.

Основною причиною невиконання плану став недобір плати за видобуток природного газу (–11,7 млрд грн) та нафти (– 4,1 млрд грн) (рис. 2.12). Крім того, фактично не виконано статтю «Рентна плата за користування надрами для видобування бурштину», за якою надійшло 2,1 млн грн із запланованих 1,5 млрд грн, тобто, річний план виконано на рівні 0,1 %. Такий результат склався через те, що видобуток цього виду копалин досі залишається не легалізованим [29].

У 2016 році до державного бюджету надійшло 226,5 млрд. грн податку на додану вартість, що на 48,1 млрд. грн, або на 26,9 %, більше відповідного показника попереднього року. Збільшення відбулося за всіма складовими податку: з вироблених в Україні товарів – на 31,4 млрд грн, або на 29,1 %, із ввезених на територію України товарів – на 42,7 млрд грн, або на 30,8 %. Збільшився проти попереднього року також обсяг відшкодованого податку з бюджету – на 26,0 млрд грн, або на 38,0 %. Щомісячна динаміка надходжень податку на додану вартість представлена на рис. 2.13.

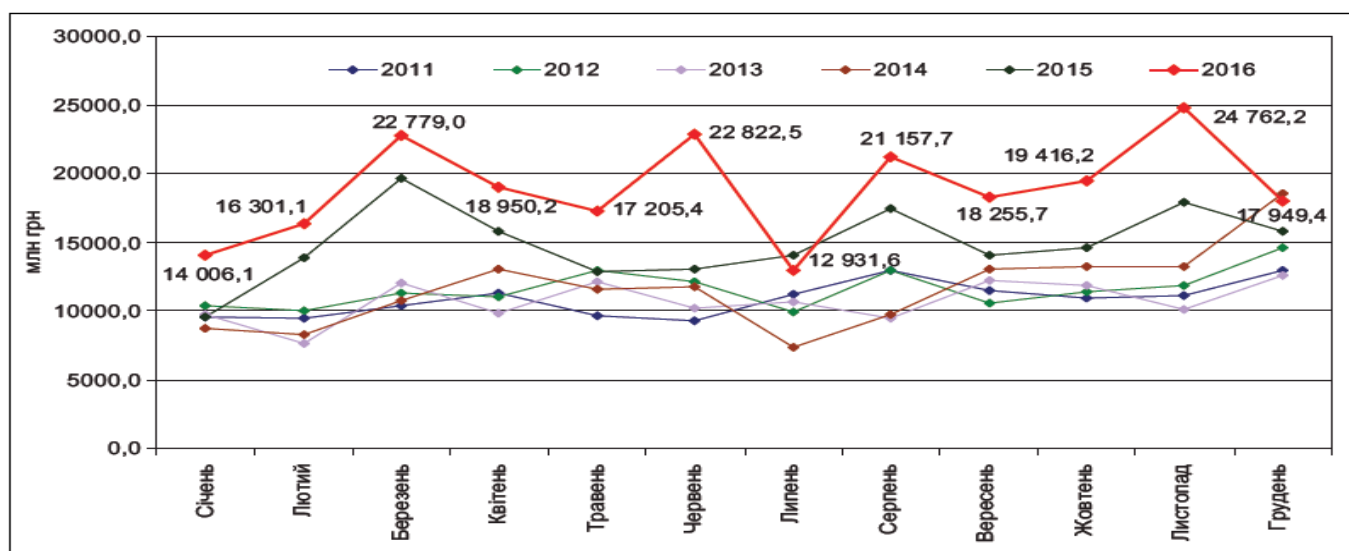

Рис. 2.13 Динаміка щомісячних надходжень податку на додану вартість до державного бюджету у 2011–2016 роках

Майже вдвічі зріс показник середньомісячного обсягу відшкодувань – з 5,7 млрд. грн у 2015 році до 10,5 млрд. грн у 2016 році (рис. 2.14). Втім, у червні 2016

року відбулося фактичне припинення відшкодування ПДВ: протягом цього місяця зазначений показник становив всього 0,1 млрд. грн проти 7,2 млрд. грн у середньому за попередні п'ять місяців. Причиною цього стало проведення документальних перевірок сільськогосподарських підприємств через підозру у махінаціях з відшкодуванням ПДВ [34]. У наступному ж місяці, коли були здійснені затримані відшкодування, відбулося скорочення загального обсягу надходжень ПДВ до бюджету. Ця ситуація вкотре засвідчила серйозність проблеми справляння податку на додану вартість в Україні.

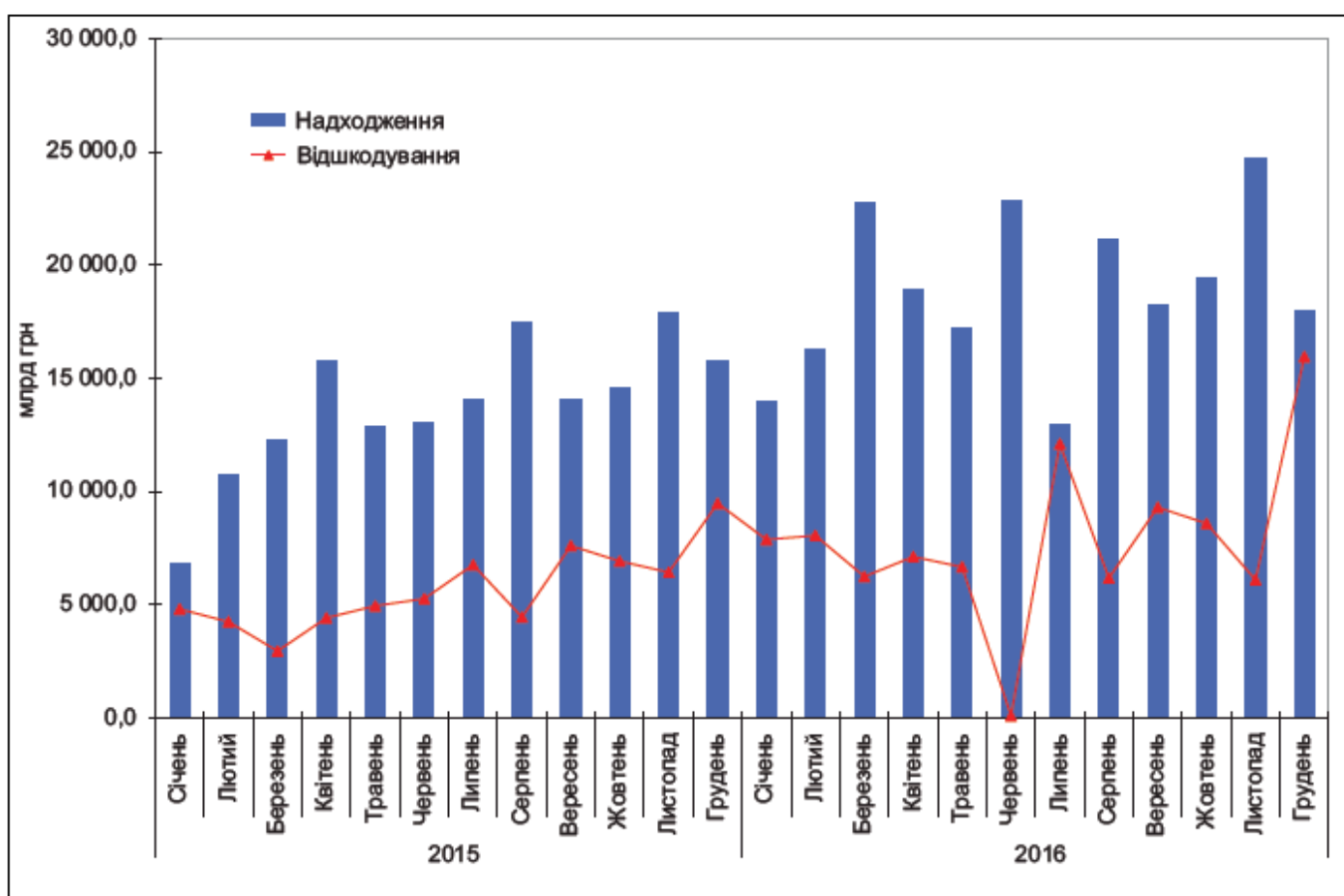

Рис. 2.14 Щомісячні обсяги надходжень податку на додану вартість та відшкодувань податку з бюджету в 2015–2016 роках

Податок на міжнародну торгівлю та зовнішні операції у 2016 році склав 20,4 млрд. грн, що на 19,9 млрд. грн, або майже вдвічі, менше відповідного показника минулого року.

З огляду на те, що обсяги імпорту у 2016 році порівняно з попереднім роком практично не змінилися, причиною різкого скорочення надходжень мита стала

лібералізація значної кількості ставок ввізного мита для товарів походженням із Європейського Союзу. Відповідно, найсуттєвіше зменшення було зафіксовано щодо надходжень ввізного мита (за винятком ввізного мита на нафтопродукти, транспортні засоби та шини до них), яке скоротилося на 22,1 млрд. грн, або майже в 2,5 рази. Водночас у частині ввізного мита на нафтопродукти було зафіксовано подвійне зростання обсягів надходжень.

Через це порівняно з аналогічним періодом попереднього року структура податків на міжнародну торгівлю зазнала певних змін. Зокрема, відбулися такі зміни:

- частка надходжень ввізного мита зменшилася на 16,7%;
- частка надходжень вивізного мита збільшилася на 0,7%;
- частка ввізного мита на нафтопродукти, транспортні засоби та шини до них збільшилася на 16,0%. Обсяги надходжень податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції в розрізі складових представлено на діаграмі рис. 2.15 [29].

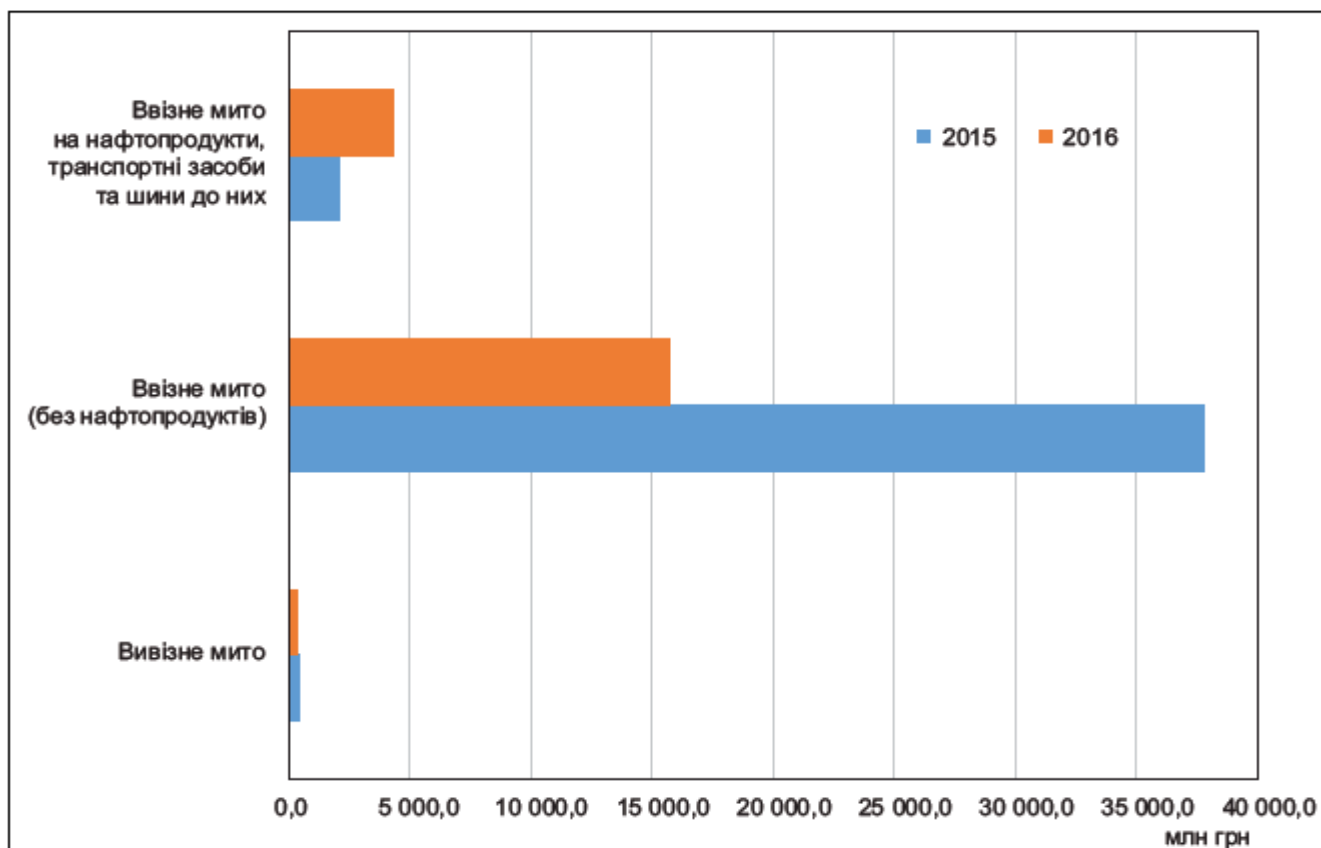

Рис. 2.15 Структура надходжень податків на міжнародну торгівлю

Надходження акцизного податку становило 90,1 млрд. грн, що на 27,0 млрд. грн, або на 42,8 %, більше відповідного показника минулого року. Річний план перевиконано як у цілому (на 10,1 %), так і за складовими: податком із вироблених в Україні товарів (на 4,6 %) і акцизним податком із ввезених товарів (на 20,0 %). При цьому частка надходжень акцизного податку з вироблених в Україні товарів зменшилася на 0,3% і становила 61,2 % від загальних надходжень податку. Структура акцизних надходжень представлена на рис. 2.16.

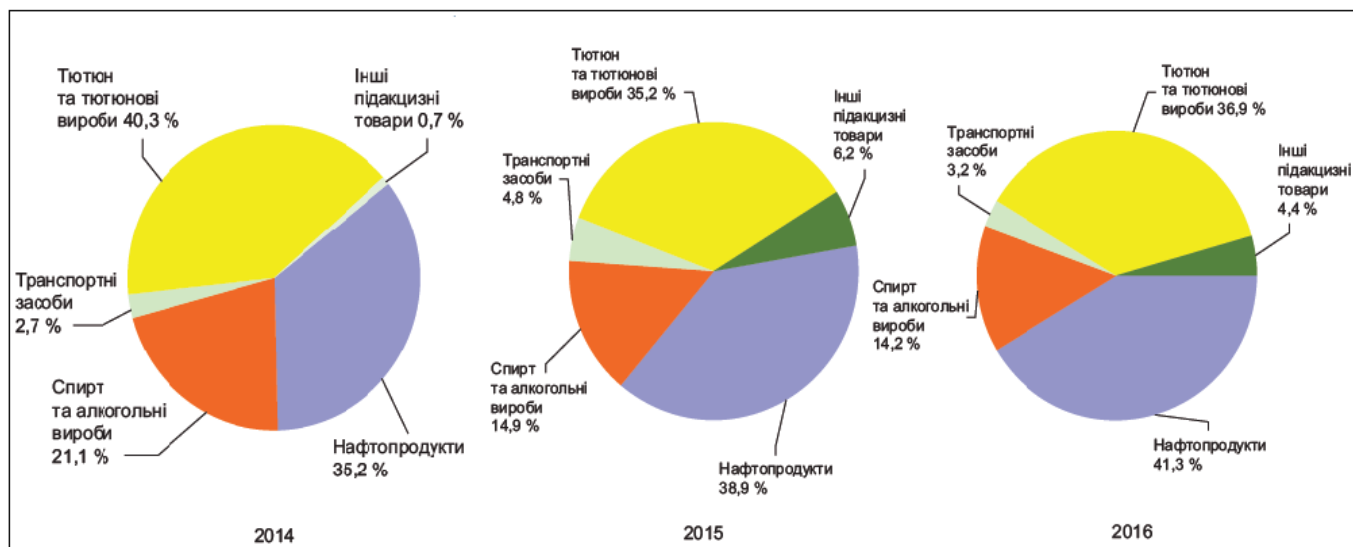

Рис. 2.16 Структура надходжень акцизного податку до державного бюджету за 2014–2016 роки

Основним чинником збільшення надходжень акцизного податку стало зростання ставок на більшість груп підакцизних товарів. Так, у частині алкогольних напоїв ставки збільшилися в 1,5–3 рази: з 1 січня 2016 року збільшено ставки на спирт в 1,5 рази, на пиво – удвічі, на слабоалкогольні напої – утричі. З 1 березня 2016 року збільшено ставки на горілку та лікєро-горілчані вироби в 1,5 рази, на кріплені вина та вермути, а також на ігристі вина – у 2 рази. Збільшилися ставки податку і щодо тютюнових виробів: специфічна ставка зросла на 40 %, адвалорна – на 12 %. При цьому вартість тютюнових виробів, що оподатковується акцизним податком, буде включати ПДВ, а це також впливатиме на подорожчання тютюнової продукції. З 1 січня 2016 року передбачено також підвищення акцизного податку на пальне: для бензинів ставка зросла з 202 євро до 228 євро за тонну, на дизельне

пальне – зі 100–132 євро до 113–149 євро за тону, на скраплений газ – з 50 до 57 євро за тону [29].

Обсяг неподаткових надходжень у 2016 році склав 103,6 млрд. грн, що на 16,4 млрд. грн, або на 13,6 %, менше відповідного показника 2015 року. Річний план перевиконано на 18,2 %. При цьому в частині власних надходжень бюджетних установ – майже на 80 %, адміністративних зборів і платежів – майже 50 % рис. 2.17.

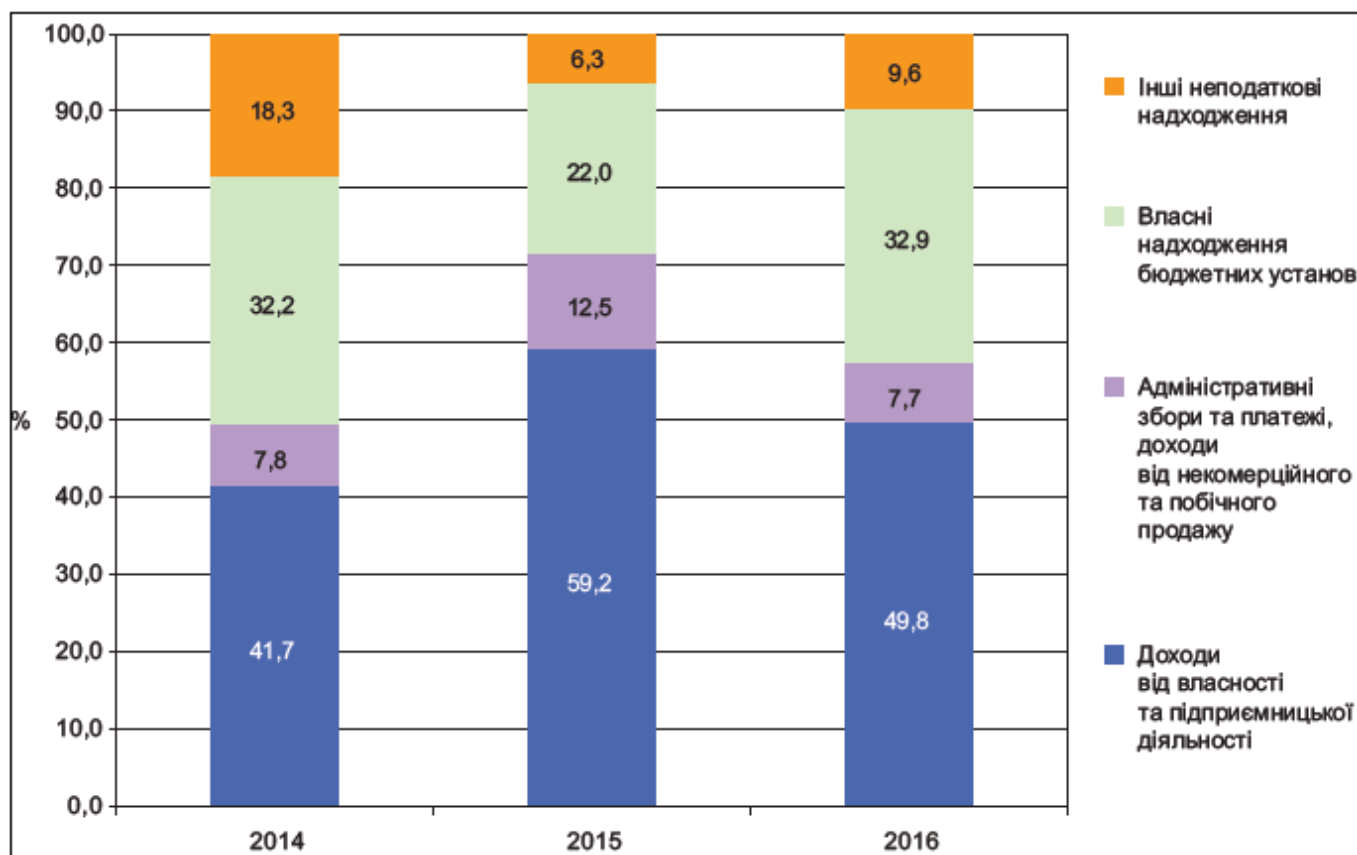

Рис. 2.17 Структура неподаткових надходжень до державного бюджету за 2014–2016 роки

Структура неподаткових надходжень до державного бюджету у 2016 році зазнала деяких змін, а саме: збільшення за статтями власних надходжень бюджетних установ та інших неподаткових надходжень на 10,9% і 3,3% відповідно, а також скорочення часток доходів від власності та підприємницької діяльності на 9,4% порівняно з попереднім роком, також скорочення відбулось за адміністративними зборами та платежами на 4,8% у порівнянні з 2015 роком.

У 2016 року дещо збільшився обсяг доходів від операцій з капіталом рис. 2.18. Так, за цією статтею до бюджету надійшло 191,5 млн. грн, що на 20,1 млн. грн більше, ніж за 2015 рік.

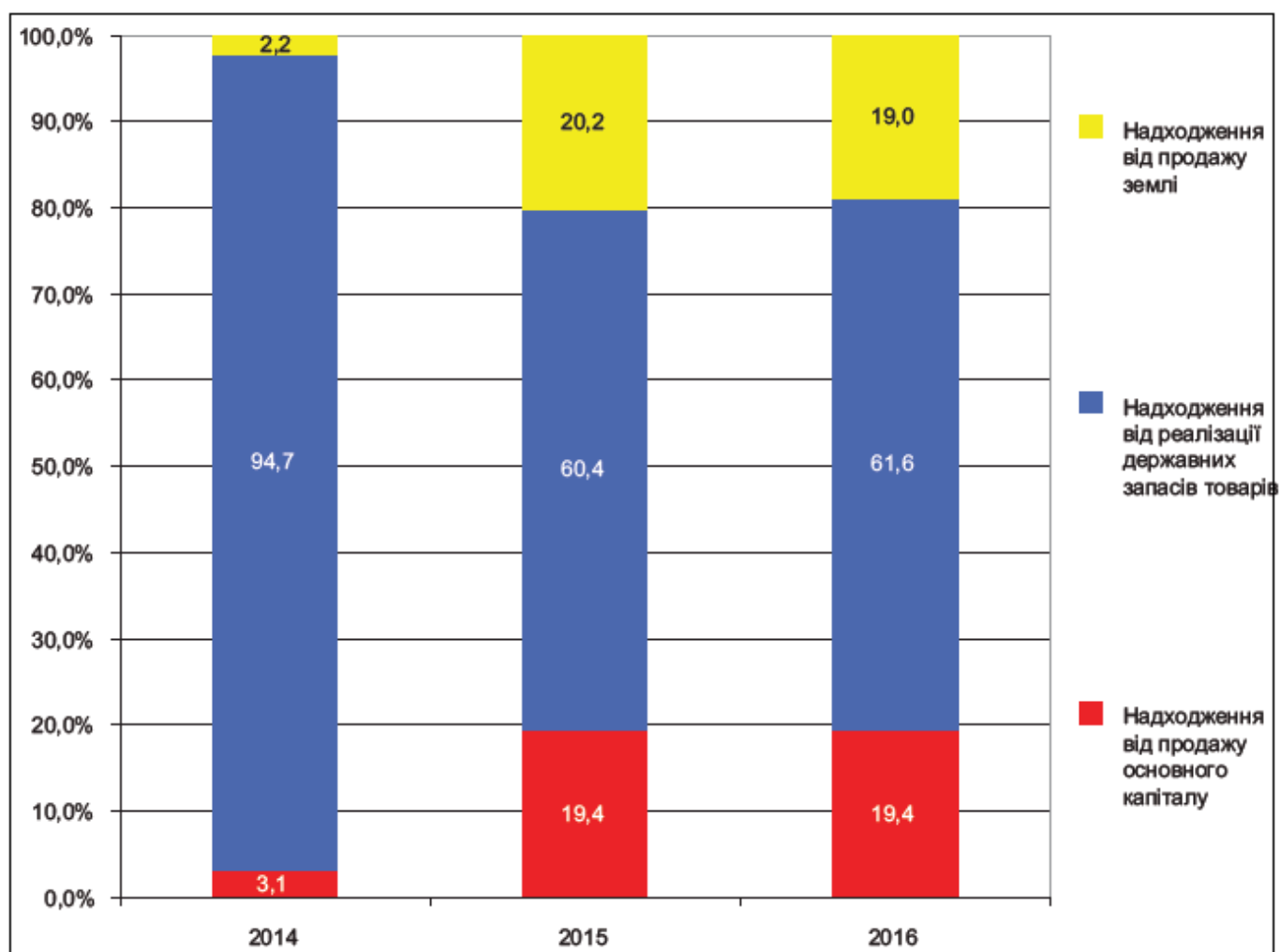

Рис. 2.18 Структура надходжень доходів від операцій з капіталом до державного бюджету за 2014–2016 роки

Основною причиною надходжень збільшення стало зростання надходжень від реалізації матеріальних цінностей державного резерву.

Також відбулися незначні зміни у структурі доходів від операцій з капіталом: частка доходів від реалізації державних запасів товарів збільшилася на 1,2%, а частка надходжень від продажу землі зменшилася на таке саме значення. Частка надходжень від продажу основного капіталу не змінилася.

2.3. Аналіз видатків і кредитування зведеного та державного бюджетів за 2014-2016 роки

Для повного розкриття теми, проведемо аналіз динаміки державних видатків упродовж 2014-2016 рр. Видатки державного бюджету відіграють одну з головних ролей у розвитку нашої держави - як соціального, так і економічного. Велика кількість видів державних видатків зумовлена такими факторами, як: рівнем соціально-економічними розвитку держави, її адміністративно-територіальним устроєм, характер функцій держави, адже тільки маючи достатню суму бюджетних ресурсів держава зможе у повному обсязі виконувати свої функції.

Розглянемо видатки зведеного державного бюджету України виконані у сумі 523.0 млрд. грн, 679.99 млрд. грн та 835.6 млрд. грн відповідно у 2014, 2015 та 2016 роках. У 2016 році видатки становили 96.4% планового показника у тому числі видатки загального фонду – 729,8 млрд. грн, або 98,2 %, спеціального фонду – 105,8 млрд. грн, або 75,6 % табл. 2.4

Таблиця 2.4

Видатки зведеного, державного та місцевих бюджетів за 2014–2016 роки

Видатки	2014 рік			2015 рік			2016 рік		
	Річний план	Факт	Викон %	Річний план	Факт	Викон %	Річний план	Факт	Викон %
Зведений бюджет :	589.8	523.0	88.7	717.3	679.9	94.8	883.3	835.6	94.6
- загальн. фонд	477.3	443.1	92.8	622.7	604.8	97.1	743.3	729.8	98.2
- спец. фонд	112.5	79.9.	71.0	94.6	75.1	79.3	140.0	105.8	75.6
Державний бюджет(без урах. міжбюдж. трансф.)	324.9	299.5	92.2	423.1	402.9	95.2	511.6	489.3	95.7
- загальн. фонд	264.5	254.4	96.2	379.8	371.5	97.8	451.6	447.8	99.2
- спец. фонд	60.4	45.1	74.6	43.3	31.4	72.7	60.0	41.5	69.3
Місцеві бюджети (без урах. міжбюдж. трансф),	264.8	223.5	84.4	294.2	276.9	94.1	371.7	346.2	93.1
- загальн. Фонд	212.9	188.8	88.7	242.9	233.4	96.1	291.7	281.9	96.7
- спец. Фонд	51.9	34.7	66.8	51.3	43.5	84.9	79.8	64.3	80.3
Державний бюджет (з урах. трансф.)	462.5	430.1	93.0	599.5	576.9	96.2	708.3	684.7	96.7
- загальн. фонд	384.6	371.2	96.5	544.6	544.7	98.2	647.2	642.5	99.3
- спец. фонд	77.9	58.9	75.6	54.9	32.2	71.9	61.1	42.2	69.2
Міжбюджетні трансферти разом	137.68	130.6	94.9	176.4	173.9	98.6	196.7	195.4	99.3

Як свідчать дані таблиці, рівень виконання видатків зведеного бюджету у 2016 році зменшився на 0,2% порівняно з аналогічним показником попереднього року і становив 94,6 %. Видатки загального фонду упродовж аналізованого періоду виконані на рівні 98,2 %, що перевищує на 1,0 % показник попереднього року, а щодо спеціального фонду – рівень виконання скоротився на 3,7%.

Темп зростання видатків зведеного бюджету у 2016 році становив 122,9 %, що нижче показника минулого року на 7,1%, але суттєво перевищує відповідний показник попередніх років (103,4 % у 2014 році та 102,7 % у 2013 році) рис.2.17. Темп зростання видатків зведеного бюджету, як і в попередньому році, перевищив темп зростання номінального ВВП. Частка видатків зведеного бюджету у ВВП збільшилася (до 35,1 %), водночас вона, як і раніше, залишається нижчою, ніж була у докризовому 2008 році (38,4 %) [29].

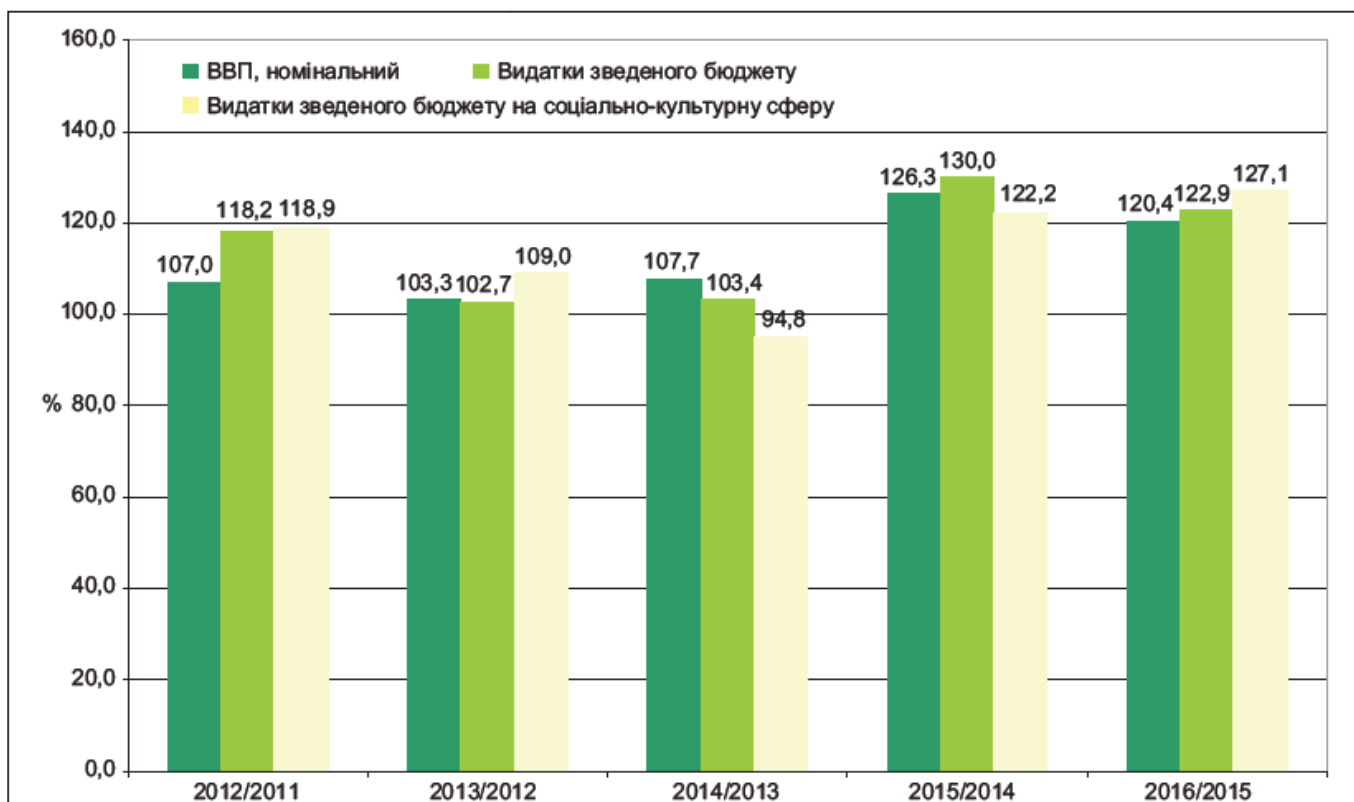

Рис. 2.17 Темпи приросту ВВП і видатків зведеного бюджету за 2011-2016

pp

Дослідимо фактичні видатки — дійсні витрати коштів бюджетної установи, оформлені відповідними первинними документами і здійснені за рахунок коштів

загального та спеціального фондів бюджету, а також нараховані або проведені, але не сплачені.

До них належать видатки за неоплаченими рахунками кредиторів, нарахованою, але не виплаченою заробітною платою і стипендіями.

Їхній облік дає змогу контролювати хід виконання кошторису установою загалом та дотримання встановлених норм видатків за окремими кодами економічної класифікації. Ці видатки відображають фактичне виконання норм, затверджених кошторисом, вони є показником кінцевого виконання кошторису установи, тому під час виконання планового обсягу робіт вони повинні відповідати сумам асигнувань за кошторисом.

Щомісячна динаміка фактичних видатків зведеного бюджету протягом шестирічного періоду представлена на рис. 2.18. Видатки за грудень традиційно мали найбільше значення порівняно з іншими місяцями.

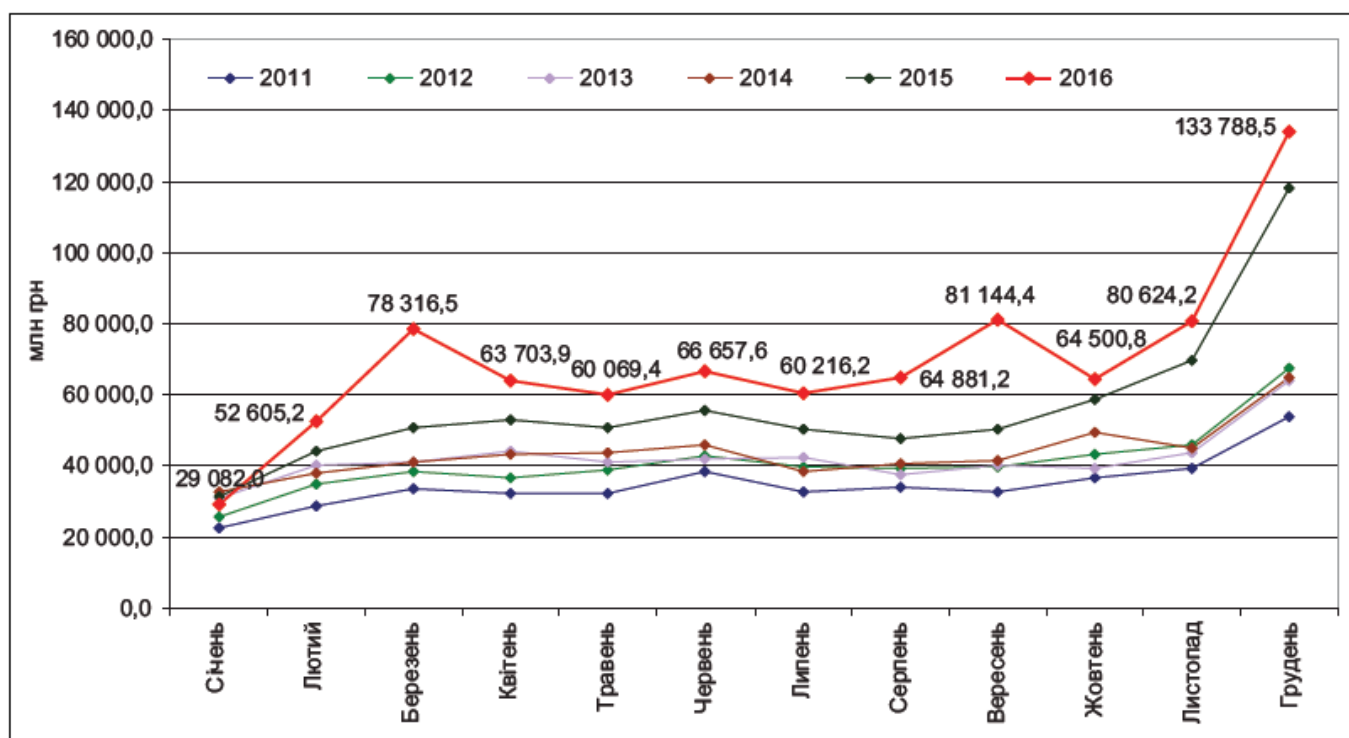

Рис. 2.18 Динаміка щомісячних видатків зведеного бюджету за 2011-2016 рр

Розглянемо видатки соціального спрямування зведеного бюджету до яких належать видатки на охорону здоров'я, освіту, духовний та фізичний розвиток, соціальний захист і соціальне забезпечення. У 2016 році ці видатки виконано на

суму 480,1 млрд. грн, що більше за аналогічний показник попереднього року на 102,3 млрд. грн, або на 27,1 %. Їх частка становила 57,5 %, що на 1,9% вище, ніж у 2015 році, але вона нижче значень 2012 – 2014 років (рис. 2.19). Частки видатків зведеного бюджету на освіту, охорону здоров'я й духовний та фізичний розвиток зменшилися, відповідно, на 1,3%, 1,4% та 0,4% і становили 15,5%, 9,0% та 2,0% відповідно. Частка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення збільшилась на 5,0% і становила 30,9 % [35].

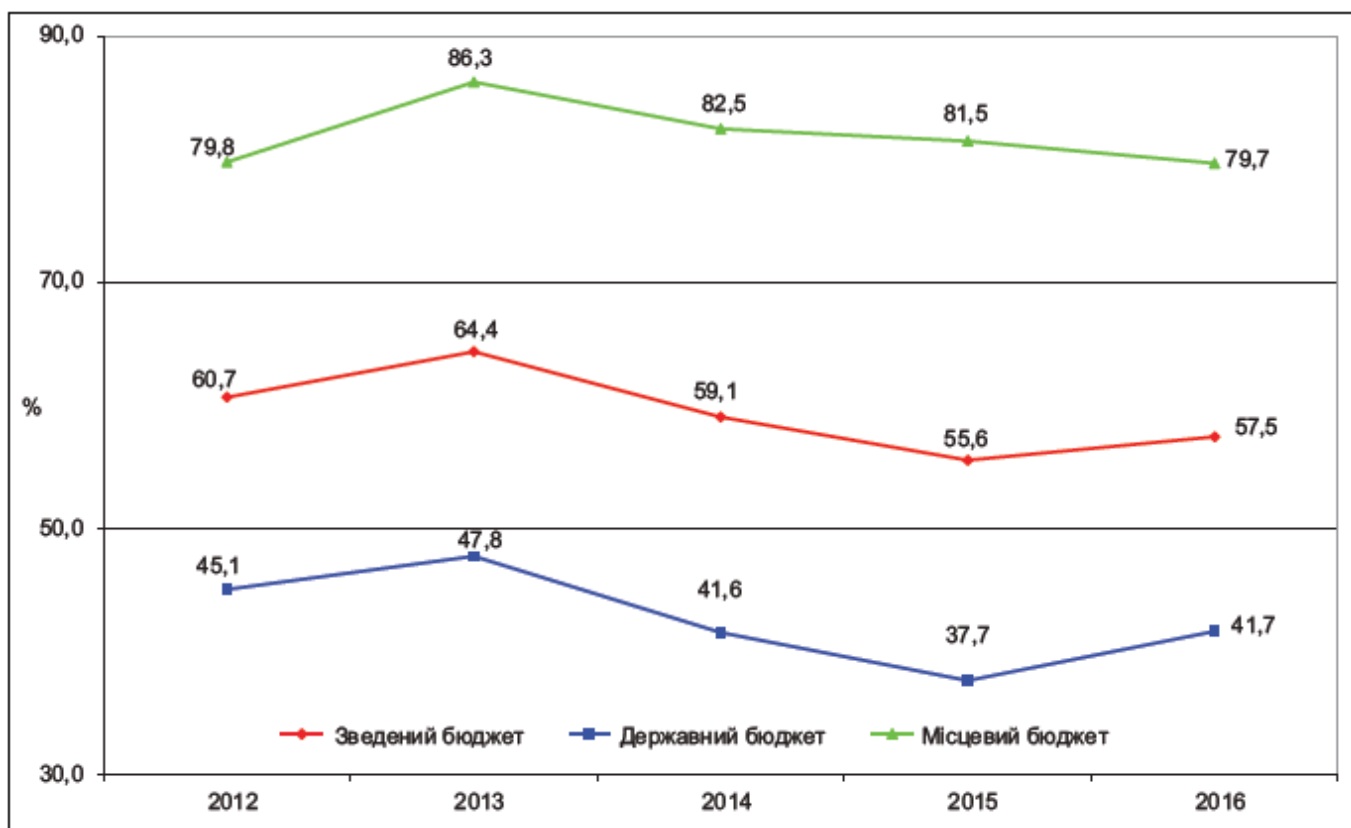

Рис. 2.19 Частка видатків соціального спрямування у структурі видатків зведеного, державного та місцевих бюджетів за 2012-2016 роки

Із рисунку 2.19 видно, що місцеві бюджети спрямовують у соціально-культурну сферу значно більшу частку видатків, ніж державний бюджет. Це пояснюється структурою витрат місцевих бюджетів згідно з Бюджетним кодексом України. У 2016 році частка цих видатків місцевих бюджетів знизилася щодо показника попереднього року на 1,8%. і становила 79,7 %. Таке зменшення частки відбулося через збільшення можливостей місцевих бюджетів у здійсненні видатків

на економічну діяльність (табл. 2.5). У 2016 році їх обсяг досяг 34,8 млрд. грн та склав 10,0 % у загальному обсязі видатків місцевих бюджетів [29].

Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення збільшилися на 46,5%, або майже на 82,0 млрд. грн.

Таблиця 2.5

Темпи зростання окремих видів видатків зведеного, державного та місцевих бюджетів за 2014–2016 роки порівняно з попереднім періодом

Видатки	2014 рік			2015 рік			2016 рік		
	Звед. бюдж.	Держ. бюдж.	Місц. бюдж.	Звед. бюдж.	Держ. бюдж.	Місц. бюдж.	Звед. бюдж.	Держ. бюдж.	Місц. бюдж.
Разом видатків (без урахув. міжбюдж. трансф.), з них на:	103.4	104.1	102.4	130.0	134.5	123.9	122.9	121.5	125.0
- житлово-комунальне господарство	231.1	115.2	232.6	88.2	19.3	88.6	111.8	58.2	111.8
- загальнодержавні функції	124.5	131.4	95.0	153.1	156.6	131.8	114.0	114.4	111.6
- оборону	184.3	184.4	182.8	190.1	190.1	437.3	114.1	114.1	79.2
- охорону навкол. прир. середовища	62.2	56.5	87.9	158.8	156.1	168.2	113.1	117.7	100.5
- економічна діяльність	86.0	83.3	97.5	128.9	107.9	207.2	117.6	84.6	181.8
- гром. порядок, безпека та судова влада	113.8	113.9	112.5	122.5	122.5	130.1	131.1	131.2	120.8
- охорона здоров'я	92.7	81.3	95.6	124.4	109.3	127.9	106.2	108.8	105.7
- духовний і фізичний розвиток	101.4	95.3	105.1	117.1	135.9	107.0	104.0	74.9	124.1
- освіту	94.9	92.7	95.8	114.1	105.3	117.6	113.4	115.4	112.6
-соц. захист і соц. забезпечення	95.1	91.0	101.6	127.8	128.7	126.5	146.5	146.5	146.4

Рівень виконання річного плану видатків Державного бюджету України з урахуванням міжбюджетних трансфертів збільшився на 0,4% щодо минулорічного показника і становив 96,7 %. При цьому загальний обсяг видатків збільшився порівняно з 2015 роком на 18,7 % і становив 684,7 млрд. грн (табл. 2.4).

Видатки Державного бюджету України без урахування міжбюджетних трансфертів у 2016 році склали 489,3 млрд. грн., що більше минулорічного показника на 86,5 млрд. грн, або на 21,5 %. Рівень виконання річного плану становив 95,7 %, що на 0,5% більше минулорічного.

Із загального фонду було профінансовано 447,8 млрд. грн, що на 20,5 % більше відповідного показника 2015 року і становить 99,2 % річних планових призначень, з спеціального фонду – 41,6 млрд. грн, що більше показника попереднього року на 32,3 %. Рівень виконання річного плану за спеціальним фондом становить 69,3 % (за 2015 рік – 72,7 % та 74,6 % за 2014 рік).

Незначно збільшилася частка видатків спеціального фонду державного бюджету щодо минулорічного показника (рис. 2.20). Зазначене пов'язано із збільшенням обсягу цих видатків порівняно з минулим роком на 32,3 %, або на 10,2 млрд. грн.

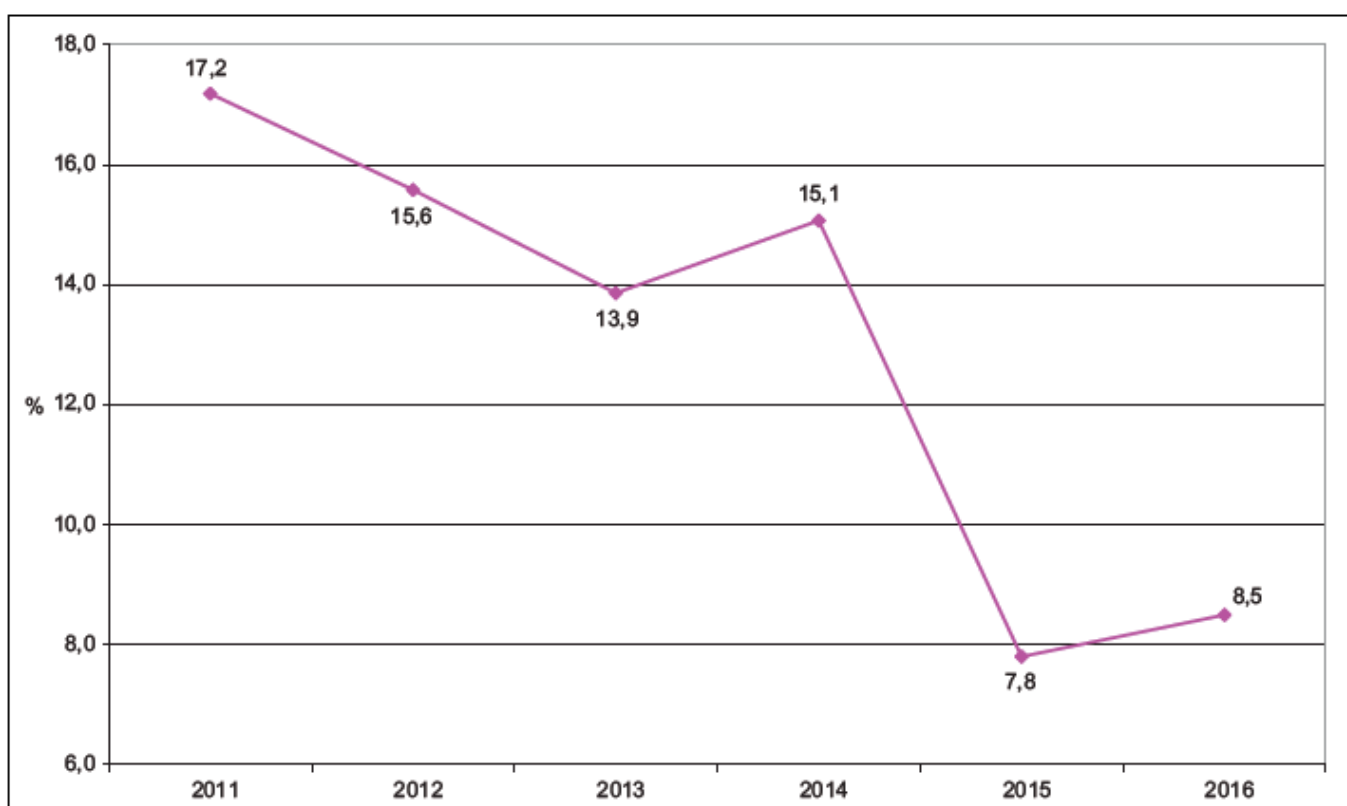

Рис. 2.20 Динаміка частки видатків спеціального фонду державного бюджету без урахування міжбюджетних трансфертів за 2011-2016 роки

Суттєво збільшилися видатки на діяльність із забезпечення громадського порядку, боротьби з злочинністю та охорону державного кордону – на 32,0 %, або на 4,3 млрд. грн, а також на транспорт – на 53,2 % (1,0 млрд. грн). Видатки спеціального фонду інших закладів та заходів у сфері освіти до яких належать видатки, що не віднесені до визначених рівнів освіти (дошкільна освіта, загальна

середня освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта, післядипломна освіта, позашкільна освіта та заходи із позашкільної роботи з дітьми, програми матеріального забезпечення навчальних закладів, фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері освіти) збільшилися у 15,8 рази.

Щодо видатків за функціональною класифікацією порівняно з показниками минулого року найбільше зростання видатків у номінальному вираженні відбулося за такими напрямками (рис. 2.21):

- соціальний захист та соціальне забезпечення – на 48,3 млрд. грн, або на 46,5 %;
- міжбюджетні трансферти – на 21,4 млрд. грн, або на 46,5 %;
- громадський порядок, безпека та судова влада – на 17,1 млрд. грн, або на 31,3 %;
- оборона – на 7,3 млрд. грн, або на 14,1 %.

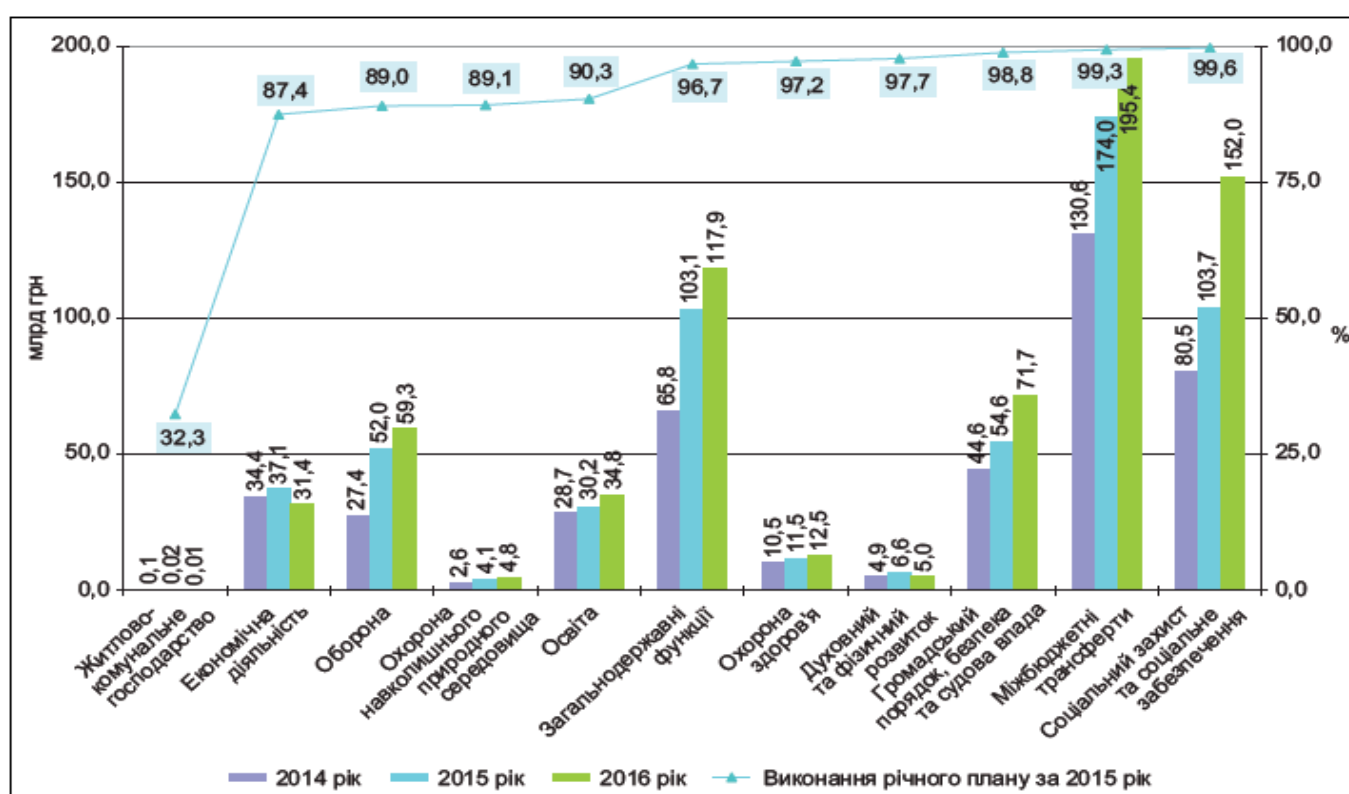

Рис. 2.21 Динаміка видатків державного бюджету січень-вересень 2014-2016 років у розрізі функціональної класифікації

Найвищі показники виконання річного плану демонструють видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення (99,6 %), міжбюджетні трансферти (99,3 %), громадський порядок, безпеку та судову владу (98,8 %), духовний та фізичний розвиток (97,7 %), а також видатки на охорону здоров'я (97,2 %) (рис. 2.21).

Низький рівень виконання, як і в попередньому році, спостерігається за видатками на житлово-комунальне господарство (32,3 %).

У структурі видатків спостерігається зростання часток видатків тільки на соціальний захист та соціальне забезпечення й громадський порядок, безпеку та судову владу і зменшення часток інших видатків державного бюджету, в тому числі й видатків соціального спрямування (табл. 2.6). Приріст в абсолютному значенні спостерігається за більшістю видатків. Винятком є скорочення видатків на економічну діяльність, духовний та фізичний розвиток та житлово-комунальне господарство. Вони зменшилися порівняно з 2015 роком на 5,7 млрд. грн (15,4 %), 1,7 млрд. грн. (25,1 %) та 9,0 млн. грн (41,8 %) відповідно.

Таблиця 2.6

Видатки державного бюджету за 2014-2016 роки у розрізі функціональної класифікації видатків та кредитування

Видатки	2014 рік			2015 рік			2016 рік		
	План	Факт	Частка факт.	План	Факт	Частка факт.	План	Факт	Частка факт.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Загальнодержавні функції, з них:	68.5	65.8	96.1	106.0	103.1	97.2	121.9	117.9	96.7
- облсл. боргу	48.3	47.9	99.3	85.6	84.5	98.6	96.3	95.8	99.5
Оборона	28.4	27.3	96.1	54.5	52.0	95.3	66.7	59.3	89.0
Гром. порядок, безпека та судова влада	46.7	44.6	95.5	55.8	54.6	97.9	72.5	71.6	98.8
Охорона навколишнього прир. середовища	3.8	2.6	67.5	4.7	4.0	86.1	5.3	4.7	89.1
Житлово-комунальне госп.	0.1	0.1	74.4	0.5	0.02	4.4	0.04	0.01	32.3
Охорона здоров'я	11.8	10.5	88.8	12.6	11.4	90.5	12.8	12.4	97.2
Духовний та фізичний розвиток	5.4	4.9	89.3	7.6	6.6	87.0	5.0	4.9	97.7
Освіта	32.1	28.7	89.2	33.3	30.2	90.7	38.6	34.8	90.3
Соц. захист та соц. забезп. з них:	87.4	80.5	92.2	104.4	103.7	99.3	152.5	151.9	99.6
- соц. захист пенсіонерів	81.7	75.8	92.8	94.8	94.8	100.0	142.6	142.6	100.0
Економічна діяльність у т.ч.:	40.5	34.4	85.0	43.5	37.1	85.3	35.9	31.4	84.7

Продовж. табл. 2.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
- с/г, ліс. госп. та мисливство, рибне госп.	6.9	5.7	82.6	5.3	4.7	89.3	4.6	4.4	94.4
- паливно-енергетичний комплекс	10.1	9.3	91.8	3.6	1.9	53.0	2.2	2.2	98.8
- транспорт	16.9	14.4	85.6	25.5	23.1	90.7	16.4	15.3	93.5
- інші видатки на екон. діяльн.	6.5	4.8	75.4	9.2	7.4	80.7	12.7	9.5	74.9
Міжбюджетні трансферти	137.6	130.6	94.9	176.4	173.9	98.6	196.7	195.4	99.3
Усього	462.5	430.1	93.0	599.5	576.9	96.2	708.3	684.7	96.7

Економічна класифікація видатків бюджету застосовується для чіткого розмежування видатків бюджетних установ та одержувачів бюджетних коштів за економічними ознаками з детальним розподілом за їх предметними ознаками (заробітна плата; нарахування; всі види господарської діяльності; виплати населенню, що іменуються як трансферти населенню, та інші категорії). Економічна класифікація видатків бюджету забезпечує єдиний підхід до всіх учасників бюджетного процесу з виконання бюджету.

За економічною класифікацією видатків бюджету вони поділяються на поточні й капітальні.

Як свідчать дані таблиці 2.7, зростання відбулося майже за всіма статтями поточних видатків. При цьому, як і в минулому році, скоротилися видатки на субсидії і поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям) на 21,1 %, нарахування на заробітну плату – на 9,5 % та інші поточні видатки – на 4,9 %. За рахунок цього частка поточних видатків у загальній сумі видатків зменшилася на 0,9% до 96,1 %. Слід зазначити, що за захищеними статтями видатків знизилися тільки видатки на нарахування на заробітну плату – на 9,5 %.

Із загального обсягу збільшення видатків (119,5 млрд. грн) найбільша частка (41,1 %) припадає на виплати пенсій і допомоги. На оплату праці припадає 23,4 % збільшення, поточні трансферти органам державного управління – 15,7 %, обслуговування боргових зобов'язань – 9,1 %, капітальні видатки – 7,9 %, інші поточні трансферти населенню – 1,2 %, оплату комунальних послуг та енергоносіїв – 0,8 %, медикаменти та перев'язувальні матеріали – 0,5 %, продукти харчування – 0,2 %.

Таблиця 2.7

**Видатки державного бюджету (з міжбюджетними трансфертами)
за 2014–2016 роки у розрізі економічної класифікації**

Видатки	2014 рік			2015 рік			2016 рік		
	План	Факт	Виконання %	План	Факт	Виконання %	План	Факт	Виконання %
Поточні видатки	445.4	422.8	94.9	573.5	559.4	97.5	672.3	658.1	97.9
Оплата праці працівників бєдж установ	59.9	52.5	87.7	61.6	61.0	99.0	88.6	88.3	99.7
Нарахування на зарплату	16.9	16.7	98.9	19.1	18.8	98.4	17.2	17.0	99.3
Медикаменти та перев. матеріали	4.0	3.8	96.9	5.8	5.6	96.2	6.2	6.2	99.6
Продукти харчування	2.6	2.5	95.9	4.3	4.3	98.9	4.5	4.5	99.3
Оплата комун послуг та енергоносіїв	5.0	4.6	91.8	5.9	5.6	94.7	6.8	6.5	95.4
Обсл. борг. зобовяз.	51.6	51.0	98.9	88.3	86.8	98.2	97.9	97.4	99.4
Субсидії і трансф. підпр.	18.9	17.1	90.4	11.9	10.1	85.0	8.3	7.9	95.8
Поточні трансферти органам держ. упр.	134.4	129.5	96.3	172.9	171.3	99.1	190.1	189.6	99.8
Соц. забезп.	87.9	81.5	92.7	104.4	104.1	99.6	153.5	153.3	99.9
Інші поточні видатки	64.0	63.4	99.0	98.9	91.7	92.7	99.1	87.2	88.0
Капітальні видатки	15.7	7.3	46.3	25.3	17.5	68.9	35.9	26.6	74.0
Нерозподілені видатки	1.4	X	X	0.6	X	X	0.03	X	X
Усього видатків	462.5	430.5	93.0	599.5	576.9	96.2	708.3	684.7	96.7

Вищезазначене зумовило відповідне зростання питомої ваги зазначених видатків у загальному їх обсязі.

Зміна структури видатків за економічною класифікацією пов'язана, зокрема, з суттєвим збільшенням капітальних видатків. Вони становили 26,6 млрд. грн, що на 9,2 млрд. грн, або на 52,4 %, більше, ніж у 2015 році. Рівень їх виконання збільшився на 5,0% і склав 74,0 %.

Частка поточних видатків знизилася до 96,1 %, що відбулось за рахунок збільшення частки капітальних видатків на 0,9%.

Частка видатків на захищені статті збільшилася, вона становила 82,2 % усіх видатків державного бюджету. Зазначене, зокрема, пов'язано зі збільшенням видатків на виплату пенсій і допомог.

Виконання видатків за захищеними статтями за 2016 рік склало 99,6 % річного плану, що на 0,7 в. п. більше минулорічного показника.

Видатки за програмною класифікацією. У 2016 році виконувалося 493 державні бюджетні програми, або на 55 бюджетних програм менше, ніж у 2015 році. 22 бюджетні програми, затверджені у Державному бюджеті України на загальну суму 8,8 млрд. грн, взагалі не фінансувалися. Найбільше – від 90,0 % до 100,0 % – профінансована 381 бюджетна програма, або 77,3 % від загальної кількості затверджених.

У звітному періоді найбільші обсяги видатків здійснено за такими бюджетними програмами головних розпорядників коштів:

– «Фінансове забезпечення виплати пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за пенсійними програмами, та дефіциту коштів Пенсійного фонду» (142,6 млрд. грн) Міністерства соціальної політики України;

– «Обслуговування державного боргу» (95,8 млрд. грн); «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам, тимчасової державної допомоги дітям та допомоги по догляду за інвалідами I чи II групи внаслідок психічного розладу» (47,2 млрд. грн); «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання пільг та житлових субсидій населенню на оплату електроенергії, природного газу, послуг теплопостачання, водопостачання і водовідведення, квартирної плати (утримання будинків і споруд та прибудинкових територій), вивезення побутового сміття та рідких нечистот» (44,1 млрд. грн) Міністерства фінансів України;

– «Забезпечення діяльності Збройних Сил України та підготовка військ» (47,3 млрд. грн) Міністерства оборони України;

– «Підготовка кадрів вищими навчальними закладами III і IV рівнів акредитації та забезпечення діяльності їх баз практики» (20,0 млрд. грн); «Освітня субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам» (44,5 млрд. грн) Міністерства освіти і науки України;

– «Медична субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам» (44,4 млрд. грн) Міністерства охорони здоров'я України;

– «Розвиток мережі та утримання автомобільних доріг загального користування» (9,4 млрд. грн) Державного агентства автомобільних доріг України;

– «Здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами» (6,2 млрд. грн) Державної судової адміністрації України;

– «Забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, участь у міжнародних миротворчих операціях» (20,9 млрд. грн); «Забезпечення виконання завдань та функцій Національної гвардії України» (8,7 млрд. грн) Міністерства внутрішніх справ України [29].

Щодо надання кредитів з бюджету та повернення кредитів до бюджету маємо такі результати: обсяг наданих із державного бюджету кредитів становить 7,1 млрд. грн, або 44,8% річного плану, а обсяг повернутих кредитів – 5,5 млрд. грн, або 95,8%. Рівень виконання річного плану з надання кредитів зменшився на 0,5 в. п., а з повернення кредитів навпаки збільшився – на 6,8 в. п.

Показники надання і повернення кредитів до Державного бюджету України за три останні роки відображено у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Показники надання і повернення кредитів з / до бюджету за 2014–2016 роки

Показники	2014 рік			2015 рік			2016 рік		
	План	Факт	Виконання %	План	Факт	Виконання %	План	Факт	Виконання %
Кредитування у т. ч.:	5.1	4.9	X	11.2	2.9	X	10.2	1.7	X
- надання кредитів	8.6	6.7	78.4	16.0	7.2	45.2	15.9	7.1	44.8
- повернення кредитів	-3.4	-1.8	52.2	-4.8	-4.3	89.0	-5.7	-5.5	95.8

Найбільше кредитів із державного бюджету було надано у сфері економічної діяльності (паливно-енергетичний комплекс, дорожнє господарство), житлово-комунального господарства, соціального захисту та соціального забезпечення, зокрема:

– Міністерству енергетики та вугільної промисловості України за бюджетними програмами «Будівництво повітряної лінії 750 кВ Запорізька – Каховська» – 2,2 млрд. грн; «Підвищення надійності постачання електроенергії в Україні» – 761,1 млн. грн; «Будівництво ПЛ 750 кВ Рівненська АЕС – Київська» – 587,3 млн. грн; «Реконструкція гідроелектростанцій ПАТ «Укргідроенерго»» – 413,4 млн. грн;

– Державному агентству автомобільних доріг України за бюджетною програмою «Розвиток автомагістралей та реформа дорожнього сектору» – 1,9 млрд. грн;

– Міністерству фінансів України за бюджетною програмою «Виконання державою гарантійних зобов'язань за позичальників, що отримали кредити під державні гарантії» – 0,9 млрд. грн;

– Міністерству регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України за бюджетною програмою «Розвиток міської інфраструктури і заходи в секторі централізованого теплопостачання України, розвиток системи водопостачання та водовідведення в м. Миколаєві, реконструкція та розвиток системи комунального водного господарства м. Чернівці» – 229,5 млн грн.

Повернення кредитів, в основному, відбулося за іншою економічною діяльністю та у сфері енергетики.

У розрізі бюджетних програм найбільше повернення кредитів мало місце за такими головними розпорядниками:

– Міністерство фінансів України за програмами «Повернення позик, наданих для фінансування проектів розвитку за рахунок коштів, залучених державою» – 4,6 млрд. грн; «Повернення бюджетних коштів, наданих на поворотній основі на виконання окремих заходів» – 369,9 млн. грн;

– Міністерство енергетики та вугільної промисловості України за програмою «Повернення коштів, наданих публічному акціонерному товариству «Укргідроенерго» на поворотній основі для реалізації проектів соціально-економічного розвитку» – 360,2 млн. грн.

2.4. Аналіз фінансування державного бюджету та державний борг України

Проблематика існування та фінансування бюджетного дефіциту є актуальною та дискусійною на всіх етапах розвитку фінансової науки. Науковці та дослідники дотримуються різних поглядів щодо впливу дефіциту на економіку країни. Але цілком очевидно, що здебільшого бюджетний дефіцит розглядається як негативне явище, що посилює інфляційні процеси.

За аналізований період державний бюджет виконувався з дефіцитом, який становив 78.1 млрд. грн, 45.2 млрд. грн та 70,1 млрд. грн у 2014, 2015 та 2016 роках відповідно (рис. 2.22), або 83,8 % граничного обсягу, встановленого Законом про Державний бюджет України на 2016 рік. Дефіцит загального фонду державного бюджету становив 63,7 млрд. грн, що на 24,8 млрд. грн, або на 63,9 % більше аналогічного показника минулого року. Дефіцит спеціального фонду майже не змінився і становив 6,4 млрд. грн.

Обсяг дефіциту державного бюджету відносно ВВП у 2016 році становив 2,9%, збільшившись на 0,7%. порівняно з попереднім роком. Помірне збільшення бюджетного дефіциту в умовах відновлення економічного зростання вказує на позитивну величину фіскального імпульсу в 2016 році, що означає впровадження Урядом стимулюючої бюджетно-податкової політики, яка зробила свій внесок у поживлення економічної діяльності.

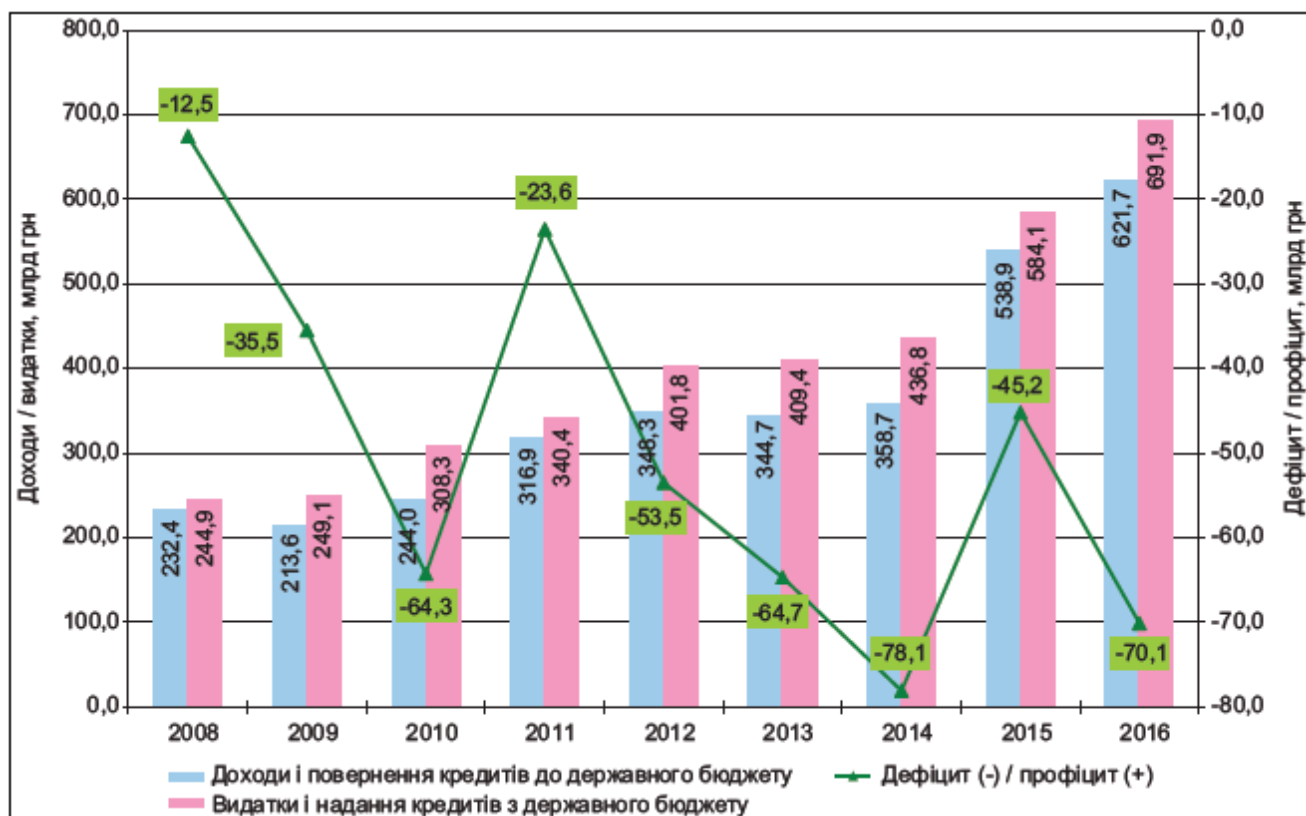

Рис. 2.22 Основні показники виконання Державного бюджету України за 2008-2016 роки

Фінансування державного бюджету за борговими операціями у 2016 році склало 177,3 млрд. грн, що становить 86,9 % річного планового показника. Порівняно з минулим роком цей показник збільшився на 50,9 % (табл. 2.9). Державні запозичення здійснені у сумі 307,7 млрд. грн, або 141,0 % суми, затвердженої законом про бюджет, та 85,9 % планового показника з урахуванням внесених змін. Згідно з даними Державного казначейства, частка внутрішніх запозичень у 2016 році становила 80,1 % порівняно з 19,3 % у 2015 році та 70,1 у 2014 році. Такі суттєві розбіжності пов'язані, передусім, з фактом реструктуризації зовнішнього боргу України у 2015 році, коли всі облігації зовнішньої позики, які підлягали погашенню у 2015–2023 рр., були переоформлені новими цінними паперами з терміном погашення у 2019–2027 роках. Номінальна сума нових зобов'язань обсягом 300,2 млрд. грн була відображена в показниках фінансування бюджетного дефіциту 2015 року як зовнішні запозичення. При коригуванні сум

зовнішніх запозичень 2015 року на суму реструктуризації боргу частка зовнішніх запозичень становила б 53,7 %, порівняно з 19,9 % у 2016 році.

Таблиця 2.9

Показники фінансування державного бюджету за 2014–2016 роки

Показники	2014 рік	2015 рік	2016 рік
Загальне фінансував., млрд. грн, у т.ч.:	78.1	45.2	70.1
- загальний фонд	61.2	38.9	63.7
- спеціальний фонд	16.9	6.3	6.4
Фінансування за борговими операц., млрд. грн	201.8	117.5	177.3
Запозичення, млрд. грн, у т.ч.:	322.6	514.1	307.7
- внутр. запозичення	227.6	99.0	246.4
частка%	70.6	19.3	80.1
- зовн. запозичення	95.0	415.1	61.3
частка%	29.4	80.7	19.9
Погашення, млрд. грн, у т.ч.:	-120.8	-416.6	-111.4
- внутр. запозичення	-68.0	-91.2	102.4
частка%	56.3	21.9	91.9
- зовн. запозичення	-52.8	-325.4	-9.0
частка%	43.7	78.1	8.1
Коригування за зовн. зобов'язб, млрд. грн	-	20.0	-19.0
Надходж. від приватиз. держ. майна, млрд грн	0.5	0.2	0.2
Фінансув. за активними операціями, млрд грн	-124.2	-72.5	-107.3

Із загальної суми внутрішніх державних запозичень 246,4 млрд. грн безпосередньо на фінансування дефіциту державного бюджету надійшло 117,2 млрд. грн, а ОВДП вартістю 129,2 млрд. грн було спрямовано на викуп Урядом фінансових активів, включаючи 107 млрд. грн – акцій націоналізованого «Приватбанку» та 7,9 млрд. грн – векселів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Стабілізація макрофінансового середовища в Україні дозволила Уряду збільшити обсяги розміщення як гривневих, так і валютних ОВДП на внутрішньому ринку (рис. 2.23). У 2016 році від розміщення гривневих ОВДП до бюджету надійшло 37,0 млрд. грн, що на 27,0 млрд. грн більше, ніж у 2015 році; при цьому дохідність цих паперів становила від 7,9 % до 19,8 % річних.

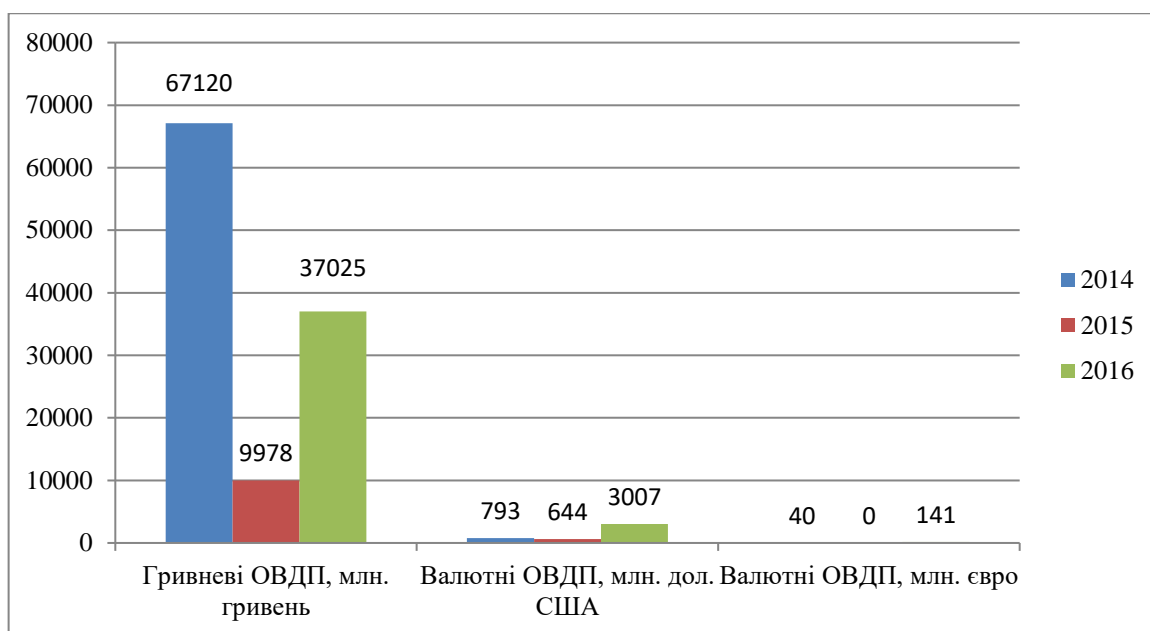

Рис. 2.23 Залучення коштів до Державного бюджету за типами ОВДП у 2014–2016 роках

Від розміщення доларових ОВДП у 2016 році надійшло 3 млрд. дол. США, тоді як у 2015 році – лише 0,6 млрд. дол. В умовах продовження девальвації національної валюти доларові ОВДП користувалися підвищеним попитом у інвесторів. Крім того, Міністерство фінансів збільшувало обсяги валютних запозичень для виконання кількісного критерію по чистим міжнародним резервам, який зафіксовано у програмі співробітництва з Міжнародним валютним фондом.

Обсяги надходжень із різних джерел фінансування зазнали суттєвих змін порівняно з минулими роками (рис. 2.24). У 2016 році найбільш вагомим компонентом стало фінансування за рахунок облігацій внутрішньої позики (ОВДП) завдяки тому, що різниця між надходженнями від випуску ОВДП і погашенням внутрішнього боргу становила 144,2 млрд. грн (порівняно з 8 млрд. грн. у 2015 році). З іншого боку, величина зовнішнього фінансування дефіциту зменшилася до 33,2 млрд. грн, порівняно із 109,7 млрд. грн. у 2015 році. Основними складовими зовнішніх запозичень стали розміщення облігацій зовнішньої державної позики (ОЗДП) під гарантії Уряду США, довипуск ОЗДП 2015 року, залучення від Японського агентства міжнародного співробітництва та надходження до спеціального фонду бюджету позичкових коштів від МФО. Придбання цінних

паперів урядом (набуття фінансових активів) у 2016 році в 1,8 раза перевищило величину бюджетного дефіциту або загальну суму фінансування. У 2016 році збільшилося також фінансування за рахунок зміни залишків бюджетних коштів – до 21,5 млрд. грн проти 3,2 млрд. грн у 2015 році.

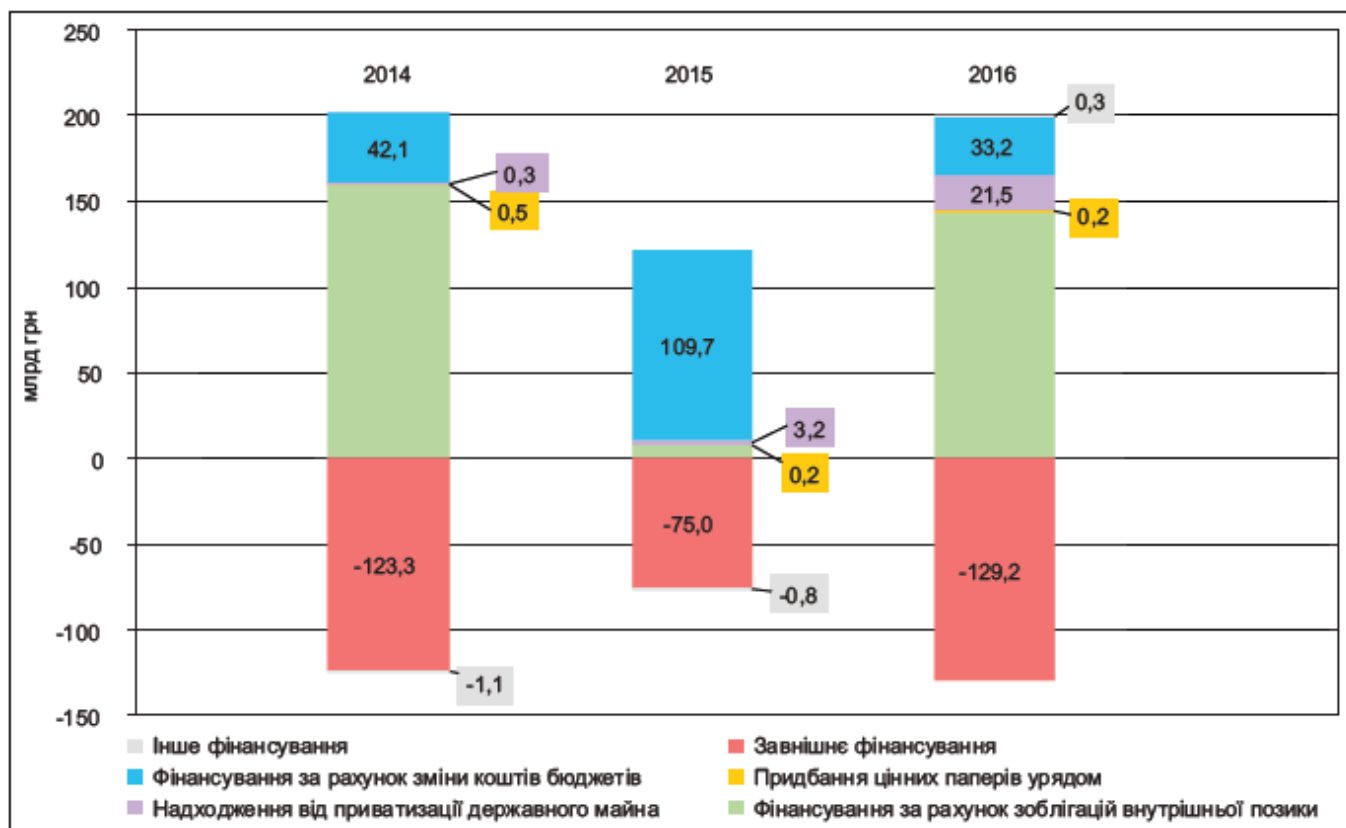

Рис. 2.24 Джерела фінансування державного бюджету у 2014–2016 роках

Розглянемо витрати на погашення та обслуговування державного боргу. Видатки на обслуговування державного боргу у 2014 році становили 51,0 млрд. грн, або 98,8%, у 2015 році 86,8 млрд. грн, або 98,2% та 97,4 млрд. грн, або 99,4% річного планового показника у 2016 році (табл. 2.10). Загальний обсяг виплат з погашення й обслуговування державного боргу у 2016 році становив 208,8 млрд. грн, або 82,8 % річного плану. Видатки на обслуговування державного боргу збільшилися на 10,6 млрд. грн порівняно з попереднім роком. Частка цих видатків у загальному обсязі видатків державного бюджету зменшилася з 15,0 % у 2015 році до 14,2 % у 2016 році. Відносно ВВП обсяг платежів з обслуговування державного боргу зменшився з 4,4 % до 4,1 %.

Таблиця 2.10

**Витрати бюджету на погашення та обслуговування державного боргу
за 2014–2016 роки**

Показники	2014		2015		2016		
	Факт, млрд. грн.	Викон. плану %	Факт, млрд. грн.	Викон. плану %	Річний план млрд. грн.	Факт, Млрд.грн	Викон. плану %
Платежі за державним боргом, усього, у т. ч.:	171.8	98.4	503.4	90.7	252.2	208.8	82.8
- внутрішнім	102.7	99.5	151.3	80.4	185.9	166.5	89.6
- зовнішнім	69.1	96.8	352.1	96.0	66.3	42.3	63.8
Платежі з погашення державного боргу, у т. ч.:	120.8	98.2	416.6	89.3	154.2	111.4	72.3
- внутрішнім	68.0	99.6	91.2	71.3	121.3	102.4	84.4
- зовнішнім	52.8	96.5	325.4	96.1	32.9	9.0	27.5
Видатки на обслуг. держ. боргу, у т.ч.:	51.0	98.8	86.8	98.2	98.0	97.4	99.4
- внутрішнім	34.7	99.4	60.1	99.7	64.6	64.2	99.3
- зовнішнім	16.3	97.6	26.8	95.0	33.4	33.2	99.5
Витрати бюджету	654.3	94.1	1075.7	92.5	1016.0	932.5	91.8
Питома вага платежів за держ. боргом у витратах бюд., %	26.3	X	10.8	X	24.8	22.4	90.2
Питома вага відсоткових виплат за держ. боргом у витр. бюдж, %	11.9	X	15.0	X	13.8	14.2	102.8
Відношення платежів за держ. боргом до ВВП, %	10.8	X	10.2	X	10.6	8.8	82.8
Відношення відсоткових виплат за держ. боргом до ВВП, %	3.2	X	4.4	X	4.1	4.1	99.4

Водночас середньострокова динаміка боргових виплат з бюджету виглядає менш оптимістично. Так, видатки на обслуговування державного боргу збільшилися з 2,3 % ВВП у 2013 році до 4,1 % ВВП у 2016 році; їх частка у сумарних видатках державного бюджету за цей самий період збільшилася з 8,5 % до 14,2 %. Обсяг

платежів за державним боргом (з урахуванням сум погашення) відносно ВВП збільшився з 7,5 % у 2013 році до 8,8 % у 2016 році. Питома вага платежів за державним боргом у витратах бюджету (які формуються з видатків, надання кредитів, погашення державного боргу і придбання цінних паперів) зменшилася з 23,3 % у 2013 році до 22,4 % у 2016 році. Тобто, з одного боку, зростання боргового навантаження зумовлювало збільшення бюджетних витрат на обслуговування боргу. Проте, з іншого боку, реструктуризація зовнішнього державного боргу у 2015 році дозволила дещо розвантажити бюджети 2015–2018 років, тому сумарні виплати на погашення і обслуговування боргу в 2016 році приблизно відповідали обсягу виплат у попередні роки.

Щодо державного та гарантованого державою борг України який на кінець 2016 року досяг величини 1929,8 млрд. грн, з них 50,8 % (980,2 млрд. грн) припадає на державний зовнішній борг, а 34,8 % (670,7 млрд. грн) – на державний внутрішній борг. Гарантований борг становив 278,9 млрд. грн, або 14,5% загальної суми прямого і гарантованого державою боргу (рис. 2.25).

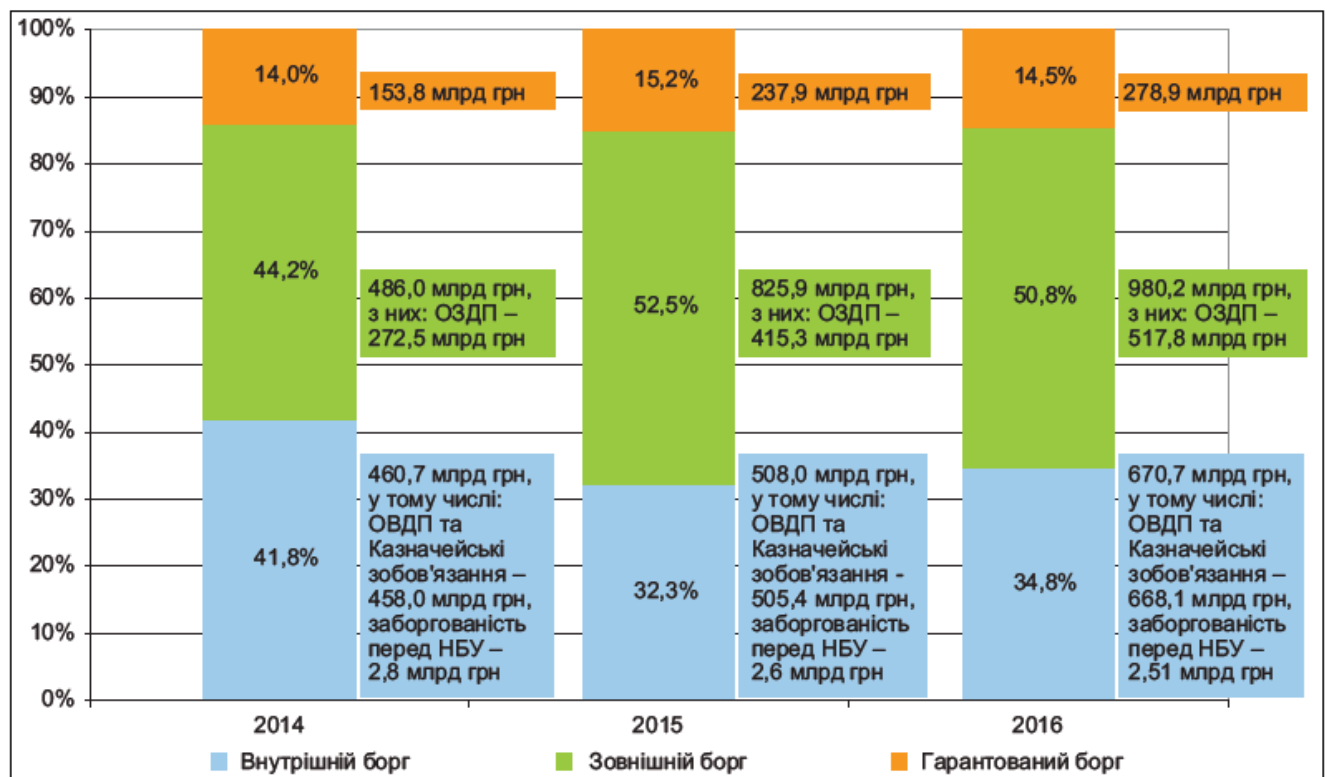

Рис. 2.25 Структура державного боргу за 2014–2016 роки

Порівняно з 2015 р. величина державного і гарантованого боргу збільшилася на 357,6 млрд. грн, або на 22,8 %, а порівняно з 2013 р. – в 3,3 раза. Основними чинниками зростання державного боргу стали більше ніж трикратна девальвація національної валюти та прийняття Урядом умовних зобов'язань, пов'язаних із рекапіталізацією НАК «Нафтогаз України», державних і комерційних банків, а також підтримкою Фонду гарантування вкладів. У еквіваленті в доларах США сума державного і гарантованого державою боргу була майже стабільною і становила 73,2 млрд. дол. США на кінець 2013 р., 69,8 млрд. дол. США – 2014 р., 65,5 млрд. дол. США – 2015 р. і 71 млрд. дол. США на кінець 2016 року.

Відносні показники державного боргу у середньостроковому періоді демонстрували висхідну динаміку і засвідчували зниження ступеня платоспроможності держави (рис. 2.26).

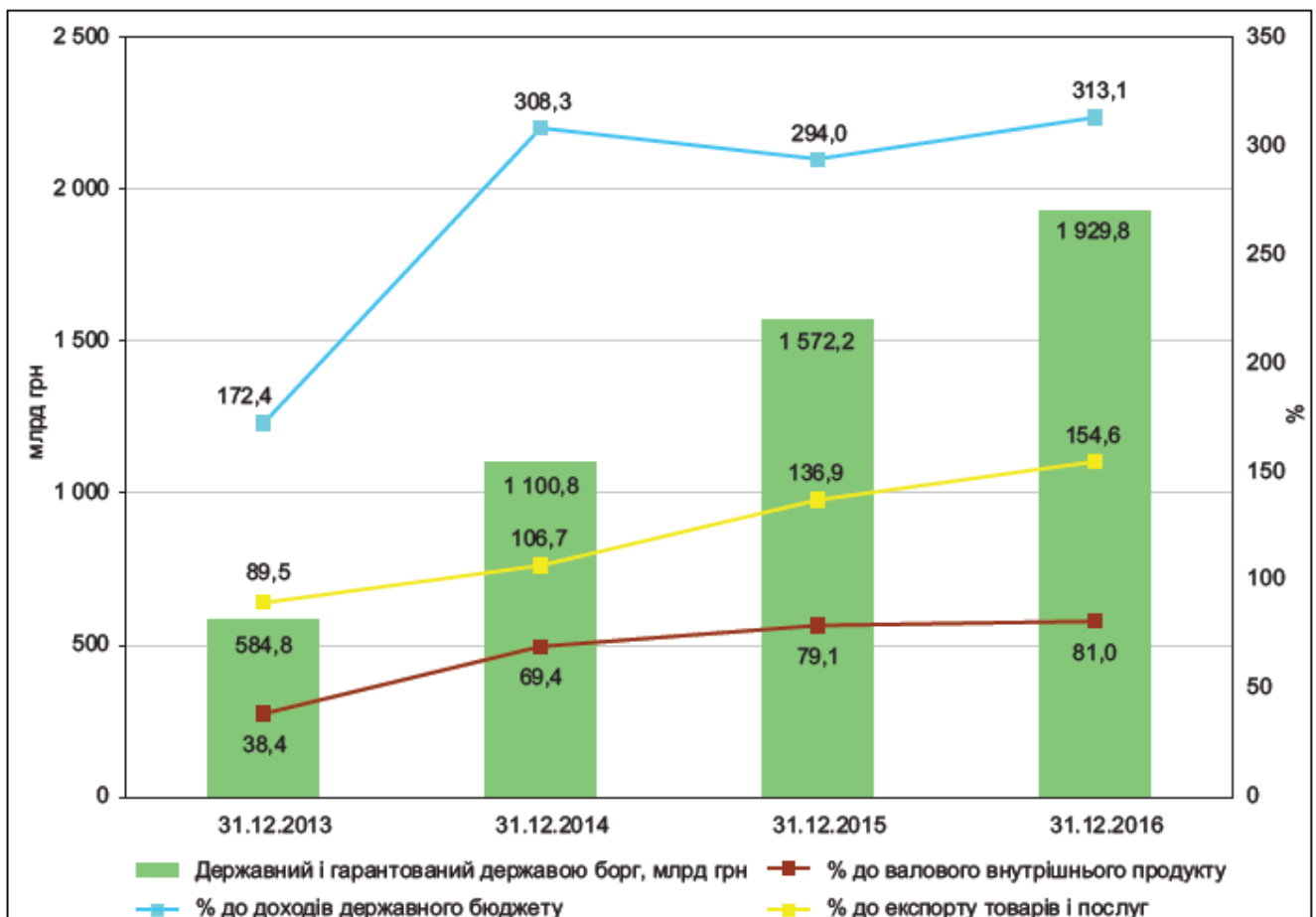

Рис. 2.26 Державний і гарантований державою борг і його співвідношення з макроекономічними показниками у 2013–2016 роках

Так, обсяг державного і гарантованого боргу збільшився з 38,4 % ВВП у 2013 р. до 81,0 % в 2016 р. В той же час за результатами дослідження ОЕСР граничний рівень державного боргу для країн з ринками, що формуються, складає лише 30-50% ВВП, а для розвинутих країн – 70-90 % ВВП [36]. Відносно доходів державного бюджету величина державного і гарантованого боргу збільшилася з 172,4% у 2013 р. до 308,3 % у 2014 р., дещо зменшилася у 2015 р. і знову підвищилася до 313,1 % у 2016 р. У міжнародній практиці прийнятним показником вважається відношення державного боргу до доходів бюджету на рівні до 200 % [37].

Угодою про асоціацію передбачено співробітництво між Україною та ЄС в галузі управління державними фінансами, що спрямовується на забезпечення розвитку бюджетної політики і базується на міжнародних стандартах (стаття 346). У країнах – членах євросони, згідно з Маастрихтськими критеріями, величина валового боргу загального уряду не повинна перевищувати 60 % ВВП рис. 2.27.

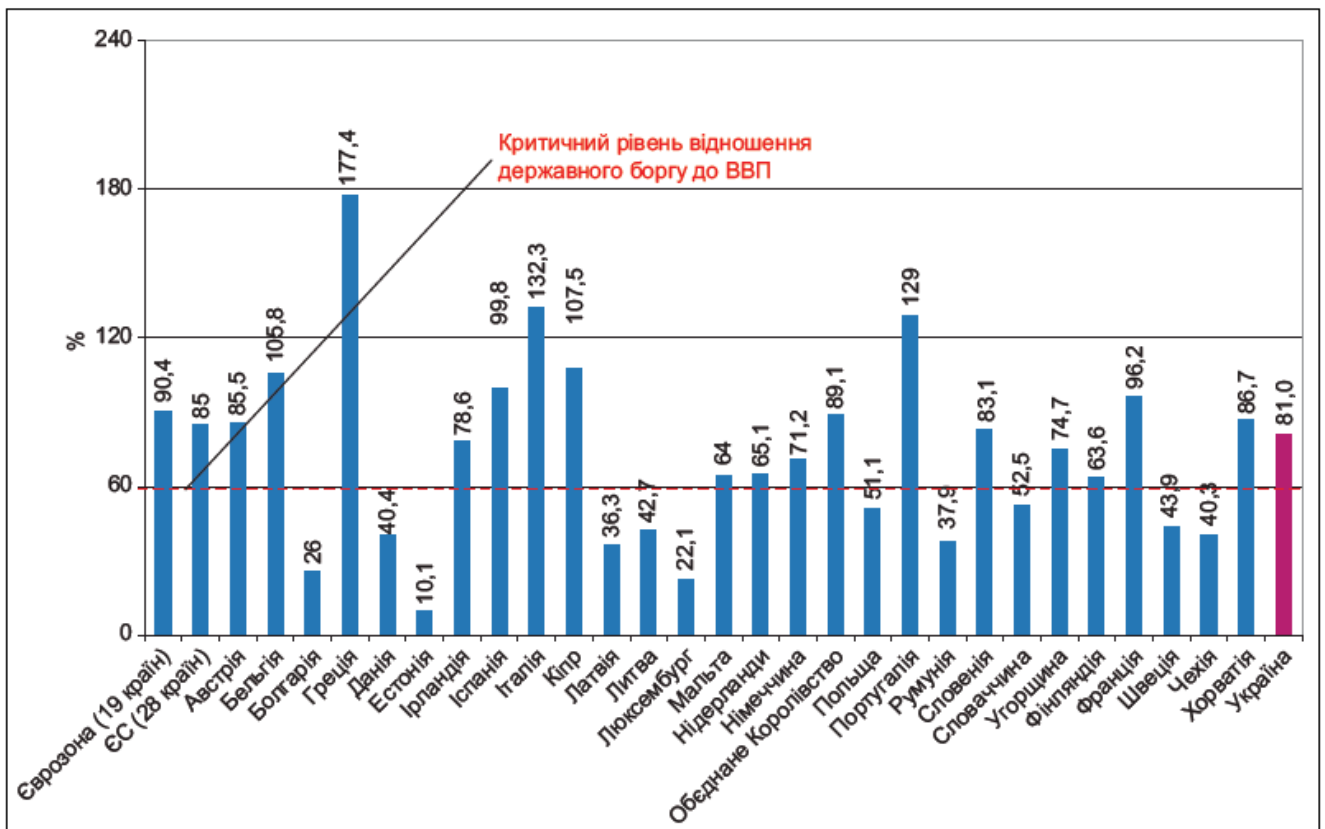

Рис. 2.27 Співвідношення державного боргу і ВВП в Україні та членах ЄС у 2016 році

Борговий ліміт на рівні 60% ВВП для державного і гарантованого боргу зафіксовано і в Бюджетному кодексі України. На рисунку 2.27 відображено відносний показник державного і гарантованого боргу України (81 %) ВВП порівняно з рівнем боргового навантаження у країнах ЄС на кінець 2015 року і визначеним граничним рівнем. Тобто фактичний розмір державного боргу України суттєво перевищує офіційно встановлений граничний рівень, але аналогічна ситуація спостерігається в 19 із 28 країн ЄС.

Валютна структура державного боргу вказує на високу вразливість державних фінансів України до ризиків коливань валютного курсу гривні. Станом на кінець 2016 року частка боргових зобов'язань, номінованих у гривні, становила лише 30,3 % загальної суми державного і гарантованого боргу (рис. 2.28).

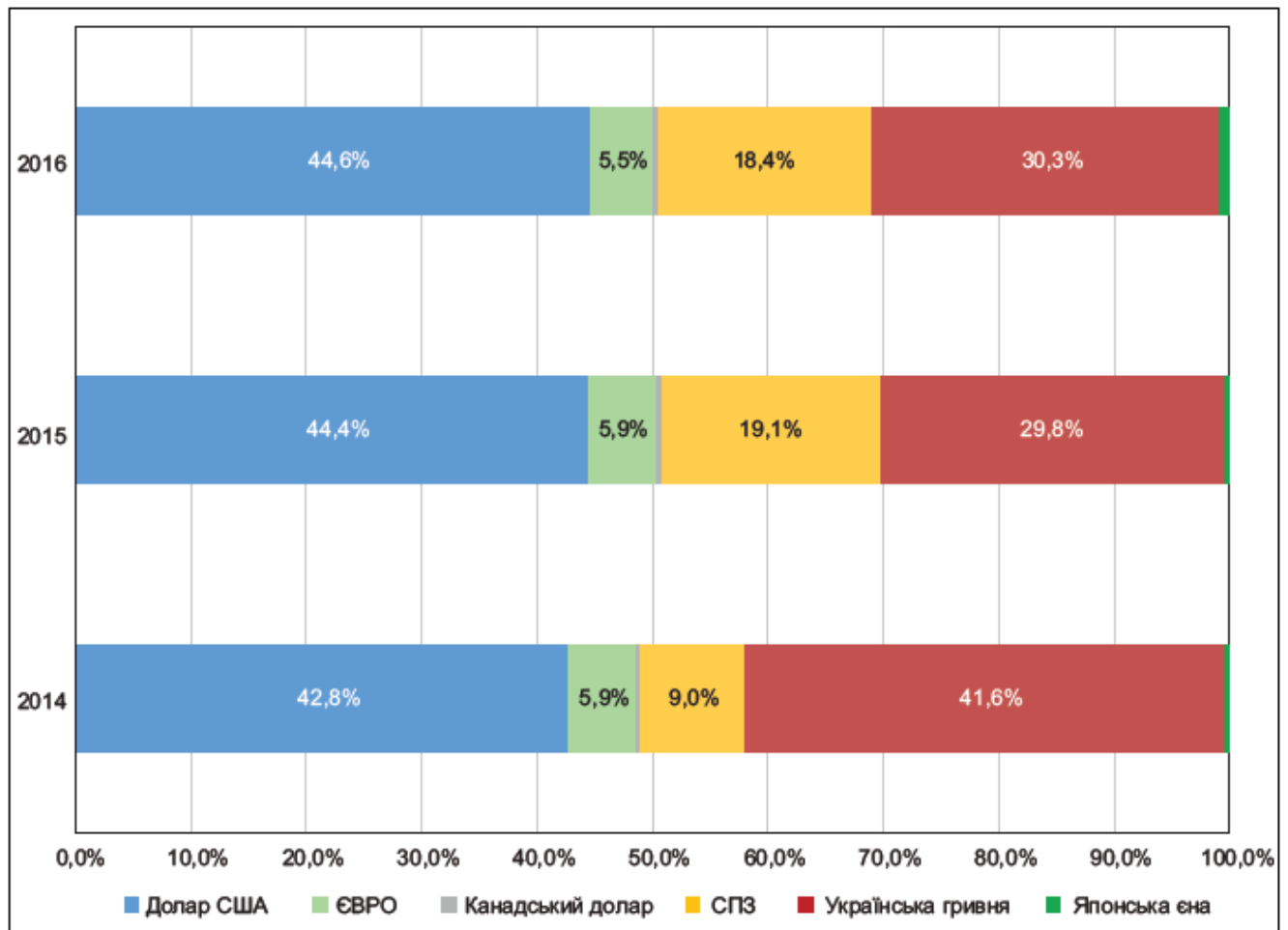

Рис. 2.28 Валютна структура державного і гарантованого державою боргу у 2014–2016 роках

Порівняно з кінцем 2013 р. частка гривневих зобов'язань зменшилася на 11,3%, що вказує на погіршення валютної структури боргу. Водночас суттєво зросла частка зобов'язань, номінованих у спеціальних правах запозичення (СПЗ), внаслідок реалізації в Україні програм Міжнародного валютного фонду «stand-by» і «EFF».

Структура державного боргу за видами відсоткових ставок є доволі оптимістичною і засвідчує невисоку вразливість державних фінансів до відсоткових ризиків (див. діаграму 3.2.8). Так, частка боргових зобов'язань з фіксованою відсотковою ставкою на кінець 2016 року становила 68,8 %, збільшившись на 1,3 в. п. порівняно з попереднім роком. Інші види боргових зобов'язань України мають дохідність, прив'язану до ставки LIBOR і до ставки МВФ.

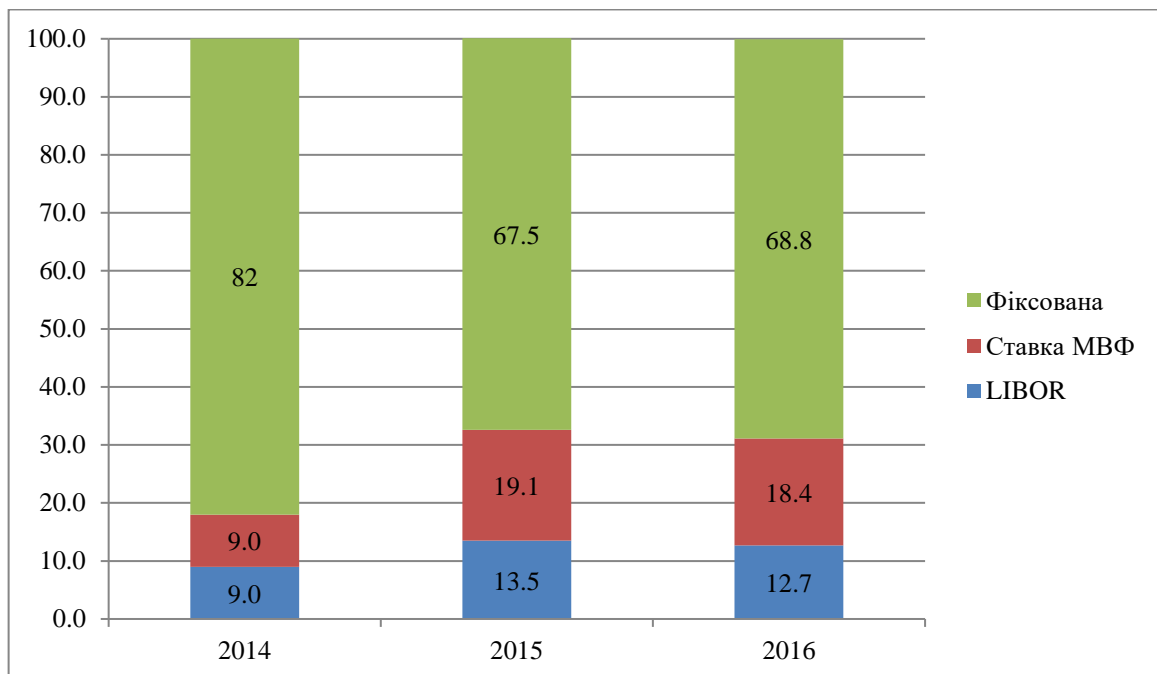

Рис. 2.29 Структура державного та гарантованого боргу за видами відсоткових ставок у 2014–2016 роках

Отже, в Україні спостерігаються доволі високі ризики для стійкості державних фінансів, які генеруються обсягом та валютною структурою державного боргу. Проте макрофінансова стабілізація і відновлення економічного зростання, зведення бюджету з помірним дефіцитом і проведення активних бюджетних реформ з високою ймовірністю визначатимуть зменшення ризиків для державних фінансів України і сприятимуть їх оздоровленню.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ

3.1. Бюджетна децентралізація як головний пріоритетний шлях розвитку бюджетної системи України

Бюджетна децентралізація — перенесення надходження доходів та/або здійснення витрат грошових коштів на більш низький рівень уряду при збереженні фінансової відповідальності. Зазвичай, цей процес називається бюджетний федералізм, але це поняття може стосуватись унітарних, федеративних так і конфедеративних урядів. Це також може бути способом збільшення контролю центрального уряду за більш низькими рівнями, якщо вони не пов'язані між собою іншими видами відповідальності за повноваження.

Бюджетна децентралізація може бути досягнута шляхом врегулювання системи справляння зборів, встановлення місцевих податків на власність та податків з договорів купівлі-продажу, шляхом отримання міжбюджетних трансфертів з центрального уряду, грантів чи місцевих позик. Передача коштів може бути як з подальшим обов'язком звітувати про їх витрачення так і без нього [38].

Бюджетна децентралізація, що проходить сьогодні в Україні, являє собою процес безперешкодної та безбар'єрної передачі бюджетних ресурсів на виконання делегованих державою повноважень від центрального рівня до місцевих органів влади. Основним суб'єктом бюджетної системи, на який робиться акцент у ході бюджетної децентралізації, є бюджети об'єднаних громад.

Ключовою позицією децентралізації є передача у міста та села реального фінансового ресурсу та реалізація принципу бюджетної субсидіарності. Автономія місцевих бюджетів нарешті перестає бути суто декларативною та переходить у режим практичних дій. З позиції системності реформи бюджетна децентралізація зумовлена прагненням центральної влади поліпшити систему управління державою, обмежуючи свою діяльність стратегічними функціями управління, а також

загальнодержавними функціями, які важко диференціювати щодо потреб конкретного громадянина, котрий мешкає на конкретній території. Водночас спостерігається намагання відокремити фінансові ресурси делегованих державою повноважень від фінансових ресурсів власних повноважень місцевої влади шляхом включення фінансів на делеговані повноваження до переліку витрат держави з одночасним покладанням повної відповідальності за виконання власних програм на місцеві органи влади [39].

До складу законодавства, що формує та регулює бюджетні відносини в умовах децентралізації, входять Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (розпорядження КМУ від 01.04.2014 р. № 333-р) [40], а також нормативно-правові акти, пов'язані з організацією процесу добровільного об'єднання громад:

- Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (від 05.02.2015 № 157-VIII зі змінами);
- Методика формування спроможних територіальних громад (постанова КМУ від 08.04.2015 р. № 214).

Бюджетна децентралізація розпочалася з того, що в 2014 та 2015 роках було внесено значні зміни до бюджетного законодавства, а саме до Бюджетного та Податкового кодексів України. Ці зміни забезпечили фактичне здійснення її першого етапу. Так, Законом України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» від 28.12.2014 р. № 79-VIII запроваджено нову схему міжбюджетних відносин. Згідно з цією схемою до міжбюджетних трансфертів віднесено: базову та реверсну дотації, субвенції, додаткові дотації.

У постанові КМУ від 23.01.2015 р. № 12 викладено у новій редакції Порядок перерахування міжбюджетних трансфертів, де визначено механізм перерахування міжбюджетних трансфертів із державного бюджету до місцевих бюджетів (базова дотація, субвенції, стабілізаційна й додаткові дотації), реверсної дотації та міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами.

Розглянемо ключові напрями бюджетної децентралізації рис 3.1:

Рис. 3.1 Ключові напрями бюджетної децентралізації

Суєктами бюджетних правовідносин, що найбільш повно втілюють наслідки бюджетної децентралізації, є бюджети об'єднаних громад. Водночас такими бюджетами визнаються лише ті, що функціонують у громадах, що об'єдналися до 15 жовтня року, що передує плановому.

Бюджети об'єднаних громад формуються з урахуванням таких нормативних вимог [9]:

- доходи цих бюджетів визначаються згідно зі статтями 64 та 691 БКУ;
- видатки та кредитування цих бюджетів визначаються відповідно до статей 89 і 91 БКУ;
- відносини між цими бюджетами та державним бюджетом визначаються відповідно до статей 97, 99, 100, 102, 1032, 1034 і 108 БКУ;

– місцеві запозичення здійснюються згідно зі статтями 16 і 74 БКУ. Оновлена ч. 1 ст. 64 БКУ передбачає склад доходів об'єднаних територіальних громад, який повністю відповідає складу доходів міст обласного значення. Таким чином, існує значний стимул до об'єднання.

Але найбільш значні кроки бюджетної децентралізації здійснено саме в напрямі реформи міжбюджетних відносин. До позитивних аспектів цієї реформи відносять:

А). розширення прав місцевих органів влади та надання повної бюджетної самостійності, що полягає в такому:

– місцеві органи влади мають право самостійно, не чекаючи затвердження Державного бюджету України, формувати та затверджувати місцеві бюджети. Кодексом визначено лише кінцевий термін затвердження місцевих бюджетів – 25 грудня року, що передує плановому. Тобто якщо до 1 грудня року, що передує плановому, Верховною Радою України не прийнято закон про Державний бюджет України, то Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідна місцева рада при затвердженні відповідних місцевих бюджетів ураховують обсяги міжбюджетних трансфертів (освітня субвенція, медична субвенція, субвенції на здійснення державних програм соціального захисту, базова та реверсна дотації), визначені у законі про Державний бюджет України на попередній бюджетний період. У двотижневий строк з дня офіційного опублікування закону про Державний бюджет України Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідна місцева рада приводять обсяги міжбюджетних трансфертів у відповідність із законом про Державний бюджет України;

– спрощено процедуру надання місцевих гарантій та здійснення запозичень від міжнародних фінансових організацій шляхом запровадження принципу «мовчазної згоди» у разі неотримання висновку Мінфіну протягом місяця з дня подання заявки;

– надано право здійснювати місцеві зовнішні запозичення усім міським радам міст обласного значення, тоді як до цього часу такі запозичення могли

здійснювати лише міські ради міст з чисельністю населення понад триста тисяч жителів;

– надано право місцевим органам влади самостійно вибирати установи (органи Казначейства чи установи банків державного сектору) з обслуговування коштів бюджету розвитку місцевих бюджетів та власних надходжень бюджетних установ;

– надано право місцевим органам влади самостійно визначати обсяги надходжень до місцевих бюджетів на основі закріплених стабільних дохідних джерел. Відтепер Міністерство фінансів не визначатиме і не доводитиме до місцевих бюджетів індикативні показники щодо доходів;

– замінено систему балансування доходів і видатків місцевих бюджетів принципово новою системою вирівнювання податкоспроможності територій. Законодавчо визначено механізм розрахунку базової та реверсної дотації. Обсяги цих дотацій можуть бути обчислені місцевими органами влади самостійно, оскільки в основу їх розрахунку покладено показники офіційної казначейської звітності.

Б). розширення джерел наповнення місцевих бюджетів за рахунок:

– передачі бюджетам міст обласного значення та бюджетам об'єднаних громад 60 % податку на доходи фізичних осіб;

– передачі доходів із державного бюджету (100 % плати за надання адміністративних послуг, 100 % державного мита, 10 % податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки);

– запровадження акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів (пиво, алкогольні напої, тютюнові вироби, нафтопродукти) за ставкою 5 % вартості реалізованого товару;

В). розширення бази оподаткування податку на нерухомість шляхом включення до неї комерційного (нежитлового) майна та автомобілів з великим об'ємом двигуна;

Г). збільшення нормативу зарахування до місцевих бюджетів екологічного податку з 35 % до 80 % [11].

Крім того, місцеві бюджети також отримуватимуть базову дотацію для підвищення їх фіскальної спроможності.

Встановлено єдині нормативи відрахувань загальнодержавних податків (податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств) за кожною ланкою бюджету з урахуванням видаткових повноважень, які фінансуються з відповідних бюджетів.

Запроваджено новий механізм бюджетного регулювання та вирівнювання – горизонтальне вирівнювання податкоспроможності відповідного бюджету. Тобто існуюча система балансування доходів і видатків місцевих бюджетів замінена більш прогресивною системою – вирівнювання податкоспроможності, що сприятиме зацікавленості місцевих органів влади щодо залучення додаткових надходжень та розширення наявної бази оподаткування.

При цьому вирівнювання здійснюється лише за двома податками:

- податком на прибуток підприємств приватного сектору економіки (10 %) – по обласних бюджетах;
- податком на доходи фізичних осіб – по бюджетах міст, районних та обласних бюджетах.

Решта платежів залишаються в повному обсязі у розпорядженні місцевих органів влади.

Запроваджено нову трансфертну політику та посилено відповідальність профільних міністерств за реалізацію державної політики у відповідних галузях. Якщо раніше розподіл усіх міжбюджетних трансфертів здійснювало Міністерство фінансів, то зараз ця функція закріплена за галузевими міністерствами. При цьому коло бюджетів, до яких безпосередньо спрямовується освітня та медична субвенції, розширено – ці трансферти надаються також бюджетам міст обласного значення та бюджетам об'єднаних територіальних громад.

Для об'єднаних територіальних громад вигідними особливостями освітньої та медичної субвенцій є таке:

- довгострокові порядки використання коштів субвенцій;

- кошти субвенцій можуть спрямовуватися на реалізацію заходів з оптимізації мережі відповідних бюджетних установ;
- залишки коштів субвенцій зберігаються на рахунках місцевих бюджетів і використовуються у наступному бюджетному періоді з урахуванням цільового призначення субвенції, а також на оновлення матеріально-технічної бази відповідних закладів [11].

Передбачено норми, які сприятимуть поступовому переходу від триступеневої до двоступеневої бюджетної системи та формуванню фінансово самодостатніх територіальних громад. При цьому органи місцевого самоврядування в селах, селищах, містах районного значення, що не взяли участь у процесі добровільного об'єднання, позбавляються права на виконання делегованих державою повноважень і виконуватимуть виключно самоврядні повноваження.

З метою стимулювання громад до об'єднання в рамках реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади передбачено, що громади, які будуть об'єднуватися відповідно до критеріїв, визначених Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», матимуть такі самі повноваження, як і міста обласного значення, а також прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом.

Таким чином завдяки фінансовій децентралізації суттєво зміцнилася ресурсна база місцевих бюджетів та сформувалися передумови для активізації процесу добровільного об'єднання територіальних громад.

За 2016 рік надходження власних ресурсів до загального фонду місцевих бюджетів зросли в 1,5 рази (+49,3%) або на 48,5 млрд. грн. порівняно з 2015 роком та склали 146,6 млрд. грн.

Податку на доходи фізичних осіб надійшло 79 млрд. грн., що більше від надходжень 2015 року на 25 млрд. грн. (+47%), плати за землю - 23,3 млрд. грн. (зросли на 9 млрд. грн. або на 61%), єдиного податку - 17 млрд. грн. (зросли на 6,3 млрд. грн., або на 58 %), податку на нерухоме майно - 1,4 млрд. грн.

Фактичні надходження акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів (нафтопродуктів,

тютюнових та алкогольних виробів) становлять 11,6 млрд. грн. (зросли на 4 млрд. грн., або на 52%).

За 2016 рік місцеві бюджети одержали з державного бюджету базову дотацію у сумі 4,7 млрд. грн., освітню субвенцію - 44,5 млрд. грн., медичну субвенцію - 44,4 млрд. грн., субвенцію на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад - 1,0 млрд. грн.

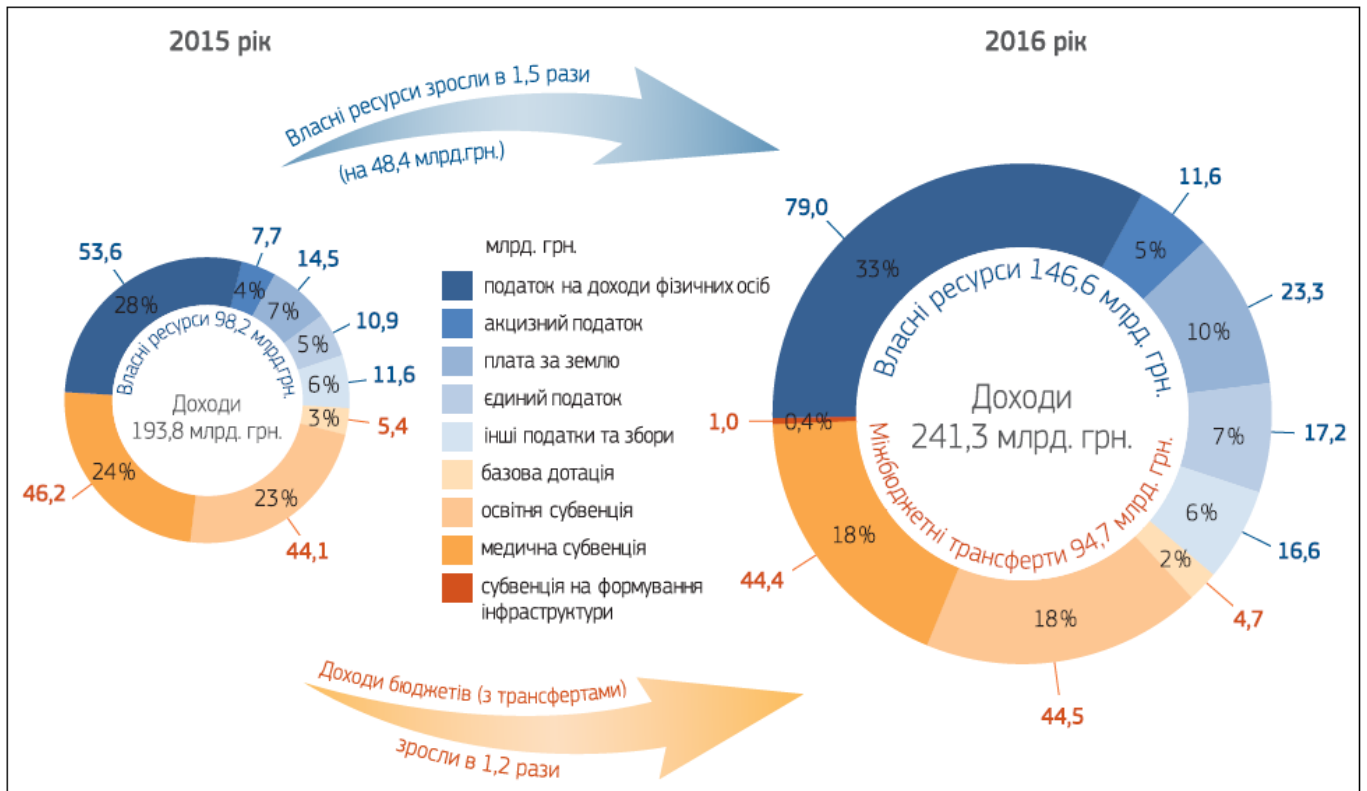

Рис.3.2 Фактичні надходження доходів загального фонду місцевих бюджетів України за 2015 рік та 2016 рік

Об'єднані громади наділяються додатковими повноваженнями та відповідними фінансовими ресурсами (як міста обласного значення), в яких залишається: перш за все - 60 % податку на доходи громади. З додаткових у ході реформи місцеві ради отримують власний земельний податок, ставки якого на своїй території кожна рада встановлюватиме самостійно. При цьому до її юрисдикції передаються всі землі відповідної громади, в тому числі й за межами населених пунктів. Запроваджується й обов'язковий місцевий податок на нерухоме майно. Рішення про його запровадження та про його ставки кожна місцева рада теж

приймає самостійно. Крім того, за бюджетами місцевого самоврядування залишається 100% єдиного податку та інші місцеві податки і збори (рис 3.3).

Рис. 3.3 Основні фінансові переваги територіальних громад

Об'єднані громади отримали можливість:

- перейти на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом;
- отримувати з державного бюджету кошти на розвиток інфраструктури громади;
- самостійно вирішувати питання розвитку своєї території;
- безперешкодно виконувати власні повноваження;
- формувати органи управління громади, їх структуру та видатки на їх утримання;
- виконувати делеговані повноваження, зокрема:
  - здійснювати управління школами та дитсадками;
  - організовувати первинну медичну допомогу жителям громади;
  - забезпечувати утримання та організацію роботи будинків культури, клубів, бібліотек, стадіонів, спортивних закладів;
  - надавати соціальну допомогу населенню через територіальні центри;
  - надавати адміністративні послуги та створювати в громадах відповідні центри.

У 2015 році 794 сільських, селищних та міських ради, до складу яких увійшло 2015 населених пунктів, добровільно об'єдналися у 159 територіальних громад. У 2016 році ще 946 сільських, селищних та міських ради добровільно об'єдналися у 208 територіальних громад.

Всі об'єднані громади отримали відповідні ресурси та видаткові повноваження та вийшли на прями міжбюджетні відносини з державним бюджетом.

За 2016 рік надходження доходів загального фонду місцевих бюджетів 159 громад (з урахуванням трансфертів з державного бюджету) склали 7,1 млрд. грн., що більше майже у 7 разів порівняно з надходженнями 2015 року до бюджетів місцевих рад, які увійшли до складу ОТГ (рис. 3.4).

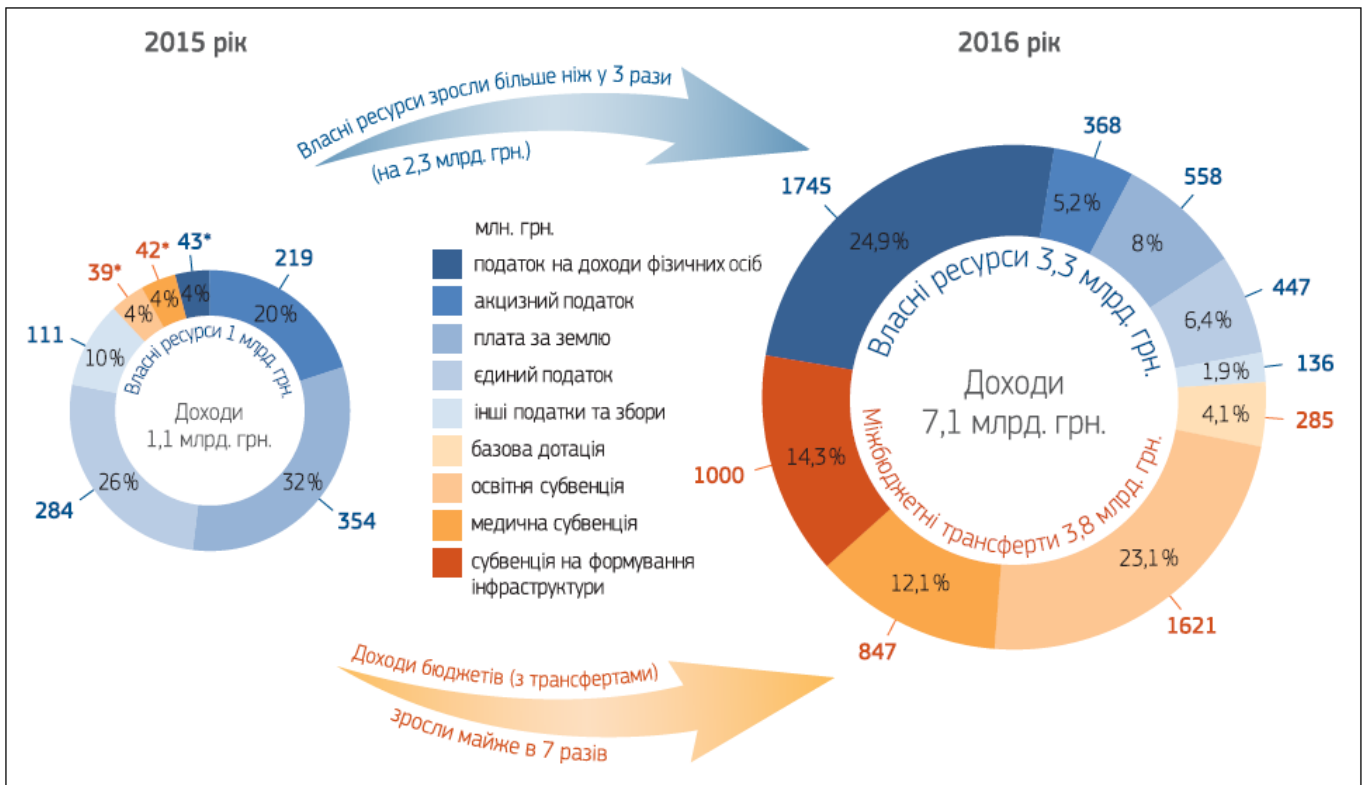

Рис. 3.4 Виконання доходів загального фонду 159 об'єднаних територіальних громад за 2015 рік та 2016 рік

Завдяки проведеної фінансової децентралізації власні надходження бюджетів об'єднаних громад зросли більше ніж у 3 рази (на 2,3 млрд. грн.) порівняно з 2015 роком (з 1 млрд. грн. до 3,3 млрд. грн.).

Надходження податку на доходи фізичних осіб склали 1,7 млрд. грн., плати за землю - 558 млн. грн. (+ 58%), єдиного податку - 447 млн. грн. (+ 57%), акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів (нафтопродуктів, тютюнових та алкогольних виробів) - 368 млн. грн. (+ 68%).

Об'єднання громад дозволило збільшити власні доходи бюджетів ОТГ на 1 жителя відповідної території. Середній показник власних доходів об'єднаних громад із розрахунку на 1 жителя громади збільшився до 2345 грн. з 700 грн. (+ 1645 грн.).

Результати фінансової децентралізації свідчать про тенденції зростання обсягів власних ресурсів (податків та зборів) місцевих бюджетів та зростання частки місцевих бюджетів (з трансфертами) у зведеному бюджеті України.

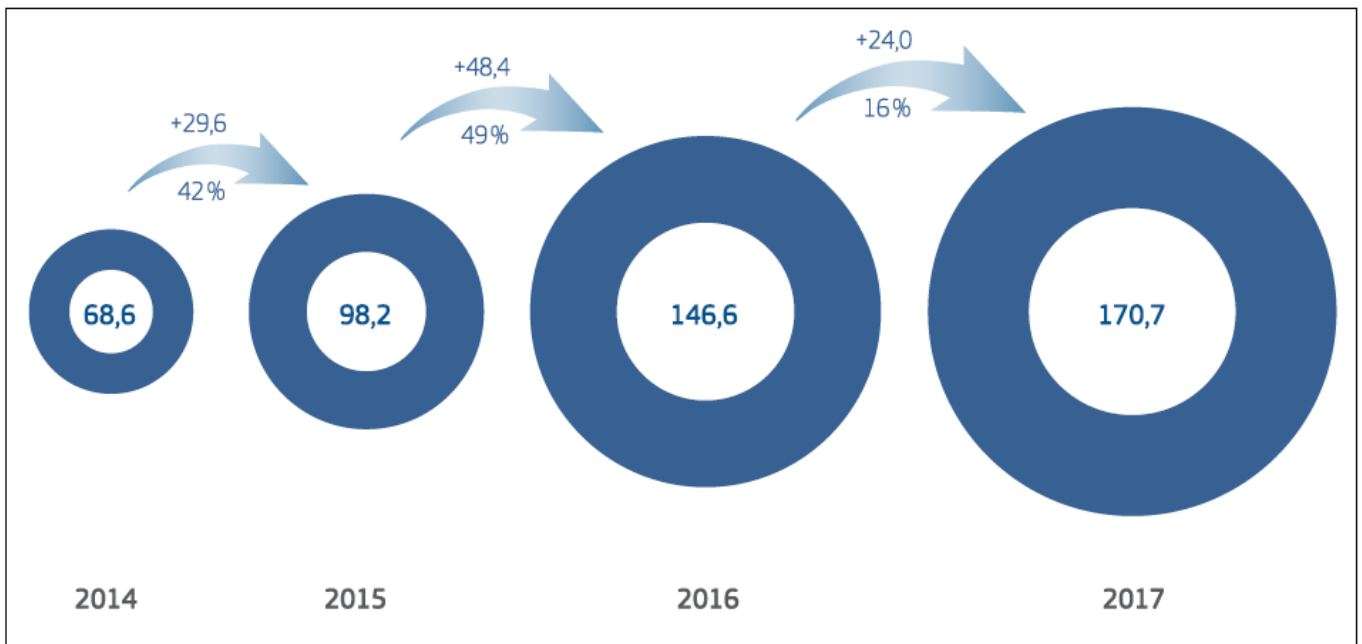

Рис. 3.5 Зростання власних ресурсів місцевих бюджетів, млрд. грн.

Збільшення фінансових ресурсів, дозволяє органам місцевого самоврядування, більш самостійно реалізовувати місцеві стратегії розвитку, суттєво поліпшити інфраструктуру та благоустрій населених пунктів.

В Україні держава надає місцевому самоврядуванню фінансову підтримку на розвиток територій.

Одним із головних механізмів реалізації державної регіональної політики є Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР). Кошти ДФРР спрямовуються на

виконання інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, які відповідають пріоритетам, визначеним у Державній стратегії регіонального розвитку, стратегіях розвитку регіонів та у планах заходів з їх реалізації.

Для підтримки об'єднаних територіальних громад, держава надає субвенцію місцевим бюджетам на формування інфраструктури. Кошти розподіляються між бюджетами об'єднаних територіальних громад пропорційно до їхньої площі та кількості сільського населення.

В 2016 році з державного бюджету на розвиток та інфраструктури! об'єкти було виділено:

- 3,0 млрд. грн. - державний фонд регіонального розвитку;
- 1,0 млрд. грн. - субвенція на розвиток інфраструктури об'єднаних територіальних громад;
- 3,3 млрд. грн. - субвенція на соціально-економічний розвиток територій.

За ці кошти та кошти місцевих бюджетів реалізовано біля шести тисяч проектів, схвалених Урядом та значна кількість інших місцевих проектів та програм, які були реалізовані 523 органами місцевого самоврядування, що отримали кошти субвенція на соціально-економічний розвиток територій і також здійснено заходи щодо соціально-економічного розвитку окремих територій. Отже, можна зазначити, що регіони та територіальні громади отримали змогу, за підтримки відповідних ресурсів держави, розпочати системне провадження власних стратегій розвитку.

3.2. Програмно-цільовий метод планування бюджету та його вдосконалення

У світовій практиці використовуються різні методи бюджетування, які з розвитком фінансової науки, управлінської і фінансової практики удосконалювалися, інтегрувалися, доповнюючи один одного. Сьогодні відомі різні види цієї технології, яка переносить наголос з управління бюджетними ресурсами на

управління бюджетними результатами, забезпечує більшу прозорість бюджету, кращий розподіл бюджетних коштів, а саме: "програмно-цільове бюджетування", що акумулює в собі переваги більшості інших форм бюджетування [41].

Програмно-цільовий метод формування та виконання бюджету (ПЦМ) суттєво відрізняється від традиційного для вітчизняної практики постатейного метода. ПЦМ ґрунтується на раціональному управлінні, спрямованому на вирішення соціально-економічних проблем. Метод передбачає визначення мети, якої необхідно досягти в результаті використання бюджетних коштів, і забезпечує інформацією про якість надання послуг та отриманий соціальний ефект.

Головні риси, які відрізняють ПЦМ від традиційного бюджетування зведено в таблиці 3.1:

Таблиця 3.1

Відмінності програмно-цільового та постатейного методів бюджетування

Постатейний (традиційний) метод	Програмно-цільовий метод
Планування бюджету здійснюється на короткострокову перспективу, тобто на один рік	Планування бюджету здійснюється на середньострокову перспективу, тобто на 3-5 років
Обґрунтування видатків здійснюється на основі «історичних даних» без оцінки доцільності цих видатків та якості бюджетних послуг	Обґрунтування видатків «від майбутнього» на основі визначених цілей здійснення видатків і показників соціальної та економічної ефективності та результативності
Бюджет складається у розрізі бюджетних функцій та кодів економічної класифікації видатків	Бюджет складається у розрізі бюджетних програм та кодів економічної класифікації видатків
Бюджет спрямований лише на утримання мережі бюджетних установ	Бюджет спрямований на досягнення найбільш ефективних результатів від здійснення бюджетних видатків
Відсутність відповідальності за результати діяльності бюджетних установ та якість послуг, що надаються	Персональна відповідальність керівників установ та організацій за досягнення результатів бюджетних програм

Методологія ПЦМ базується на моделі «Ресурс – Результат», згідно з якою кількість бюджетних коштів, що виділяються тому чи іншому розпоряднику залежить від результату, який він показує при наданні бюджетних послуг (рис. 3.6)

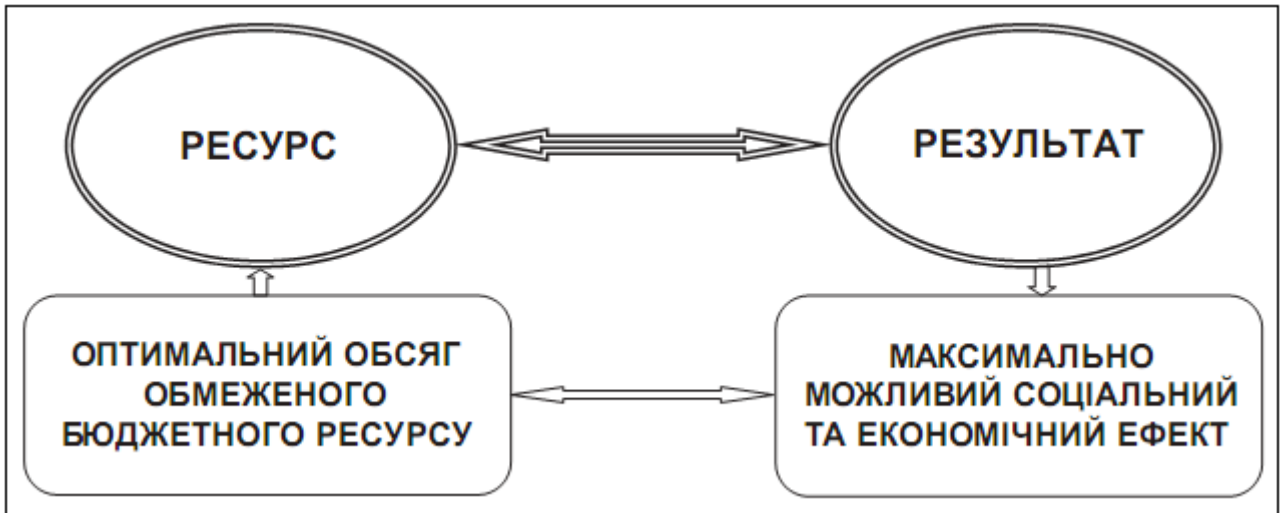

Рис. 3.6 Базова модель «Ресурс – Результат»

Таким чином, бюджетний процес із застосуванням ПЦМ починається з окреслення соціально-економічних проблем, які необхідно вирішити (наприклад: дітям потрібно здобути освіту; вулиці необхідно облаштувати тощо). Для цього розробляються орієнтовані на результат бюджетні програми, і бюджет формується виключно на їх основі.

Бюджетна програма є центральним елементом ПЦМ, єдино можливим форматом, у якому затверджується бюджет. Структура розроблених програм узгоджується з визначеними пріоритетами, планами соціально-економічного та стратегічного розвитку (рис. 3.7).

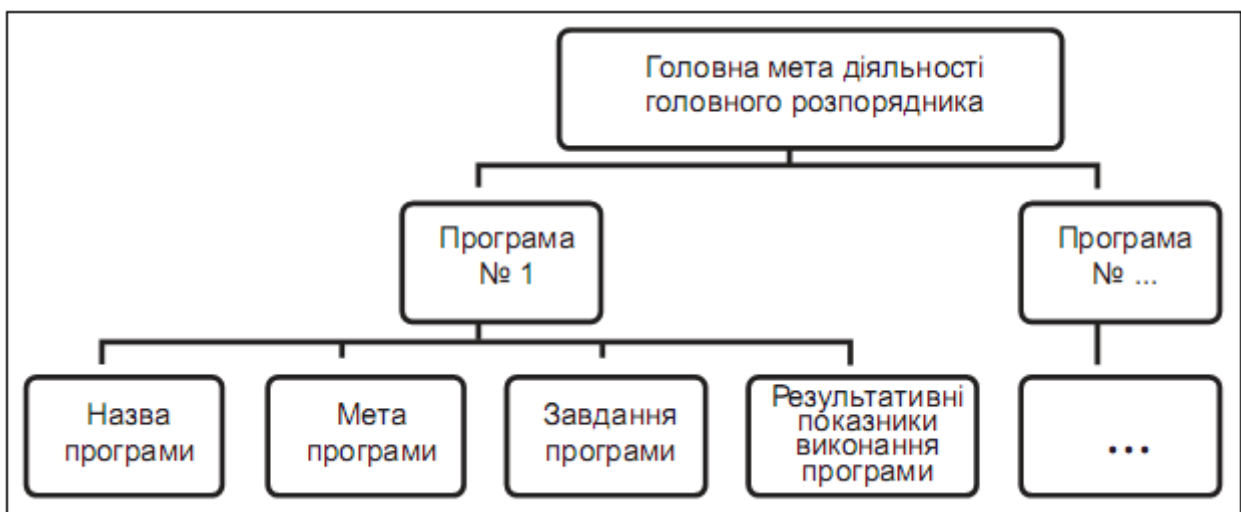

Рис. 3.7 Взаємозв'язок мети відповідального виконавця та опцій бюджетної програми

Для кожної програми визначають мету та формують завдання, виконання яких забезпечить досягнення поставлених цілей програми.

Важливим обов'язковим елементом програми є встановлення її результативних показників – кількісних і якісних параметрів, які використовуватимуться для оцінки виконання програми і за якими визначають, чи було досягнуто цілі. Ці показники поділяються на чотири групи: показники затрат, продукту, ефективності, якості [42]. Аби чітко зрозуміти економічний сенс системи результативних показників, доцільно розглянути цю систему в контексті відповідності загальноекономічним категоріям:

Таблиця 3.2

Результативні показники бюджетної програми

Назва показника	Характерна ознака послуги за програмою	Співвідносність з економічною категорією	Одиниці вимірювання
Показник затрат	1) Хто виробляє послугу? – Штатна структура, структура управліннь, відділів, відділень і т. ін. 2) Чим виробляємо послугу? – потужності, будівлі, споруди і т. ін.	Інструмент надання послуги (інструмент праці)	Штатні одиниці, одиниці, м2, м3 – одиниця вимірювання завжди в абсолютному вираженні
Показник продукту	Щодо кого (щодо чого) ми докладаємо зусиль? Щодо кого (щодо чого) ми діємо у процесі надання послуг? – Контингент споживачів послуги, метражі, обсяги робіт за послугою і т. ін.	Об'єкт надання послуги (об'єкт праці)	Осіб, учнів, м2, м3, ліжко-днів – завжди в абсолютному вираженні
Показники ефективності	1) Скільки коштує одиниця продукту в грошовому вираженні? 2) Яку частку показника затрат ми переносимо на одиницю продукту?	Продуктивність послуги (продуктивність праці)	Грн / людино-днів / штатних одиниць вчителів на 1 учня (навантаження), грн / м2 ремонту – одиниця вимірювання завжди в відносних величинах
Показники якості	1) Що ми плануємо досягти в результаті виконання програми?	Результат надання послуги (продукт праці)	Рівень зниження захворюваності, темпи зростання показника порівняно з іншим періодом...

Отже, перевагами програмно-цільового методу бюджетування є: – забезпечення ефективності та прозорості бюджетного процесу, оцінювання діяльності учасників бюджетного процесу;

- підвищення якості бюджетної політики, ефективність розподілу і використання бюджетних коштів;
- посилення відповідальності головного розпорядника за досягнення цілей;
- упорядкування організації діяльності розпорядника, формування і використання бюджетних програм.

Крім технологічної функції, ПЦМ має значний управлінський потенціал. Він дозволяє встановити чіткий взаємозв'язок структури бюджетних програм зі структурою стратегічного планування. Це дає змогу подолати прогностну обмеженість бюджетної політики та забезпечити цілісність процесу виконання управлінських рішень.

Взаємозв'язок циклів стратегічного планування і програмно-цільового бюджетування наведений у рис. 3.8.

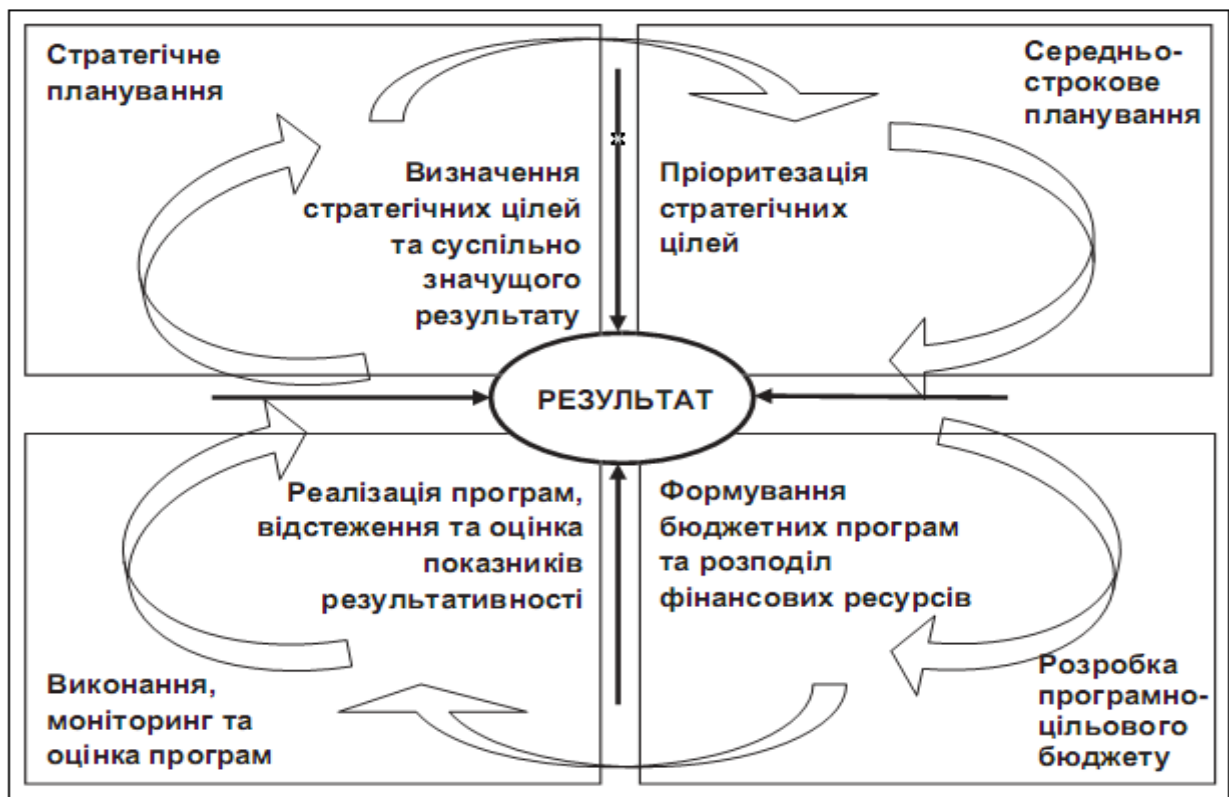

Рис. 3.8 Поєднання циклів стратегічного планування і програмно-цільового бюджетування

Програмно-цільовий метод пов'язує рішення про здійснення видатків з очікуваною віддачею від цих видатків, їх результативністю й ефективністю та передбачає здійснення середньострокового фінансового планування, яке, у свою чергу, базується на стратегічному плануванні розпорядників бюджетних коштів.

Стратегічний план, який не містить фінансового обґрунтування, складно виконати результативно. Водночас розподіл ресурсів, який не враховує перспективи на майбутнє, не може бути ефективним [11].

Необхідним елементом упровадження ПЦМ є середньострокове бюджетне планування (ст. 20 БКУ). Водночас цей елемент є складовою елементу стратегічного планування.

Середньострокове бюджетне планування – це визначення розпорядниками бюджетних коштів плану своєї діяльності на середньостроковий період та обсягу необхідних коштів для досягнення цілей у середньостроковій перспективі відповідно до Програми діяльності Уряду. Обов'язковою вимогою середньострокового планування бюджету є відбір відповідних напрямів діяльності та завдань, з огляду на існуючі фінансові можливості (рис. 3.9). У рамках такого планування спочатку виконують прогнозування за кількома варіантами й обирають найбільш реалістичний з них (1).

Як правило, планування на середньострокову перспективу здійснюють на 3–5 років і переглядають щороку, приводячи у відповідність з напрямами бюджетної політики, які можуть змінюватися з року в рік. В Україні терміном середньострокового планування визначено два наступні за поточним бюджетні роки. Умовою щорічного перегляду середньострокового бюджету є аналіз бюджетної політики минулого періоду (2).

Надалі (3) визначають головні напрями та аспекти бюджетної політики на наступний бюджетний період. На цьому етапі з'ясовують потреби у фінансових ресурсах та оцінюють наявні ресурси, тобто надходження до державного бюджету з усіх передбачених законодавством джерел.

Рис. 3.9 Взаємозв'язок компонентів ПЦМ бюджетування

Визначення головних цілей бюджетної політики на третьому етапі надає бюджетним установам інформацію щодо пріоритетів і є основою для планування поточних видатків бюджету та формування бюджету капіталовкладень на наступний бюджетний рік (4).

Бюджет виконують відповідно до затверджених планових показників доходів і видатків (5).

На основі збирання інформації про видаткову та дохідну частини бюджету проводять постійний моніторинг його виконання, здійснюють контроль за відповідністю фактичних показників плановим (6).

Частиною ефективного бюджетного процесу й важливими факторами формування показників проекту бюджету на наступний рік є аудит та оцінка ефективності виконання бюджетних програм. Інформація звітів про фактичні результати діяльності та видатки допомагає оцінювати ефективність бюджету і є важливою для підготовки проекту бюджету на наступні роки (7).

Розглянувши методику програмно-цільового методу бюджетування можна запропонувати деякі вдосконалення та думки вчених щодо цього методу. Шаповал С.Л. вважає, що з метою забезпечення якісного обґрунтування потреби в бюджетних коштах на виконання програми, збалансування видатків із запланованим результатом впливу на соціально-економічний розвиток пропонує удосконалити форми бюджетного запиту та внести зміни до Інструкції з підготовки бюджетних запитів, затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 06.06.2012 № 687 [43].

Форми запиту необхідно удосконалено з метою переходу від короткострокового бюджетного планування до планування державного бюджету на середньостроковий період, тому передбачається встановлення граничних обсягів видатків на три роки. Також, удосконалено підходи до формування запиту в частині встановлення взаємозв'язку між стратегічними цілями головного розпорядника коштів та завданнями, напрямами діяльності та результативними, що сприятиме поглибленню взаємозв'язку між стратегічним і бюджетним плануванням. Форму-1 бюджетного запиту доповнено стратегічними цілями, на виконання яких розробляються завдання, які в свою чергу деталізуються за показниками соціально-економічного ефекту, якого планується досягти. Оскільки напрями використання коштів забезпечують виконання завдань, пропонується у формі-2 планувати напрями у розрізі завдань та стратегічних цілей (п. 4). Результативні показники також передбачено відображати за завданнями та стратегічними цілями, як такі, що відображають результат виконання програми та є предметом моніторингу і оцінювання. Крім того, уточнено показники з точки зору етапів реалізації програми та додано показник ефекту, який характеризує корисність впровадження програми для розвитку відповідної галузі, відображає вплив на соціально-економічне зростання у середньостроковому періоді (п. 5). Інформацію щодо виконання інвестиційних програм додано з метою активізації модернізаційних процесів відновлення секторів економіки (п. 8). Форму – 3 приведено у відповідність із формами -1 та 2 бюджетного запиту [44].

Разом з цим, окремі пункти запиту, що відображають видатки на оплату праці, штатний розпис, рух дебіторської та кредиторської заборгованості виключено, у зв'язку з тим, що відповідно до програмно-цільового методу на меті діяльності головного розпорядника коштів є досягнення запланованих результатів в межах передбачених бюджетних призначень. Тому, існує можливість у наданні розпоряднику певної свободи у прийнятті рішень щодо управління фінансовими зобов'язаннями та ресурсами, за що на нього покладено відповідальність. Слід наголосити, що діючим законодавством передбачено, що розпорядники здійснюють свої функції та мають досягти результатів виключно в межах передбачених бюджетних асигнувань [45].

Підсумовуючи наведене, удосконалені форми бюджетного запиту поєднують інструменти стратегічного і бюджетного планування та направлені на покращення процесу управління результатами в бюджетному процесі, а також оптимального розподілу видатків бюджету, що сприяє збалансованому та послідовному процесу формування бюджету та упереджує необґрунтоване зростання бюджетних витрат. Бюджетний запит містить інформацію, що відображає результати здійснюваної політики у галузі щодо досягнення стратегічних цілей у минулому періоді та обґрунтовує необхідність виконання програми у плановому, дозволяє оцінити необхідний обсяг бюджетних асигнувань для отримання результатів реалізації стратегічної державної політики розвитку економіки країни.

Основними принципами, якими необхідно керуватись при складанні та проведенні аналізу запиту визначаємо наступні:

- встановлення взаємозв'язку між бюджетними видатками та показниками, що відображають ефект для розвитку галузі та вплив на соціально-економічне зростання;
- встановлення взаємозв'язку між граничними обсягами видатків та стратегічними напрямками діяльності згідно з планом діяльності головного розпорядника коштів;
- проведення пріоритезації бюджетних програм на середньострокову перспективу;

- відображення усіх напрямів діяльності головного розпорядника коштів, які забезпечують виконання завдань та досягнення мети в межах обсягу коштів;
- чітке формулювання завдань у вигляді етапів та напрямів виконання встановлених стратегічних цілей;
- спроектувати попередньо виконувани завдання та заходи, які необхідно визначити відповідно до напрямів середньострокової бюджетної політики в межах граничних обсягів видатків [44].

З метою вирішення проблем методологічного та практичного характеру, що обмежують розвиток програмно-цільового методу у бюджетному процесі доцільним є розробка та запровадження на законодавчому рівні нормативно-правового акта, що комплексно визначить організаційні та економічні засади управління бюджетом, орієнтованого на результат.

Важливість прийняття Закон України «Про програмно-цільовий метод у бюджетному процесі України» обумовлено необхідністю встановлення системного підходу до повномасштабного та дієвого використання даного методу бюджетування, закладення єдиних економічних, організаційних та правових засад його застосування під час планування, затвердження, внесення змін, виконання та контролю за витрачанням бюджетних коштів.

Зазначений акт визначить повноваження та відповідальність органів виконавчої влади, суб'єктів планування та супроводження реалізації бюджетних програм, а також встановить чіткі процедури у бюджетному процесі. Доцільним є визначення програмно-цільового методу як інструменту бюджетного планування та забезпечення розвитку системи стратегічного та середньострокового бюджетного планування.

Прийняття Закону України забезпечить визначення єдиних понятійних положень програмно-цільового методу, методологічних підходів та вимог до оформлення бюджетної документації, забезпечить узагальнення багаточисленних нормативних актів, що сприятиме спрощенню його використання усіма учасниками бюджетного процесу.

Затвердження нормативного акту сприятиме вирішенню багатьох спірних питань, які стосуються принципів, елементів, обов'язкових вимог, основних етапів планування та виконання бюджету за програмно-цільовим методом, а також забезпечить підвищення рівня прозорості, ефективності та результативності державної бюджетної політики, покращить діяльність державних установ.

Поглиблення використання та удосконалення програмно-цільового методу у бюджетному процесі України забезпечить отримання переваг цього підходу у прискоренні соціально-економічного розвитку країни: бюджетні кошти розподіляються не за видами витрат, а за програмами та стратегічними цілями. Витрати міністерств групуються за видами продукції, що випускається, або послуг, а не за напрямками витрат. Органи влади та бюджетні установи надають ті соціальні послуги, яких дійсно потребує суспільство на певному етапі розвитку, якість яких підвищується при використанні мінімального обсягу видатків завдяки орієнтації на досягнення конкретних результатів.

Програми формулюються на основі загальних цілей і стратегічних пріоритетів, узгоджених із законодавчими органами та забезпечують співставність обсягу бюджетних коштів з соціально-економічним ефектом, отриманим від їх витрачання. Контроль за використанням міністерствами і відомствами бюджетних коштів переміщується із зовнішнього контролю за цільовим використанням виділених коштів до внутрішнього контролю міністерств за ефективністю видатків. Результати оцінки соціальної та економічної ефективності програм використовуються при плануванні видатків на наступний бюджетний рік. З метою підвищення прозорості державних витрат звіти міністерств про соціальну та економічну ефективність здійснюваних ними програм публікуються у засобах масової інформації.

Програмно-цільовий бюджет враховує віддалені наслідки прийнятих рішень, що дає змогу порівнювати альтернативні засоби досягнення поставлених цілей, здійснювати вибір оптимальних рішень з урахуванням можливості реалізації різних сценаріїв розвитку. Тим самим використання цього методу підвищує обґрунтованість прийнятих рішень і дозволяє підвищити рівень контролю за їх

виконанням. Службовці міністерств фактично перетворюються в управлінців, що мають можливість вибору засобів досягнення поставлених перед ними цілей, зокрема, вони одержують право перерозподіляти кошти між різними програмами у рамках затверджених їм бюджетних призначень. Маючи повний і чіткий опис поставлених завдань, керівники програм мають право самостійно приймати рішення щодо вибору оптимального способу їх розв'язання в рамках відведених для цього коштів. Зазначене дозволяє скорочувати видатки уникаючи скорочення програм. При цьому, їхня відповідальність за кінцевий результат посилюється.

Проект бюджету подається в законодавчі органи в такій формі, яка дає змогу простежити зв'язок між напрямками бюджетних витрат і державними цілями розвитку. Бюджет являє собою документ, в якому плани і пріоритети країни на майбутній рік визначені як у фінансових показниках, так і в показниках соціально-економічної ефективності діяльності міністерств.

Підвищується рівень прозорості бюджету та організації участі населення у бюджетному процесі завдяки розповсюдженню даних щодо ефективності бюджетних видатків, що сприяє зростанню рівня довіри населення до органів влади. Програмно-цільовий підхід дозволяє сконцентрувати бюджетні кошти на встановлених державних та галузевих пріоритетах, які спрямовані на структурні зрушення в економіці [44].

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Дипломна робота на тему: Бюджетна система України та аналіз динаміки її структурних елементів. При роботі над проектом виконувалися такі основні види робіт, як: пошук та збір необхідної літератури та інформації щодо теми диплому, аналіз та узагальнення даної інформації, моніторинг бюджетної системи України та розрахунки. Робота проводилася у особистому кабінеті, поблизу приміщення не розташовано промислових підприємств, тому потенційна небезпека від них була відсутня. Для безпосереднього виконання роботи використовувалася комп'ютерна та різноманітна периферійна техніка. Також використовувалося обладнання для підтримання комфортних умов праці такі як освітлювальні прилади, кондиціонер та іонізатор повітря для забезпечення оптимальних параметрів мікроклімату в приміщенні.

Аналіз потенційних небезпек.

Враховуючи всі фактори на робочому місці працівника зі спеціальністю фінанси, банківська справа та страхування можуть виникати такі потенційні небезпеки як:

- ураження електричним струмом, у наслідок несправності електрообладнання, невиконання правил техніки безпеки при користуванні електричним обладнанням, що може призвести до електротравм або летального наслідку;
- механічне травмування в наслідок не раціонального розташування робочих місць;
- нервово-психічні навантаження в наслідок специфіки виконуваних робіт, що призводить до захворювань загального характеру;
- негативні відносини у колективі в наслідок постійних емоційних зривів, які призводять до підвищених емоційних навантажень;

– кістково-м'язові порушення, у зв'язку з тривалим статичним напруженням м'язів спини, шиї, рук і ніг, що призводить до ушкодження опорно-рухового апарату;

– негативний вплив електромагнітних, в тому числі і рентгенівських випромінювань при використанні моніторів персональних комп'ютерів з електронно-променевою трубкою, що призводить до погіршень зору, зниження імунітету;

– недостатнє освітлення виробничих приміщень і робочих місць, у зв'язку з несправністю, або хибного вибору освітлювальних приладів, що призводить до погіршення зору;

– підвищений рівень шуму, який створюється перетворювачем напруги електронно-обчислювальної машини, її технічною периферією, а також людьми, що працюють у приміщенні, і який призводить до погіршення слуху;

– незадовільні параметри мікроклімату робочого місця, у зв'язку із відсутністю приладів, що забезпечують необхідний повітряобмін та опалювальної системи, які можуть викликати загальні захворювання;

– вірогідність загоряння, у зв'язку із несправністю електричного обладнання, недотримання, або порушення правил протипожежної безпеки обслуговуючим персоналом, що призводить до пожежі;

– неправильні дії персоналу в умовах надзвичайних ситуацій, які призводять до паніки та загибелі людей;

– санітарна безпека, офіс – це місце масового скуплення людей, що потенційно збільшує можливість розповсюдження інфекційних захворювань;

– перевантаження інформацією, робота за комп'ютером передбачає отримання великих обсягів інформації та постійну концентрацію уваги, тому нерідко розвивається розумова втома й порушення уваги, що призводить до стресу;

– втрата та знищення важливих файлів, можуть бути спричинені вірусними програмами, неліцензійним програмним забезпеченням та роботою у мережі Інтернет, що може призвести до несвоєчасності виконання роботи або до значних збитків компанії.

Заходи по забезпеченню безпеки.

Розглянемо небезпеки фізичного, психофізіологічного, біологічного та хімічного характеру, які є потенційно небезпечні.

У приміщенні офісу застосовується широке різноманіття електроприладів: персональні комп'ютери, принтери, ксерокси, факси, освітлювальні прилади, кондиціонери, побутові електроприлади тощо. Небезпека ураження електричним струмом при використанні цих приладів з'являється при недотриманні заходів обережності, а також при відмові або несправності цього обладнання. Наслідки ураження електричним струмом залежать від багатьох факторів: опору організму, величини, тривалості дії, роду і частоти струму, шляхів його проходження через життєво важливі органи, умов зовнішнього середовища.

Для запобігання ураження електричним струмом встановлено електроустаткування, яке відповідає вимогам: ПУЕ («Правила устрою електроустановок») і ГОСТ 12.1.030-81 (2001) «ССБТ. Электробезопасность. Защитное заземление, зануление», величина опору захисного заземлення електрообладнання приміщення - 4 Ом; НПАОП 40.1-1.32-01 «Правила устройства электроустановок. Электрооборудование специальных установок», приміщення, в якому розташовуються ЕОМ, різноманітне устаткування, відноситься до класу пожеженобезпечної зони П-Па, тому передбачений мінімальний ступінь захисту ізоляції обладнання IP44; ГОСТ 12.1.009-76 (1999) «ССБТ. Электробезопасность. Термины и определения» обладнання офісу має подвійну ізоляцію, яка складається з робочої та додаткової ізоляції; ГОСТ 12.2.007.0-75* (2001) «ССБТ. Изделия электротехнические. Общие требования безопасности» ЕОМ, периферійні пристрої ЕОМ та устаткування для обслуговування, ремонту та налагодження ЕОМ по способу захисту людини від ураження електричним струмом, належать до I класу, оскільки мають подвійну ізоляцію, елемент для заземлення та провід для приєднання до джерела живлення, що має заземлюючу жилу і вилку з заземлюючим контактом. Експлуатація електроустановок і електроустаткування проводиться відповідно до НПАОП 40.1-1.01-97 «Правила безопасной эксплуатации»

електроустановок» та НПАОП 40.1-1.21-98 «Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів» [49].

Ймовірність механічного травмування може виникнути внаслідок не раціонального розташування робочих місць, захаращення робочих місць або у зв'язку з недбалістю та неухважністю обслуговуючого персоналу. Для виключення травматизму зроблено більш зручне та раціональне розташування робочих місць, таким чином збільшена відстань між ними.

У зв'язку із стресовими ситуаціями та нервово-емоційними навантаженнями у працівників може виникнути ймовірність захворювань загально-невротичного характеру. З метою зниження нервово-емоційного напруження, стомлення зорового аналізатора, поліпшення мозкового кровообігу, подолання несприятливих наслідків гіподинамії, запобігання втоми, передбачені перерви у роботі – 15 хвилин кожні дві години, а також спеціально обладнане приміщення – кімната відпочинку.

Для оптимізації відносин у колективі проводяться тренінги з залучанням психологів на теми: «Адаптація у новому колективі», «Поведінка в суспільстві».

Для запобігання кістково-м'язових порушень у зв'язку з тривалим статичним напруженням м'язи спини, шиї, рук і ніг необхідно виконувати фізичні вправи 2-3 рази протягом робочого часу.

Перевантаження інформацією — при роботі за комп'ютером передбачає отримання великих обсягів інформації та постійну концентрацію уваги, тому нерідко розвивається розумова втома й порушення уваги, що призводить до стресу. Тривала робота за комп'ютером та робота в Інтернеті можуть викликати психічні розлади, привести до розвитку невротичних і депресивних станів. Для запобігання таких негативних наслідків потрібно дотримуватися режиму праці та відпочинку, влаштовувати 10-хвилинні перерви через кожну годину роботи.

Втрата та знищення важливих файлів є дуже розповсюдженою проблемою в наш час, причинами цього можуть бути: вірусні програми – для їх запобігання встановлюють антивірусні програми; також причиною може стати використання неліцензійного програмного забезпечення, в такому випадку потрібно

користуватися лише ліцензійними програмами які своєчасно оновлюються та обслуговуються розробником.

Заходи по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці.

Розглянемо небезпеки пов'язані із неналежним станом санітарії та гігієни у робочих приміщеннях.

Внаслідок роботи за ПК, на фізіологію людини негативно впливають електромагнітні випромінювання. Щоб зменшити наслідки впливу на людину та знизити негативні показники у робочій зоні до допустимих значень, згідно з ГОСТ 12.2.007.0-75 «Изделия электротехнические. Общие требования безопасности», вироби, які створюють електромагнітні поля, повинні мати захисні елементи (екрани, поглиначі і т.д.). Вимоги до захисних елементів повинні бути вказані в стандартах та технічних умовах на конкретні види виробів. Згідно з НПАОП 0.00-1.28-10 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин» та ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин», на робочих місцях обладнаних ПК встановлені рідкокристалічні монітори, які не є джерелами рентгенівського та електромагнітного випромінювань [49].

Рівні звукового тиску в октавних смугах частот, рівні звуку та еквівалентні рівні звуку на робочих місцях приміщення відповідають вимогам ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» та ДСН 3.3.6.037-99 «Санітарні норми виробничого шуму, ультразвуку та інфразвуку». Зниження рівня шуму в приміщенні здійснено за допомогою: використання більш сучасного обладнання, розташування принтерів та різноманітного устаткування колективного користування на значній відстані від більшості робочих місць працівників, переведення жорсткого диска в режим сну (Standby), якщо комп'ютер не працює протягом визначеного часу, використання блоків живлення ПК з вентиляторами на гумових підвісках [48].

Неправильне проектування або несправність систем опалення та вентиляції в приміщенні офісу може призвести до негативних впливів на здоров'я працівників у

вигляді простудних захворювань, перегрівань, проблем із дихальними шляхами тощо.

Метеорологічні умови в приміщенні офісу – температура повітря, відносна вологість повітря й швидкість його переміщення відповідають встановленим санітарно-гігієнічним вимогам ДСН 3.3.6.042-99 «Державні санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень» і ГОСТ 12.1.005-88 (1991) «ССБТ. Общие санитарно-гигиенические требования к воздуху рабочей зоны». Роботи в офісному приміщенні, належать до категорії Іб - легка робота, тому передбачені наступні оптимальні значення параметрів мікроклімату:

– у холодний період року: температура 21-23 °С; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,1 м/с;

– у теплий період року: температура 22-24 °С; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,2 м/с.

Забезпечення таких параметрів мікроклімату досягається оснащенням приміщень пристроями кондиціонування, вентиляції та дезодорації повітря, системами опалювання [49].

Оптимальні рівні позитивних (n+) і негативних (n-) іонів у повітрі приміщення з ВДТ відповідають вимогам ГН 2152-80 «Санітарно-гігієнічні норми допустимих рівнів іонізації повітря виробничих та громадських приміщень» і становить: n+=1500-30000 (шт. на 1см³); n- = 3000-5000 (шт. на 1см³). Підтримку оптимального рівня легких позитивних і негативних аероіонів у повітрі на робочих місцях забезпечуються за допомогою біполярних коронних аероіонізаторів.

Санітарна безпека, офіс – це місце масового скупчення людей, що потенційно збільшує можливість розповсюдження інфекційних захворювань для запобігання цьому слід дотримуватися правил особистої гігієни, користуватися власною посудом під час обідньої перерви, регулярно мити руки. Під час інструктажу з техніки безпеки в офісі повинно обов'язково розглядатися застосування індивідуальних респіраторних масок які використовуються під час епідемій грипу та інших інфекційних захворювань.

Основними причинами недостатньої або нераціональної освітленості робочих місць є несправність або нераціональний вибір освітлювальних приладів. Незадовільна освітленість на робочому місці або на робочій зоні може бути причиною зниження продуктивності та якості праці, отримання травм. Недостатнє освітлення викликає зоровий дискомфорт, що виражається у відчутті незручності або напруженості. Тривале перебування в умовах зорового дискомфорту призводить до розсіювання уваги, зменшення зосередженості, зоровій і загальній втомі. У офісному приміщенні, згідно ДБН В.2.5-28-2006 «Інженерне обладнання будинків і споруд. Природне і штучне освітлення» передбачене природне та штучне освітлення. Природне освітлення здійснено через світлові прорізи, які забезпечують коефіцієнт природної освітленості (КПО) не нижче 1,5%. Для захисту від прямих сонячних променів, які створюють прямі та відбиті відблиски на поверхні екранів і клавіатури, передбачено сонцезахисні пристрої, на вікнах встановлені жалюзі або штори.

Розрахуємо яким повинно бути освітлення у приміщенні де виконувалися роботи з написання дипломної роботи. Розмір приміщення: довжина $A=6\text{м}$, ширина $B=4\text{м}$, висота $H=2,8\text{м}$. Тип світильника – ЛВО (растровий), числове значення коефіцієнта світильника $[L/h]=1,4$. Колір стелі, стін та підлоги відповідно ($\rho_{\text{ст.}} 70\%$, $\rho_{\text{с.}} 50\%$, $\rho_{\text{п.}} 30\%$).

Розрахуємо кількість рядів світильників у приміщенні N_p :

$$N_p = \frac{B}{(H - h_p) \cdot [L/h]}, \text{ шт}; \quad (4.1)$$

де B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м;

$[L/h]$ – числове значення коефіцієнта світильника.

$$N_p = \frac{4}{(2,8 - 0,8) \cdot [1,4]} = 2 \text{ шт.}$$

Визначимо максимально припустиму відстань між рядами світильників $L_{\max}$:

$$L_{\max} = \frac{B}{N_p}, \text{ м}; \quad (4.2)$$

де B – ширина приміщення, м;

N_p – кількість рядів світильників у приміщенні, шт.

$$L_{\max} = \frac{4}{2} = 2 \text{ м}$$

Визначимо значення індексу приміщення i , що характеризує співвідношення розмірів освітлювального приміщення і висоти розміщення світильників:

$$i = \frac{A \cdot B}{(H - h_p) \cdot (A + B)}; \quad (4.3)$$

де A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м.

$$i = \frac{6 \cdot 4}{(2,8 - 0,8) \cdot (6 + 4)} = 1,2$$

Визначимо значення коефіцієнта використання світлового потоку η , створюваного світильниками вибраного типу. Який визначається в залежності від виду джерела світла, типу обраного світильника, коефіцієнтів відбиття поверхонь приміщення та індексу приміщення. У нашому випадку $\eta=47\%$.

Розрахуємо сумарний світловий потік освітлювальної установки у даному приміщенні Φ_{Σ} :

$$\Phi_{\Sigma} = \frac{E_H \cdot A \cdot B \cdot k_3 \cdot z}{\eta}, \text{ лм}; \quad (4.4)$$

де E_H – рівень нормованого загального освітлення, лк;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_3 – коефіцієнт запасу для люмінесцентних ламп $k_3 = 1,4$;

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості (відношення середньої освітленості до мінімальної освітленості), як правило дорівнює (для люмінесцентних ламп $z = 1,1$);

η – коефіцієнт використання світлового потоку.

$$\Phi_{\Sigma} = \frac{300 \cdot 6 \cdot 4 \cdot 1,4 \cdot 1,1}{0,47} = 23591,49 \text{ лм}$$

Визначмо умовну загальну кількість світильників у приміщенні N_{ce}^* :

$$N_{ce}^* = \frac{A \cdot B}{L_{\max}^2}, \text{ шт}; \quad (4.5)$$

де A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

$L_{\max}$ – максимально припустима відстань між рядами світильників, м.

$$N_{ce}^* = \frac{6 \cdot 4}{2^2} = 6 \text{ шт.}$$

Розрахуємо світловий потік умовного джерела світла Φ_l^* :

$$\Phi_l^* = \frac{\Phi_{\Sigma}}{N_l^*}, \text{ лм}; \quad (4.6)$$

де Φ_{Σ} – сумарний світловий потік освітлювальної установки, лм;

N_l^* – загальна кількість ламп у світильнику, яка розраховується за формулою:

$$N_l^* = N_{ce}^* \cdot n, \text{ шт}; \quad (4.7)$$

де n – кількість ламп у світильнику шт.

$$N_l^* = 6 \cdot 4 = 24 \text{ шт.}$$

$$\Phi_l^* = \frac{23591,49}{24} = 982,97 \text{ лм};$$

Оберемо тип стандартної лампи з найближчим значенням фактичного світлового потоку лампи Φ_l у нашому випадку це 1050лм. Знайдемо коефіцієнт m (співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи Φ_l^* та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи Φ_l):

$$m = \frac{\Phi_l^*}{\Phi_l}; \quad (4.8)$$

$$m = \frac{982,97}{1050} = 0,936$$

Визначимо оптимальну (фактичну) кількість світильників у приміщенні N_{cv} :

$$N_{cv} = N_{cv}^* \cdot m, \text{ шт}; \quad (4.9)$$

де N_{cv}^* – умовна загальна кількість світильників у приміщенні, шт.

m – співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи.

$$N_{cv} = 6 \cdot 0,936 = 6 \text{ шт.}$$

Розрахуємо фактичну кількість ламп у приміщенні N_l :

$$N_l = N_{cv} \cdot n, \text{ шт}; \quad (4.10)$$

де N_{cv} – оптимальна (фактична) кількість світильників у приміщенні, шт;

n – кількість ламп у світильнику, шт.

$$N_l = 6 \cdot 4 = 24 \text{ шт.}$$

Визначимо загальну розрахункову освітленість E_p у приміщенні, що створюється при застосуванні стандартних ламп:

$$E_p = \frac{\Phi_l \cdot N_l \cdot \eta}{A \cdot B \cdot k_s \cdot z}, \text{ лк}; \quad (4.11)$$

де Φ_l – фактичний світловий потік вибраної стандартної лампи, лм;

N_l – фактична кількість ламп у приміщенні, шт;

η – коефіцієнт використання світлового потоку;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_s – коефіцієнт запасу;

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості.

$$E_p = \frac{1050 \cdot 24 \cdot 0,47}{6 \cdot 4 \cdot 1,4 \cdot 1,1} = 320,45 \text{ лк}$$

Провівши розрахунки ми визначили загально розрахункову освітленість яка становить 320,45лк, що відповідає рівню нормативного значення освітлення для нашого приміщення. Також розрахували оптимальну кількість світильників у приміщенні - 6шт.

Заходи пожежної безпеки.

У приміщенні де виконувалися роботи по виконанню дипломного проекту горючих матеріалів не виявлено, до можливих джерел спалаху можна віднести побутову техніку таку як комп'ютер та периферію, кондиціонер, освітлювальні прилади та електропроводку.

Виходячи з особливостей приміщення та джерел спалаху можна визначити можливі класи пожеж:

– клас А – горіння твердих горючих речовин, переважно органічного походження, горіння яких супроводжується тлінням (деревина, текстиль, папір);

– клас Е – пожежі пов'язані з горінням електроустановок.

Приміщення належить до адміністративних споруд, тому не є пожежо- та вибухонебезпечним.

Вибір типу та визначення необхідної кількості вогнегасників здійснюється згідно з Типовими нормами належності вогнегасників Затвердженими Наказом Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 2 квітня 2004 року № 151 Зареєстрованих в Міністерстві юстиції України 29 квітня 2004 р. за № 554/9153.

У нашому випадку офісне приміщення має площу 24м² та належить до класу пожежі А (Е), в приміщенні переважають такі матеріали як: деревина, текстиль та папір, також в приміщенні знаходяться комп'ютери та периферія, кондиціонер, освітлювальні прилади. Виходячи з вищезазначеного для даного приміщення оптимальним є один переносний вуглекислотний вогнегасник ВВК-1,4 (колишнє позначення - ОУ-2) чи ВВК-2 (колишнє позначення - ОУ-3). Саме вуглекислотний вогнегасник є оптимальним тому, що він підходить для гасіння предметів які відповідають класу пожеж - А та для гасіння пристроїв які знаходяться під електричною напругою.

Також доцільним є встановлення автоматичного комбінованого пожежного сповіщувача (КІ), бо своєчасне виявлення ознак займання й виклик пожежних підрозділів дає змогу швидко локалізувати осередки пожежі та вжити заходи щодо її ліквідації, а отже створює можливість суттєво зменшити обсяги заподіяної шкоди.

Заходи по забезпеченню безпеки у надзвичайних ситуаціях.

Сили і засоби, які залучаються для проведення рятувальних та інших невідкладних робіт.

Унаслідок надзвичайних ситуацій у населених пунктах країни і на підприємствах можуть виникнути руйнування, зараження місцевості радіоактивними та хімічними речовинами. Люди можуть опинитися у завалах, пошкоджених та палаючих будинках, інших непередбачуваних ситуаціях. У зв'язку з цими обставинами буде потрібне проведення заходів із рятування людей, надання їм допомоги, локалізації аварій та усунення пошкоджень. При вирішенні цих проблем виходять з того, що в осередках ураження і районах лиха будуть

проводитися не тільки суто рятувальні роботи, а й деякі невідкладні роботи, що не пов'язані з рятуванням людей.

Рятувальні та інші невідкладні роботи проводяться з метою порятунку людей та надання допомоги ураженим, локалізації аварій та усунення пошкоджень, створення умов для наступного проведення відновлювальних робіт. При проведенні РіНР великого значення має дотримання певних умов. Такими умовами є: своєчасне створення угруповань, сил, що залучаються для проведення РіНР, своєчасне ведення розвідки, швидкий рух і введення сил у осередок ураження, безперервне проведення РіНР до їх повного завершення, тверде й оперативне управління силами, що залучаються до проведення РіНР, і всебічне забезпечення їх діяльності.

Аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи виконуються силами цивільного захисту. До сил цивільного захисту належать:

- оперативно-рятувальна служба цивільного захисту;
- спеціальні (воєнізовані) і спеціалізовані аварійно-рятувальні формування та їх підрозділи;
- аварійно-рятувальні та спеціалізовані служби міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, на які покладено завдання цивільного захисту;
- добровільні формування цивільного захисту;
- авіаційні та піротехнічні підрозділи;
- технічні служби та їх підрозділи;
- підрозділи забезпечення та матеріальних резервів.

Виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт при виникненні надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків передбачає комплексне проведення заходів, спрямованих на:

- підготовку органів управління і сил до виконання робіт, організацію їх проведення, оперативне та матеріально-технічне забезпечення;
- розвідку зони надзвичайної ситуації, визначення районів, ділянок та об'єктів, на яких необхідно проведення робіт, виявлення та позначення на місцевості районів, які зазнали радіоактивного, хімічного, біологічного зараження,

прогнозування можливого поширення та зростання масштабів і наслідків надзвичайної ситуації;

— пошук і рятування постраждалих, надання їм екстреної медичної допомоги та транспортування до закладів охорони здоров'я, евакуацію або відселення людей із зони надзвичайної ситуації;

— припинення або зменшення дії небезпечних факторів, недопущення розповсюдження, розливу небезпечних речовин, у тому числі на водних об'єктах, їх збір та знешкодження, виявлення та знешкодження вибухонебезпечних предметів, локалізацію зони надзвичайної ситуації;

— санітарну обробку людей та спеціальну обробку одягу, засобів захисту, спорядження, техніки, обладнання, будівель, споруд і територій, які зазнали радіоактивного, хімічного та біологічного забруднення;

— надання екстреної медичної допомоги постраждалому населенню, розгортання необхідної кількості мобільних медичних формувань Державної служби медицини катастроф, проведення санітарно-протиепідемічних заходів у районі виникнення надзвичайної ситуації та місцях тимчасового розміщення постраждалого населення;

— надання психологічної допомоги постраждалому населенню та проведення медико-психологічної реабілітації постраждалих та осіб, які залучалися до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

— відновлення пошкоджених об'єктів життєзабезпечення населення, комунальних мереж, транспорту, зв'язку тощо, проведення інших необхідних робіт та заходів залежно від характеру та виду надзвичайної ситуації.

Для проведення рятувальних та інших невідкладних робіт рішенням начальника ЦЗ створюються угруповання ЦЗ. Склад угруповань визначається з урахуванням сил і засобів, характеру і обсягу робіт, які треба виконати.

Безпосередньо на місці проведення рятувальних робіт особовим складом керує командир формування. Він стежить за ходом роботи, за встановленим режимом роботи, за зміною обстановки, проведенням перегрупування чи

перестановки сил і засобів на місці роботи, контролює суворе дотримання заходів захисту і безпеки особового складу.

Рятувальні і невідкладні роботи неможливо провести в короткі строки без використання техніки.

Для проведення РіНР можна залучити різну техніку, яка є в господарстві або на об'єктах району.

Вся наявна техніка поділяється на різні групи в залежності від виду робіт:

– екскаватори, трактори, бульдозери, самоскиди, крани, домкрати, лебідки – для розчищення завалів, піднімання і переміщення вантажів, конструкцій будівель і споруд;

– пневматичні машини – відбійні молотки, бурильні інструменти для подрібнення завалених конструкцій будівель, пробивання отворів з метою надання повітря або виведення потерпілих;

– бензорізи, електро- і газозварювальні апарати – для розрізання металевих конструкцій;

– авторемонтні майстерні, станції технічного обслуговування, майстерні, заправники паливом, освітлювальні апарати – для забезпечення і обслуговування техніки;

– насоси, мотопилки, пожежні машини, поливальні машини, водовозки – для гасіння пожеж, забезпечення водою і відкачування води;

– автобуси, вантажні автомобілі, кінний транспорт – для евакуації потерпілих і тварин із небезпечної зони.

Аварійні роботи на мережі електропостачання потребують спеціальної підготовки і виконують, як правило, спеціалізованими підрозділами.

Успішне проведення рятувальних робіт досягається своєчасною організацією і безперервним веденням розвідки, добуванням достовірних даних на встановлений час, високою технічною, морально-психологічною підготовкою, умінням ведення робіт, знанням і суворим дотриманням правил безпеки під час проведення робіт особовим складом формувань ЦЗ; ефективним використанням машин і механізмів; знанням командирами формувань ділянок роботи, розміщення об'єктів, комунально-

енергетичної мережі, розміщення захисних споруд, які працюють у районі лиха, осередку ураження, організацією чіткого зв'язку і управління силами та засобами [50].

У розділі «Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях» ми провели аналіз потенційних небезпек які можуть виникнути на робочому місці спеціаліста зі спеціальністю фінанси, банківська справа та страхування. Визначили заходи по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці. Розрахували кількість необхідного освітлення для комфортної роботи персоналу, визначили заходи з пожежної безпеки, обрали відповідні приміщенню вогнегасники та систему автоматичного пожежного сповіщення. Розібрали питання щодо забезпечення безпеки у надзвичайних ситуаціях.

ВИСНОВКИ

В умовах ринкових відносин і особливо в перехідний період до ринку бюджетна система є найважливішим економічним регулятором. Від того, наскільки правильно побудовано бюджетну систему залежить ефективне функціонування всього народного господарства країни та зовнішніх відносин. За результатами дослідження бюджетної системи України сформовано висновки.

Дані проведеного дослідження показали, що не існує єдиного підходу щодо визначення сутності поняття бюджетна система. На основі проведеного аналізу літератури можна зробити висновок, що трактування терміну «бюджетна система» може бути найбільш вдалим і повним якщо об'єднати дві класифікації бюджетної системи: організаційну та економіко-правову, таким чином визначення стає змістовним та універсальним, наявність правової та економічної точки зору у поєднанні з іншими відмінними рисами категорії.

Було з'ясовано, що бюджетна система - взаємопов'язана сукупність ланок державного бюджету об'єднаних на єдиних принципах, що діють лише на нормативно-правовій основі та мають комплексний вплив. Надання населенню суспільних благ стає однією з функцій держави в економіці, фінансування яких здійснюється за рахунок основних ланок бюджетної системи - державного та місцевих бюджетів. Незалежно від того скільки рівнів має бюджетна система загальноствановлені принципи повинні діяти координовано на кожному етапі та не суперечити один одному.

Було охарактеризовано етапи становлення бюджетної системи України та з'ясовано, що становлення бюджетної системи має досить тривалу історію, завдяки якій є можливість простежити за роллю держави в розподільчих процесах та місцем безпосередньо бюджету в соціально-економічних процесах. Із досягненням Україною незалежності розпочався новий етап розвитку бюджетної системи. Він характеризувався значними проблемами та труднощами, що потребували змін. Але, нажаль, численні зміни в бюджетному законодавстві не змогли вирішити усі

бюджетні проблеми. Тому необхідне подальше вдосконалення функціонування бюджетної системи.

У дипломній роботі було проаналізовано макроекономічні показники державного бюджету України:

– проаналізована зміна реального ВВП у % до відповідного кварталу попереднього року. Так у IV кварталі 2016 року у розрахунку до відповідного кварталу попереднього року відбулося зростання ВВП на 4,8% з тенденцією до прискорення, в той час як у III кварталі ВВП збільшився на 2,3%, у II кварталі – на 1,5% та 0,1% у I кварталі. В цілому за 2016 рік ВВП зріс на 2,3%.

– номінальний ВВП України протягом останніх років демонстрував тенденцію до зростання та складав 1 566,7 млрд. грн. у 2014 році, 1 979,5 млрд. грн. у 2015 році та 2 383,2 млрд. грн. у 2016 році. Така тенденція була зумовлена перш за все як приростом фізичного обсягу виробництва, так і інфляційними процесами.

– динаміка складових валового нагромадження основного капіталу характеризувалася високими темпами зростання, найбільш високі інвестиції в 2016 році були у машини й обладнання (на 31,6 % щодо 2015 року), у наукові дослідження і розробки (на 23,0 %), у культивовані біологічні ресурси (на 23,3 %), в будівлі і споруди, крім житлових (на 18,5 %). Найслабшим компонентом у структурі кінцевого використання ВВП виявився експорт товарів і послуг: темпи його падіння у реальному вираженні становили 1,6 %.

– найвищих темпів зростання валової доданої вартості було досягнуто у таких сферах: будівництві (16,3 %), сільському, лісовому та рибному господарстві (6,0), сфері інформації та телекомунікацій (4,6 %), сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (4,2 %), оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів.

– суттєве зростання виробництва промислової продукції спостерігалось за такими видами діяльності: виробництво харчових продуктів – на 6,0 % щодо попереднього року, виробництво тютюнових виробів – 4,0 %, виробництво коксу і продуктів нафтопереробки – 8,7 %, виробництво фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів – 4,4%, виробництво гумових і пластмасових виробів,

іншої неметалевої мінеральної продукції – 8,5 %, металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування – на 6,8 %.

Проте тенденція до відновлення обсягів виробництва у 2014-2016 роках закріпилася далеко не за всіма видами промислової діяльності. Так, продовжували знижуватися обсяги виробництва в: добуванні сирової нафти та природного газу (–2,6 %); добуванні металевих руд (–2,1 %); виробництві молочних продуктів (–1,4 %); виробництві хліба, хлібобулочних і борошняних виробів (–2,3 %); виробництві напоїв (–3,9 %); виробництві труб, порожнистих профілів і фітінгів із сталі (–2,2 %); дорогоцінних та інших кольорових металів (–7,5 %); виробництві будівельних металевих конструкцій і виробів (–1,2 %); виробництві металевих баків, резервуарів і контейнерів (–6,6 %); виробництві побутових приладів (–7,9 %); виробництві машин і устаткування загального призначення (–11,1 %).

– у 2016 році спостерігалось уповільнення інфляційних процесів: індекс споживчих цін підвищився на 12,4 % до грудня попереднього року, тоді як у 2015 році споживчі ціни зросли на 43,3 %. За аналізований період ціни на продукти харчування та безалкогольні напої зросли на 3,3 %, одяг і взуття – на 5,5 %, послуги транспорту – на 11,4 %, послуги охорони здоров'я – на 7,8 %. Найвищими темпами підвищувалися ціни на житло, електроенергію, воду, газ та інші види палива: їх зростання сягнуло 47,2 % за рік.

– сальдо зовнішньоторговельного балансу, за даними Державної служби статистики України, у аналізованих періодах було додатним і дорівнювало 3356,2 млн. дол у 2014 році, 3828,2 млн. дол. у 2015 році та 337,3 млн. дол. У 2016 році. США. Однак порівняно з попереднім роком сальдо зменшилося майже на 3,5 млрд. дол. США.

Аналіз Виконання дохідної частини зведеного та державного бюджетів України за 2014-2016 показав такі результати: виконання дохідної частини зведеного бюджету у 2014, 2015 та 2016 році, становили 455,9 млрд. грн., 652,0 млрд. грн. та 782,7 млрд. грн. відповідно. У 2016 році сума бюджетних надходжень була більше аналогічного показника попереднього року на 130,7 млрд. грн. та на 326,8 млрд. грн. більше ніж у 2014 році.

До дохідної частини державного бюджету з урахуванням міжбюджетних трансфертів у 2016 році надійшло 616,3 млрд. грн., що на 81,6 млрд. грн., або на 15,3 %, більше аналогічного показника 2015 року. У тому числі до загального фонду державного бюджету надійшло 574,7 млрд. грн., до спеціального – 41,6 млрд. грн.

Нарощування податкової складової у 2016 році відбулося, насамперед, за податком на додану вартість, обсяг якого зріс на 48,1 млрд. грн, або на 27,0%, порівняно з аналогічним періодом попереднього року. Крім того, збільшилися в 1,3 раза порівняно з попереднім роком надходження до державного бюджету податку на доходи фізичних осіб, що відображає зростання рівня зарплат.

Серед інших податкових джерел, які продемонстрували зростання, слід зазначити: податок на прибуток підприємств, який збільшився на 19,6 млрд. грн акцизний збір із вироблених в Україні товарів – на 16,3 млрд. грн; акцизний збір із ввезених в Україну товарів – на 10,7 млрд. грн. Від’ємну динаміку продемонстрували податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції, обсяги надходжень яких скоротилися на 19,9 млрд. грн, а також рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів – на 2,9 млрд. грн, внаслідок суттєвого скорочення рентної плати за транспортування природних ресурсів. Крім того, зменшилися на 16,3 млрд. грн, обсяги надходжень із неподаткових джерел через відсутність плати за видачу ліцензій на користування радіочастотним ресурсом України, яких у 2015 році надійшло 9,1 млрд. грн, а також через зменшення обсягу коштів, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України «Про Національний банк України», на 24 млрд. грн, або більш ніж на третину.

За підсумками 2016 року на 5,3% збільшилася податкова складова у структурі доходів як зведеного, так і державного бюджетів. У зведеному бюджеті відбулося зменшення частки неподаткових доходів на 5,5%, у державному – на 5,6%. У 2016 році податкові надходження склали 503,9 млрд. грн., що на 94,5 млрд. грн, або на 23,1 %, більше відповідного показника минулого року. Вперше за останні 3 роки позитивну динаміку продемонстрував податок на прибуток підприємств. Так, до державного бюджету надійшло 54,3 млрд. грн останнього, що

на 19,6 млрд. грн, або на 56,3 %, більше, ніж попереднього року. Річний плановий показник перевиконано на 11,9 %, або на 5,8 млрд. грн.

Надходження податку на прибуток підприємств 2014-2016 рр, приріст відбувся в усіх секторах. Найбільше зростання обсягів надходжень продемонстрували приватні підприємства (12,0 млрд. грн, або 61,5 %).

Податок на доходи фізичних осіб, його надходження за результатами 2016 року становили 59,8 млрд. грн, що на 14,7 млрд. грн, або на 32,7 %, більше, ніж у попередньому році.

Щодо сплати податку за використання природних ресурсів, то надходження рентної плати у 2016 році продемонстрували скорочення на 6,2% з 47,0 млрд. грн до 44,1 млрд. грн. Це пов'язане з фактичним припиненням надходження ренти за транспортування природного газу та скасуванням у 2016 році збору у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності.

У 2016 році до державного бюджету надійшло 226,5 млрд. грн податку на додану вартість, що на 48,1 млрд. грн, або на 26,9 %, більше відповідного показника попереднього року. Збільшення відбулося за всіма складовими податку: з вироблених в Україні товарів – на 31,4 млрд грн, або на 29,1 %, із ввезених на територію України товарів – на 42,7 млрд грн, або на 30,8 %.

Надходження акцизного податку у 2016 році становило 90,1 млрд. грн, що на 27,0 млрд. грн, або на 42,8 %, більше відповідного показника минулого року. Річний план перевиконано як у цілому (на 10,1 %), так і за складовими: податком із вироблених в Україні товарів (на 4,6 %) і акцизним податком із ввезених товарів (на 20,0 %).

Обсяг неподаткових надходжень у 2016 році склав 103,6 млрд. грн, що на 16,4 млрд. грн, або на 13,6 %, менше відповідного показника 2015 року. Річний план перевиконано на 18,2 %.

У 2016 року дещо збільшився обсяг доходів від операцій з капіталом до бюджету надійшло 191,5 млн. грн, що на 20,1 млн. грн більше, ніж за 2015 рік.

Видатки зведеного державного бюджету України виконані у сумі 523.0 млрд. грн, 679.99 млрд. грн та 835.6 млрд. грн відповідно у 2014, 2015 та 2016 роках.

Видатки соціального спрямування зведеного бюджету у 2016 році виконано на суму 480,1 млрд. грн, що більше за аналогічний показник попереднього року на 102,3 млрд. грн, або на 27,1 %. Їх частка становила 57,5 %, що на 1,9% вище, ніж у 2015 році, але вона нижче значень 2012 – 2014 років.

Суттєво збільшилися видатки на діяльність із забезпечення громадського порядку, боротьби з злочинністю та охорону державного кордону – на 32,0 %, або на 4,3 млрд. грн, а також на транспорт – на 53,2 % (1,0 млрд. грн).

Видатки за функціональною класифікацією у 2016 році порівняно з показниками минулого року у номінальному вираженні відбулися за такими напрямками: соціальний захист та соціальне забезпечення зросли – на 48,3 млрд. грн, або на 46,5 %; міжбюджетні трансферти зросли – на 21,4 млрд. грн, або на 46,5 %; громадський порядок, безпека та судова влада – на 17,1 млрд. грн, або на 31,3 %; оборона – на 7,3 млрд. грн, або на 14,1 %. Низький рівень виконання, як і в попередньому році, спостерігається за видатками на житлово-комунальне господарство (32,3 %).

Із загального обсягу збільшення видатків (119,5 млрд. грн) найбільша частка (41,1 %) припадає на виплати пенсій і допомоги. На оплату праці припадає 23,4 % збільшення, поточні трансферти органам державного управління – 15,7 %, обслуговування боргових зобов'язань – 9,1 %, капітальні видатки – 7,9 %, інші поточні трансферти населенню – 1,2 %, оплату комунальних послуг та енергоносіїв – 0,8 %, медикаменти та перев'язувальні матеріали – 0,5 %, продукти харчування – 0,2 %.

За аналізований період державний бюджет виконувався з дефіцитом, який становив 78.1 млрд. грн, 45.2 млрд. грн та 70,1 млрд. грн у 2014, 2015 та 2016 роках відповідно (рис. 2.22), або 83,8 % граничного обсягу, встановленого Законом про Державний бюджет України на 2016 рік. Дефіцит загального фонду державного бюджету становив 63,7 млрд. грн, що на 24,8 млрд. грн, або на 63,9 % більше

аналогічного показника минулого року. Дефіцит спеціального фонду майже не змінився і становив 6,4 млрд. грн.

Розглянуто бюджетну децентралізацію на прикладі України, визначено ключові її напрями:

- забезпечення бюджетної незалежності та фінансової самостійності місцевих бюджетів;
- стимулювання громад до об'єднання та формування спроможних територіальних громад;
- закріплення за місцевими бюджетами стабільних джерел доходів та розширення дохідної бази місцевих бюджетів;
- визначення нового механізму бюджетного регулювання та вирівнювання;
- надання нових видів трансфертів та посилення відповідальності профільних міністерств за реалізацію державної політики у відповідних галузях;
- децентралізація видаткових повноважень та чіткий розподіл компетенцій, сформований за принципом субсидіарності.

Проаналізовано результати проведених реформ, та визначено, що за 2016 рік надходження доходів загального фонду місцевих бюджетів 159 громад (з урахуванням трансфертів з державного бюджету) склали 7,1 млрд. грн., що більше майже у 7 разів порівняно з надходженнями 2015 року до бюджетів місцевих рад, які увійшли до складу ОТГ.

Також ретельно було вивчено програмно-цільовий метод планування бюджету та встановлено його головні переваги над постатейним методом бюджетування, а саме:

- планування бюджету здійснюється на середньострокову перспективу, тобто на 3-5 років;
- обґрунтування видатків «від майбутнього» на основі визначених цілей здійснення видатків і показників соціальної та економічної ефективності та результативності;
- бюджет складається у розрізі бюджетних програм та кодів економічної класифікації видатків;

- бюджет спрямований на досягнення найбільш ефективних результатів від здійснення бюджетних видатків;
- персональна відповідальність керівників установ та організацій за досягнення результатів бюджетних програм.

Запропоновано удосконалення форми бюджетного запиту та внести зміни до Інструкції з підготовки бюджетних запитів.

Проведені дослідження дають підстави стверджувати, що основними проблемами бюджетної системи України є: недостатність власних надходжень для реалізації функцій місцевого самоврядування; обмежена самостійність у спрямуванні коштів; надмірна кількість необґрунтованих видатків, нецільове використання коштів. Шляхами вирішення основних проблем є підвищення ставок та зарахування в повному обсязі певних податків та зборів до місцевих бюджетів; надання переваги інвестиційним субвенціям; скорочення граничної чисельності працівників бюджетних установ та оптимізації мережі бюджетних закладів; посилення контролю за виконанням бюджетних показників; продовжувати впроваджувати бюджетну децентралізацію та сприяти її розвитку. Саме вирішення основних проблем бюджетної системи дозволить побудувати ефективну систему функціонування усього народного господарства в цілому.

Також в дипломній роботі було розглянуто питання з охорони праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях, зроблено відповідні висновки та розрахунки з цього питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетна система : підруч. / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко. – Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – 624 с.
2. Фещенко Л. В. Бюджетна система України: навчальний посібник / Л. В. Фещенко, П. В. Проноза, Н.В. Кузьминчук. – К. : Кондор, 2008. – 440 с.
3. Базилевич В.Д. Державні фінанси: навчальний посібник / В. Д. Базилевич Л. О. Баластрик ; Мін-во освіти і науки, Київський нац. торговельно-економ. ун-т. - К. : Атіка, 2002. – 368 с.
4. Юрій С. І. Бюджетна система України : Навчальний посібник / С. І. Юрій, Й. М. Бескид, Тернопільський економічний ун-т. – К. : ТОВ «ЦМДС», 1997. – 278 с.
5. Чугунов І. Я. Бюджетна політика: Навчальний посібник / І. Я. Чугунов . – К. : НІРС. –2000. – 416 с.
6. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн : Навчальний посібник / Ю. В. Пасічник . – К. : Вид-во "Знання-Прес", 2002. – 495 с.
7. Оспіщев В. І. Фінанси: навчальний посібник / В. І. Оспіщев, О. П. Близнюк, Л. І. Лачкова. – К. : Знання, 2006. – 415 с.
8. Булгакова С.О. ., Єрмоленко Л.В. Бюджетна система України : Опорний конспект лекцій / С. О. Булгакова, Л. В. Єрмоленко. – К. : Вид-во КФТЕУ, 1999. – 109 с.
9. Бюджетний кодекс України 10.08.2010 № 2456–XVII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
10. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин // ВВР України. – 2015. – № 12. – ст. 76.
11. Сучасна бюджетна система: правила та процедури: Навчальний посібник / [За заг. ред. В. В. Зубенка]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження». – К., 2017. – 184 с.

12. Конституція України від 30.09.2016 № 254к / 96 – ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
13. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України // ВВР України – 2012. – № 21. – ст. 204.
14. Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України // ВВР України. – від 15 квітня 2015 року № 215
15. Бюджетна система: Навч. посіб. / За ред. Т.А. Говорушко – Львів. «Магнолія 2006» – 296 с.
16. Бюджетний менеджмент: Підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; За заг. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2004. – 864 с.
17. Чала Н. Д. Бюджетна система: навч. посіб. / Н. Д. Чала, Л. В. Лазоренко. К.: Знання, 2010. – 223 с.
18. Деякі питання ведення обліку податків, зборів, платежів та інших доходів бюджетів КМ № 1019 від 09.12.2015
19. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: монографія / Л.В. Лисяк. – К.: Вид-во ДННУ АФУ, 2009. – 600с.
20. Кузьминчук Н.В. Аналіз зарубіжного досвіду регулювання соціальних і економічних процесів фінансово-бюджетними засобами / Кузьминчук Н.В. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.3
21. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія / за ред. З.С. Варналія. – К.: Вид-во НІСД, 2007. – 768 с.
22. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку: монографія / за ред. І.Я. Чугунова. – К.: Вид-во ДННУ АФУ, 2009. – 848 с.
23. Концепція форми місцевого самоврядування / Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.07.09, №900-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/newsnpdnpdList_stind=61
24. Державне управління регіональним розвитком України: монографія / за заг. ред. В.Є. Воротіна, Я.А. Жаліла. – К.: Вид-во НІСД, 2010. – 288 с.

25. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України. (історія, теорія, практика) / О.П. Кириленко. – К.: Вид-во НІОС, 2000. – 384 с.
26. Роменська К.М. Зарубіжний досвід бюджетного регулювання / К.М. Роменська [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vddfa/2010_2/2_Romenska.pdf
27. Музика-Стефанчук О. Декілька нарисів про місцеві бюджети в зарубіжних країнах: зб. наук. праць / О. Музика-Стефанчук // Науковий вісник Академії муніципального управління – Сер.: Право. – 2010. – Вип. 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_pr/2010_1/4.pdf
28. Набатова Ю.О. Проблеми незбалансованості державного бюджету на основі аналізу доходів та видатків бюджетної системи України [Електронний ресурс] / Ю.О. Набатова, А.П. Шостак // Ефективна економіка. – 2017. - № 11. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua>
29. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2016 рік / [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження», USAID. — К., 2017. — 92 с.
30. Методологічні пояснення щодо організації статистичного спостереження за змінами цін (тарифів) на споживчі товари (послуги) і розрахунку індексу споживчих цін [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ct/cn_rik/isc/isc_u/isc_met.html
31. Методологічні основи розробки платіжного балансу та зовнішнього боргу України // Платіжний баланс і зовнішній борг України за 2009 р. – К.: НБУ. – 2010. – С. 89-90.
32. Регіональна економіка [Текст] : підручник / за ред. Є. П. Качана. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – 800 с.
33. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України // ВВР України. – 2012. – № 21. – ст. 204.

34. ДФС і Держказначейство відновили відшкодування ПДВ [Електроннийресурс] // 112UA. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.112.ua/ekonomika/dfs-i-derzhkaznacheistvo-vidnovylyvidshkoduvannia-pdv-323794.html>

35. Про Основні напрями бюджетної політики на 2012 рік. Постанова Кабінету Міністрів України від 13.05.2011 р. № 3358 [Електроннийресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3358-17>

36. Fall F., Fournier J. Macroeconomic uncertainties, prudent debt targets and fiscal rules. – OECD Economic Department Working Paper. – July 2015.

37. Kappadoga N. Debt Sustainability Framework. – Retrived from: www.un.org/esa/ffd/wp.../20070306_nihal-kappagoda.ppt

38. Different forms of decentralization, Earth Institute of Columbia University. Процитовано 2013-02-05.

39. Реформа, децентралізація: прикладні аспекти реалізації: навчально-методичний посібник / Авт. кол.: Ю.Б. Молодожен, О.В. Голинська, О.В. Гуненкова, О.Л. Ковінчук [за заг.ред. С.А. Попова]. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2015. – 84 с.

40. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. розпорядження КМУ від 01.04.2014 р. № 333-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>

41. Бюджетна система : підруч. / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — К. : Центр учбов. літератури ; Тернопіль : Екон. думка, 2012. — 871 с.

42. Програмно-цільовий метод як інструмент виконання функцій державного управління в сучасних умовах : наук.- метод. розробка / А. Г. Ахламов, О. В. Голинська. – К. : НАДУ, 2012. – 60 с.

43. Про затвердження Інструкції з підготовки бюджетних запитів із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства фінансів № 554 від 15.06.2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1057-12>

44. Шаповал С. Л. БЮДЖЕТНЕ ПЛАНУВАННЯ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ : 08.00.08 / Шаповал Станіслав Леонідович – Київ, 2017. – 197 с.

45. Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту бюджету : постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 № 621 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 18. – С. 64

46. Данилюк М.О. Фінансовий менеджмент. Навчальний посібник. К: ЦНЛ, 2004

47. Головка Т.В., Сагова С. В. Стратегічний аналіз: навч.-метод. посіб. для самост. вивчення дисципліни: К.: Вид-во КНЕУ, 2002.

48. Державні санітарні правила і норми. ДСанПіН 3.3.2-007-98. Гігієнічні вимоги до організації роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zumf.com/doc/5172/>

49. ГОСТ 12.2.007.0-75 Система стандартів безпеки труда (ССБТ). Изделия электротехнические. Общие требования безопасности: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://docs.cntd.ru/document/1200008440>

50. ББК Ц69.я7; УДК 347.122 (075.8) Цивільний захист: навч. посібник / В.Ф. Нагорнюк, М.М. Сакун; за ред. М.М. Сакуна. - Одеса, 2014. - 159 с.

Додаток А

Основні фінансово бюджетні показники

Таблиця А.1

Зведений, Державний та місцеві бюджети України у 2012-2016 роках

(млн гривень)	2012	2013	2014	2015	2016	(mln UAH)
Зведений бюджет / Consolidated budget						
Доходи	445 525,3	442 788,7	456 067,3	652 031,0	782 859,5	Revenue
Видатки	492 454,7	505 843,8	523 125,7	679 871,4	835 832,1	Expenditure
Кредитування	3 856,3	535,2	4 972,1	3 057,8	1 841,3	Net lending
Дефіцит "-" / профіцит "+"	-50 785,7	-63 590,3	-72 030,5	-30 898,2	-54 813,9	Deficit "-" / surplus "+"
Державний бюджет / State budget						
Доходи	346 054,0	339 226,9	357 084,2	534 694,8	616 283,2	Revenue
у т.ч. трансферти з місцевих бюджетів	1 342,5	1 609,3	2 118,0	3 144,0	4 171,6	incl. transfers from local budgets
Видатки	395 681,5	403 456,1	430 217,8	576 911,4	684 883,7	Expenditure
у т.ч. трансферти до місцевих бюджетів	124 459,6	115 848,3	130 600,9	173 980,0	195 395,3	incl. transfers to local budgets
Кредитування	3 817,7	477,5	4 919,3	2 950,9	1 661,6	Net lending
Дефіцит "-" / профіцит "+"	-53 445,2	-64 706,7	-78 052,8	-45 167,5	-70 262,1	Deficit "-" / surplus "+"
Місцеві бюджети / Local budgets						
Доходи	225 273,5	221 019,4	231 702,0	294 460,2	366 143,1	Revenue
у т.ч. трансферти з державного бюджету	124 459,6	115 848,3	130 600,9	173 980,0	195 395,3	incl. transfers from state budget
Видатки	222 575,3	219 845,3	225 626,8	280 084,0	350 515,2	Expenditure
у т.ч. трансферти до державного бюджету	1 342,5	1 609,3	2 118,0	3 144,0	4 171,6	incl. transfers to state budget
Кредитування	38,6	57,7	52,8	106,9	179,8	Net lending
Дефіцит "-" / профіцит "+"	2 659,5	1 116,4	6 022,3	14 269,3	15 448,2	Deficit "-" / surplus "+"
<i>Довідково:</i>						<i>Reference:</i>
<i>ВВП (СНР2008)</i>	<i>1 459 096</i>	<i>1 522 657</i>	<i>1 586 915</i>	<i>1 988 544</i>	<i>2 383 182</i>	<i>GDP (SNA2008)</i>

Додаток Б
Доходи бюджетів

Таблиця Б.1

Розподіл доходів між бюджетами у 2012-2016 роках

	Доходи, млн грн / <i>Revenue, mln UAH</i>					Питома вага, відсотків / <i>Share, percent</i>				
	2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
Податок та збір на доходи фізичних осіб / <i>Personal income tax and charge</i>	68 092,4	72 151,1	75 202,9	99 983,2	138 781,8	100	100	100	100	100
до державного бюджету / <i>to state budget</i>	7 026,4	7 565,0	12 645,8	45 062,0	59 810,5	10,3	10,5	16,8	45,1	43,1
до місцевих бюджетів / <i>to local budgets</i>	61 066,0	64 586,0	62 557,2	54 921,2	78 971,3	89,7	89,5	83,2	54,9	56,9
Податок на прибуток підприємств / <i>Corporate profit tax</i>	55 793,0	54 993,8	40 201,5	39 053,2	60 223,2	100	100	100	100	100
до державного бюджету / <i>to state budget</i>	55 349,7	54 318,4	39 941,9	34 776,3	54 344,1	99,2	98,8	99,4	89,0	90,2
до місцевих бюджетів / <i>to local budgets</i>	443,3	675,4	259,5	4 276,8	5 879,1	0,8	1,2	0,6	11,0	9,8
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів / <i>Rent and fees for use of</i> <i>other natural resources</i>	17 537,4	28 863,0	33 596,7	41 958,2	46 608,4	100	100	100	100	100
до державного бюджету / <i>to state budget</i>	2 293,2	13 860,0	19 036,1	39 803,8	44 092,2	13,1	48,0	56,7	94,9	94,6
до місцевих бюджетів / <i>to local budgets</i>	15 244,1	15 002,9	14 560,6	2 154,4	2 516,2	86,9	52,0	43,3	5,1	5,4
Податок на додану вартість / <i>Value-added tax</i>	138 826,8	128 269,3	139 024,3	178 452,4	235 506,0	100	100	100	100	100
до державного бюджету / <i>to state budget</i>	138 826,8	128 269,3	139 024,3	178 452,4	235 506,0	100	100	100	100	100
до місцевих бюджетів / <i>to local budgets</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Акцизний податок – всього / <i>Excise tax – total</i>	38 428,8	36 668,2	45 099,6	70 795,2	101 750,7	100	100	100	100	100
до державного бюджету / <i>to state budget</i>	37 185,7	35 309,5	44 940,8	63 110,6	90 122,5	96,8	96,3	99,6	89,1	88,6
до місцевих бюджетів / <i>to local budgets</i>	1 243,1	1 358,7	158,7	7 684,6	11 628,2	3,2	3,7	0,4	10,9	11,4
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції) / <i>Excise tax on goods (products) made in Ukraine</i>	28 661,0	27 721,4	28 244,2	38 783,8	55 116,3	100	100	100	100	100
до державного бюджету / <i>to state budget</i>	27 417,9	26 362,7	28 085,5	38 783,8	55 116,3	95,7	95,1	99,4	100	100
до місцевих бюджетів / <i>to local budgets</i>	1 243,1	1 358,7	158,7	-	-	4,3	4,9	0,6	-	-

Продовження додатку Б

Продовж. табл. Б.1

	Доходи, млн грн / Revenue, mln UAH					Питома вага, відсотків / Share, percent				
	2012	2013	2014 ¹⁾	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) / Excise tax on imported goods (products) into the territory of Ukraine	9 767,8	8 946,8	16 855,4	24 326,8	35 006,2	100	100	100	100	100
до державного бюджету / to state budget	9 767,8	8 946,8	16 855,4	24 326,8	35 006,2	100	100	100	100	100
до місцевих бюджетів / to local budgets	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ввізне мито / Import duty	12 985,8	13 264,6	12 388,6	39 881,0	20 001,3	100	100	100	100	100
до державного бюджету / to state budget	12 985,8	13 264,6	12 388,6	39 881,0	20 001,3	100	100	100	100	100
до місцевих бюджетів / to local budgets	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Вивізне мито / Export duty	200,8	77,9	220,1	419,8	369,7	100	100	100	100	100
до державного бюджету / to state budget	200,8	77,9	220,1	419,8	369,7	100	100	100	100	100
до місцевих бюджетів / to local budgets	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Доходи від власності та підприємницької діяльності / Property and entrepreneurial activity income	32 808,6	33 744,2	28 806,8	71 563,0	53 364,5	100	100	100	100	100
до державного бюджету / to state budget	32 200,5	33 288,2	28 469,3	71 084,8	51 589,9	98,1	98,6	98,8	99,3	96,7
до місцевих бюджетів / to local budgets	608,2	455,9	337,5	478,1	1 774,5	1,9	1,4	1,2	0,7	3,3
Власні надходження бюджетних установ / Own-source revenues of budgetary institutions	34 194,8	37 903,0	31 672,0	41 692,7	48 949,7	100	100	100	100	100
до державного бюджету / to state budget	24 701,2	29 031,9	22 084,0	26 405,6	34 082,8	72,2	76,6	69,7	63,3	69,6
до місцевих бюджетів / to local budgets	9 493,6	8 871,0	9 588,1	15 287,0	14 866,9	27,8	23,4	30,3	36,7	30,4

Додаток В

Показники державного та гарантованого державою боргу

Таблиця В.1

Державний та гарантований державою борг у 2012-2016 роках

<i>(млрд гривень)</i>						<i>(bln UAH)</i>
	31.12.2012	31.12.2013	31.12.2014	31.12.2015	31.12.2016	
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу	515,51	584,79	1 100,83	1 572,18	1 929,81	State debt and debt guaranteed by the state
Державний борг	399,22	480,22	947,03	1 334,27	1 650,83	State Debt
<i>Внутрішній борг</i>	<i>190,30</i>	<i>256,96</i>	<i>461,00</i>	<i>508,00</i>	<i>670,65</i>	<i>Domestic debt</i>
Заборгованість за випущеними цінними паперами на внутрішньому ринку	187,26	254,05	458,23	505,36	668,13	Government securities issued at the domestic market
Заборгованість перед банківськими та іншими фінансовими установами	3,04	2,91	2,78	2,65	2,51	Loans from banking and financial institutions
<i>Зовнішній борг</i>	<i>208,92</i>	<i>223,26</i>	<i>486,03</i>	<i>826,27</i>	<i>980,19</i>	<i>External debt</i>
Заборгованість за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій	80,10	61,90	169,09	337,45	371,85	Loans from International Financial Organizations
Заборгованість за позиками, одержаними від органів управління іноземних держав	9,10	7,28	16,37	32,71	45,65	Loans from government agencies of foreign countries (Official bilateral loans)
Заборгованість за позиками, одержаними від іноземних комерційних банків, інших іноземних фінансових установ	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	Loans from foreign banking and financial institutions (Commercial loans)
Заборгованість за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку	104,64	138,91	272,51	415,27	517,80	Government securities issued at the external market
Заборгованість, не віднесена до інших категорій	15,09	15,17	28,05	40,84	44,89	Other liabilities
Гарантований державою борг	116,29	104,57	153,80	237,91	278,98	Debt guaranteed by the state
<i>Внутрішній борг</i>	<i>16,21</i>	<i>27,13</i>	<i>27,86</i>	<i>21,46</i>	<i>19,08</i>	<i>Domestic debt</i>
Заборгованість за випущеними цінними паперами на внутрішньому ринку	9,97	21,14	21,57	16,40	15,95	Securities issued at the domestic market
Заборгованість перед банківськими та іншими фінансовими установами	6,24	5,99	6,30	5,06	3,13	Loans from banking and financial institutions
Заборгованість, не віднесена до інших категорій	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	Other liabilities

Продовження додатку В

Продовж. табл. В.1

<i>(млрд гривень)</i>						<i>(bln UAH)</i>
	31.12.2012	31.12.2013	31.12.2014	31.12.2015	31.12.2016	
<i>Зовнішній борг</i>	<i>100,08</i>	<i>77,44</i>	<i>125,94</i>	<i>216,45</i>	<i>259,89</i>	<i>External debt</i>
Заборгованість за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій	40,56	16,23	40,11	140,83	190,98	Loans from International Financial Organizations
Заборгованість за позиками, одержаними від органів управління іноземних держав	1,98	1,98	3,84	4,68	3,98	Loans from government agencies of foreign countries (Official bilateral loans)
Заборгованість за позиками, одержаними від іноземних комерційних банків, інших іноземних фінансових установ	29,34	31,03	51,62	68,23	61,96	Loans from foreign banking and financial institutions (Commercial loans)
Заборгованість за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку	27,20	27,20	28,51	0,00	0,00	Securities issued at the external market
Заборгованість, не віднесена до інших категорій	1,00	1,01	1,86	2,71	2,98	Other liabilities

Додаток Д

Показники доходів зведеного бюджету України

Таблиця Д.1

Доходи Зведеного бюджету України 2014-2016 рр

<i>(тис. гривень)</i>				<i>(thsd. UAH)</i>
	2014	2015	2016	
Податкові надходження	367 511 931,1	507 635 899,7	650 781 678,6	Tax revenues
<i>у тому числі:</i>				<i>including:</i>
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	115 404 431,0	139 036 342,6	199 005 018,0	Taxes on revenue, taxes on income, taxes on market value increase
<i>у тому числі:</i>				<i>including:</i>
податок та збір на доходи фізичних осіб	75 202 945,3	99 983 174,0	138 781 786,6	personal income tax and charge
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
військовий збір	2 534 661,9	9 153 976,7	11 457 211,5	military charge
податок на прибуток підприємств	40 201 485,7	39 053 168,6	60 223 231,5	corporate profit tax
Податки на власність ¹⁾	398 915,9	1 802,7	1 362,6	Taxes on property ¹⁾
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	33 596 691,8	41 958 190,1	46 608 398,3	Rent and fees for use of other natural resources
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	623 883,4	853 219,9	1 062 444,1	rent for special use of forest resources
рентна плата за спеціальне використання води	1 265 012,2	1 108 151,1	1 397 803,2	rent for special use of water
рентна плата за користування надрами	19 620 441,3	38 008 279,9	40 780 812,6	rent for subsoil use
плата за землю ²⁾	12 083 924,3	-	-	land tax ²⁾
рентна плата за користування радіочастотним ресурсом України ³⁾	-	1 985 274,6	2 068 475,5	rent for radio frequency resource of Ukraine ³⁾
плата за використання інших природних ресурсів	3 430,6	3 264,5	4 423,2	fee for other natural sources use
рентна плата за транспортування ⁴⁾	-	-	1 294 439,7	rent for transportation ⁴⁾
Внутрішні податки на товари та послуги	184 123 833,8	249 247 611,6	337 256 691,6	Domestic taxes on goods and services
<i>у тому числі:</i>				<i>including:</i>

Продовження додатку Д

Продовж. табл. Д.1

<i>(тис. гривень)</i>				<i>(thsd. UAH)</i>
	2014	2015	2016	
акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	28 244 190,0	38 783 764,3	55 116 254,7	excise tax on goods (products) made in Ukraine
акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	16 855 384,9	24 326 833,2	35 006 220,5	excise tax on imported goods (products) into the territory of Ukraine
акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів	-	7 684 628,9	11 628 186,5	excise tax on retailers of excisable goods
податок на додану вартість (з урахуванням відшкодування)	139 024 258,9	178 452 385,2	235 506 029,9	value-added tax (including tax refund)
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	12 608 696,0	40 300 805,6	20 370 979,9	Taxes on international trade and external operations
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
ввізне мито ³⁾	12 388 615,9	39 881 040,0	20 001 257,9	import duty ³⁾
вивізне мито	220 080,1	419 765,6	369 722,1	export duty
Збори на паливно-енергетичні ресурси ⁴⁾	5 987 511,8	7 245 428,8	278 974,9	Energy resources charges ⁴⁾
Місцеві податки і збори, включаючи нараховані до 1 січня 2011 року	8 055 639,5	27 041 345,0	42 261 568,2	Local taxes and charges, incl. accrued before January 1, 2011
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
податок на майно ⁶⁾	44 879,9	16 011 135,7	24 989 363,4	property tax ⁶⁾
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
плата за землю	-	14 831 424,3	23 323 603,0	land tax
єдиний податок	7 413 250,0	10 975 094,3	17 167 102,1	flat tax
місцеві податки і збори, нараховані до 1 січня 2011 року	486,1	159,6	71,5	local taxes and charges accrued before January 1, 2011
Інші податки та збори	7 336 211,3	2 804 373,2	4 998 685,0	Other taxes and charges
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
екологічний податок збір за користування радіочастотним ресурсом України	4 830 908,7	2 691 040,1	4 987 435,2	environmental tax
	1 338 180,1	-	-	fee for radio frequency resource of Ukraine

Продовження додатку Д

Продовж. табл. Д.1

<i>(тис. гривень)</i>				<i>(thsd. UAH)</i>
	2014	2015	2016	
Неподаткові надходження	80 612 762,7	140 154 438,7	125 502 878,2	Non-tax revenues
<i>у тому числі:</i>				<i>including:</i>
Доходи від власності та підприємницької діяльності	28 806 804,5	71 562 985,9	53 364 486,7	Property and entrepreneurial activity income
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
кошти, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України "Про Національний банк України"	22 807 334,4	61 803 593,5	38 163 777,3	funds transferred by the National Bank of Ukraine according to the Law of Ukraine "On National Bank of Ukraine"
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	6 888 932,1	17 854 458,0	11 387 006,5	Administrative fees and charges, receipts from non-commercial economic activity
Інші неподаткові надходження	13 244 981,0	9 044 343,4	11 801 693,1	Other non-tax revenues
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
збори на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій	9 631 644,0	3 912 829,2	5 358 542,0	fees for state pension insurance for specific economic activity
Власні надходження бюджетних установ	31 672 045,0	41 692 651,4	48 949 692,0	Own-source revenues of budgetary institutions
Доходи від операцій з капіталом	2 015 788,1	1 799 540,0	1 593 951,2	Revenues from capital transactions
<i>у тому числі:</i>				<i>including:</i>
Надходження від продажу основного капіталу	420 530,4	771 548,9	518 478,7	Receipts from fixed capital disposal
Надходження від реалізації державних запасів товарів	840 985,3	103 621,1	117 925,8	Receipts from disposal of the state inventories of goods
Кошти від продажу землі і нематеріальних активів	754 272,4	924 370,0	957 546,7	Receipts from disposal of land and intangible assets

Продовження додатку Д

Продовж. табл. Д.1

<i>(тис. гривень)</i>				<i>(thsd. UAH)</i>
	2014	2015	2016	
Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	5 382 954,8	1 882 174,3	4 198 203,0	From foreign governments and international organizations
Цільові фонди	543 886,8	558 941,7	782 773,9	Special funds
<i>у тому числі:</i>				<i>including:</i>
Надходження до Фонду соціального захисту інвалідів	161 690,7	154 916,9	287 537,1	Receipts into the Fund for Social Protection of Disabled
Надходження до цільового фонду для забезпечення оборони і безпеки держави	-	100,1	165,0	Receipts into the special fund for country's defence and security
<i>у тому числі:</i>				<i>including:</i>
конфісковані кошти та кошти, отримані від реалізації майна, конфіскованого за рішенням суду за вчинення корупційного та пов'язаного з корупцією правопорушення	-	100,1	165,0	seized funds and funds from selling property, seized by court decision for corruption or related offences
Цільові фонди, утворені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади	382 196,1	403 924,7	495 071,8	Special funds established by the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea and other local government bodies and authorities
Всього доходів	456 067 323,5	652 030 994,4	782 859 485,0	Total revenue

Додаток Е
Структура доходів зведеного бюджету

Таблиця Е.1

Структура доходів Зведеного бюджету України 2014-2016 рр

<i>(відсотків)</i>				<i>(percent)</i>
	2014	2015	2016	
Всього доходів	100	100	100	Total revenue
Податкові надходження	80,6	77,9	83,1	Tax revenues
<i>у тому числі:</i>				<i>including:</i>
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	25,3	21,3	25,4	Taxes on revenue, taxes on income, taxes on market value increase
<i>у тому числі:</i>				<i>including:</i>
податок та збір на доходи фізичних осіб	16,5	15,3	17,7	personal income tax and charge
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
військовий збір	0,6	1,4	1,5	military charge
податок на прибуток підприємств	8,8	6,0	7,7	corporate profit tax
Податки на власність	0,1	0,00	0,00	Taxes on property
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	7,4	6,4	6,0	Rent and fees for use of other natural resources
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	0,1	0,1	0,1	rent for special use of forest resources
рентна плата за спеціальне використання води	0,3	0,2	0,2	rent for special use of water
рентна плата за користування надрами	4,3	5,8	5,2	rent for subsoil use
плата за землю	2,6	-	-	land tax
рентна плата за користування радіочастотним ресурсом України	-	0,3	0,3	rent for radio frequency resource of Ukraine
плата за використання інших природних ресурсів	0,00	0,00	0,00	fee for other natural sources use
рентна плата за транспортування	-	-	0,2	rent for transportation
Внутрішні податки на товари та послуги	40,4	38,2	43,1	Domestic taxes on goods and services
<i>у тому числі:</i>				<i>including:</i>
акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	6,2	5,9	7,0	excise tax on goods (products) made in Ukraine

Продовження додатку Е

Продовж. табл. Е.1

<i>(відсотків)</i>				<i>(percent)</i>
	2014	2015	2016	
акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	3,7	3,7	4,5	excise tax on imported goods (products) into the territory of Ukraine
акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів	-	1,2	1,5	excise tax on retailers of excisable goods
податок на додану вартість (з урахуванням відшкодування)	30,5	27,4	30,1	value-added tax (including tax refund)
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	2,8	6,2	2,6	Taxes on international trade and external operations
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
ввізне мито	2,7	6,1	2,6	import duty
вивізне мито	0,05	0,1	0,05	export duty
Збори на паливно-енергетичні ресурси	1,3	1,1	0,04	Energy resources charges
Місцеві податки і збори, включаючи нараховані до 1 січня 2011 року	1,8	4,1	5,4	Local taxes and charges, incl. accrued before January 1, 2011
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
податок на майно	0,01	2,5	3,2	property tax
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
плата за землю	-	2,3	3,0	land tax
єдиний податок	1,6	1,7	2,2	flat tax
місцеві податки і збори, нараховані до 1 січня 2011 року	0,00	0,00	0,00	local taxes and charges accrued before January 1, 2011
Інші податки та збори	1,6	0,4	0,6	Other taxes and charges
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
екологічний податок збір за користування радіочастотним ресурсом України	1,1	0,4	0,6	environmental tax
	0,3	-	-	fee for radio frequency resource of Ukraine
Неподаткові надходження	17,7	21,5	16,0	Non-tax revenues
<i>у тому числі:</i>				<i>including:</i>
Доходи від власності та підприємницької діяльності	6,3	11,0	6,8	Property and entrepreneurial activity income
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>

Продовження додатку Е

Продовж. табл. Е.1

<i>(відсотків)</i>				<i>(percent)</i>
	2014	2015	2016	
кошти, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України "Про Національний банк України"	5,0	9,5	4,9	funds transferred by the National Bank of Ukraine according to the Law of Ukraine "On National Bank of Ukraine"
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	1,5	2,7	1,5	Administrative fees and charges, receipts from non-commercial economic activity
Інші неподаткові надходження	2,9	1,4	1,5	Other non-tax revenues
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
збори на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій	2,1	0,6	0,7	fees for state pension insurance for specific economic activity
Власні надходження бюджетних установ	6,9	6,4	6,3	Own-source revenues of budgetary institutions
Доходи від операцій з капіталом	0,4	0,3	0,2	Revenues from capital transactions
<i>у тому числі:</i>				<i>including:</i>
Надходження від продажу основного капіталу	0,1	0,1	0,1	Receipts from fixed capital disposal
Надходження від реалізації державних запасів товарів	0,2	0,02	0,00	Receipts from disposal of the state inventories of goods
Кошти від продажу землі і нематеріальних активів	0,2	0,1	0,1	Receipts from disposal of land and intangible assets
Від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	1,2	0,3	0,6	From foreign governments and international organizations
Цільові фонди	0,1	0,1	0,1	Special funds
<i>у тому числі:</i>				<i>including:</i>
Надходження до Фонду соціального захисту інвалідів	0,04	0,02	0,04	Receipts into the Fund for Social Protection of Disabled
Надходження до цільового фонду для забезпечення оборони і безпеки держави	-	0,00	0,00	Receipts into the special fund for country's defence and security
Цільові фонди, утворені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади	0,1	0,1	0,1	Special funds established by the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea and other local government bodies and authorities

Додаток Ж

Показники видатків Зведеного бюджету України

Таблиця Ж.1

Видатки Зведеного бюджету України 2014-2016 рр

<i>(тис. гривень)</i>				<i>(thsd. UAH)</i>
	2014	2015	2016	
Загальнодержавні функції	76 845 869,0	117 642 395,8	134 256 934,2	General public services
<i>у тому числі:</i>				<i>including:</i>
Вищі органи державного управління, органи місцевої влади та місцевого самоврядування, фінансова та зовнішньополітична діяльність	20 254 666,7	23 459 265,1	30 406 576,9	Superior government bodies, local government bodies and authorities, financial and external activity
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
фінансова та фіскальна діяльність	6 499 575,4	6 479 950,0	7 696 696,6	financial and fiscal activity
зовнішньополітична діяльність	1 241 185,5	2 726 714,2	3 117 685,2	external activity
Інші загальні функції державного управління	2 473 796,3	3 675 476,6	4 662 991,4	Other public services
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
загальнодержавне планування та статистика	679 882,8	644 483,9	767 451,0	general public planning and statistics
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері державного управління	3 267 080,6	3 114 935,8	2 888 677,4	Basic and applied researches and developments in public services
Проведення виборів та референдумів	1 415 737,3	1 220 050,6	193 480,8	Conducting elections and referendums
Обслуговування боргу	49 434 588,1	86 172 667,7	96 105 207,8	Debt servicing
Оборона	27 365 464,0	52 015 770,7	59 359 144,5	Defence
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
Військова оборона	24 375 122,1	47 396 661,8	53 403 094,2	Military defence
Цивільна оборона	445 179,7	819 157,3	612 646,9	Civil defence
Військова освіта	913 708,5	1 451 276,7	1 987 815,4	Military education
Громадський порядок, безпека та судова влада	44 864 567,3	54 962 974,7	72 056 637,3	Public order, security and judiciary
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
Діяльність із забезпечення громадського порядку, боротьба із злочинністю та охорона державного кордону	22 085 489,3	28 451 576,0	39 277 166,5	Providing public order, counteraction criminality and state border protection
Протипожежний захист та рятування	4 515 205,0	4 928 829,6	6 408 229,1	Fire protection and rescue

Продовження додатку Ж

Продовж. табл. Ж.1

<i>(тис. гривень)</i>				<i>(thsd. UAH)</i>
	2014	2015	2016	
Судова влада	4 996 163,7	5 070 109,1	7 098 735,4	Judiciary
Кримінально-виконавча система та виправні заходи	2 897 294,3	3 047 482,0	3 620 823,3	Criminal-executive system and penitentiary measures
Діяльність у сфері безпеки держави	4 277 074,7	5 770 002,4	7 668 931,8	State defence activity
Нагляд за додержанням законів та представницькі функції в суді	2 810 601,6	2 982 492,2	3 124 618,4	Supervision over the laws adherence and representing functions in court
Економічна діяльність у тому числі:	43 637 572,6	56 257 343,4	66 191 265,9	Economic affairs including:
Загальна економічна, торговельна та трудова діяльність	783 487,6	1 026 060,8	2 515 334,2	General economic, trade and labour affairs
Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство	5 868 382,7	6 062 736,8	5 781 759,7	Agriculture, forestry, hunting and fishing
Паливно-енергетичний комплекс	9 339 125,6	1 896 161,0	2 248 931,2	Fuel and energy complex
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
вугільна галузь та інші галузі з видобутку твердого палива	9 117 617,1	1 763 545,3	2 029 450,1	coal and other solid mineral fuels extraction
нафтогазова галузь	3 355,7	6 593,3	48 517,5	oil and gas
електроенергетична галузь	107 199,7	15 368,5	38 406,5	electric power
Інша промисловість та будівництво	342 510,7	437 884,6	546 608,6	Other industry and construction
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
будівництво	186 930,2	285 001,5	308 046,4	construction
Транспорт	18 776 710,3	31 110 351,2	29 261 976,4	Transport
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
дорожнє господарство	17 363 175,8	28 575 878,7	25 040 920,2	road economy
Зв'язок, телекомунікації та інформатика	189 594,5	263 151,2	381 954,4	Communication, telecommunication and informatics
Інші галузі економіки	2 948 471,4	5 448 142,8	6 512 467,5	Other economic sectors
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки в галузях економіки	842 914,4	834 631,6	1 009 837,9	Basic and applied researches and developments in economic sectors
Інша економічна діяльність	4 546 375,3	9 178 223,3	17 932 396,0	Other economic affairs

Продовження додатку Ж

Продовж. табл. Ж.1

<i>(тис. гривень)</i>				<i>(тисд. UAH)</i>
	2014	2015	2016	
Судова влада	4 996 163,7	5 070 109,1	7 098 735,4	Judiciary
Кримінально-виконавча система та виправні заходи	2 897 294,3	3 047 482,0	3 620 823,3	Criminal-executive system and penitentiary measures
Діяльність у сфері безпеки держави	4 277 074,7	5 770 002,4	7 668 931,8	State defence activity
Нагляд за додержанням законів та представницькі функції в суді	2 810 601,6	2 982 492,2	3 124 618,4	Supervision over the laws adherence and representing functions in court
Економічна діяльність	43 637 572,6	56 257 343,4	66 191 265,9	Economic affairs
<i>у тому числі:</i>				<i>including:</i>
Загальна економічна, торговельна та трудова діяльність	783 487,6	1 026 060,8	2 515 334,2	General economic, trade and labour affairs
Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство	5 868 382,7	6 062 736,8	5 781 759,7	Agriculture, forestry, hunting and fishing
Паливно-енергетичний комплекс	9 339 125,6	1 896 161,0	2 248 931,2	Fuel and energy complex
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
вугільна галузь та інші галузі з видобутку твердого палива	9 117 617,1	1 763 545,3	2 029 450,1	coal and other solid mineral fuels extraction
нафтогазова галузь	3 355,7	6 593,3	48 517,5	oil and gas
електроенергетична галузь	107 199,7	15 368,5	38 406,5	electric power
Інша промисловість та будівництво	342 510,7	437 884,6	546 608,6	Other industry and construction
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
будівництво	186 930,2	285 001,5	308 046,4	construction
Транспорт	18 776 710,3	31 110 351,2	29 261 976,4	Transport
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
дорожнє господарство	17 363 175,8	28 575 878,7	25 040 920,2	road economy
Зв'язок, телекомунікації та інформатика	189 594,5	263 151,2	381 954,4	Communication, telecommunication and informatics
Інші галузі економіки	2 948 471,4	5 448 142,8	6 512 467,5	Other economic sectors
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки в галузях економіки	842 914,4	834 631,6	1 009 837,9	Basic and applied researches and developments in economic sectors
Інша економічна діяльність	4 546 375,3	9 178 223,3	17 932 396,0	Other economic affairs

Продовження додатку Ж

Продовж. табл. Ж.1

<i>(тис. гривень)</i>				<i>(thsd. UAH)</i>
	2014	2015	2016	
Охорона навколишнього природного середовища	3 481 749,6	5 529 695,6	6 255 416,9	Environmental protection
Житлово-комунальне господарство	17 808 514,1	15 700 429,7	17 547 524,5	Housing and utilities
Охорона здоров'я	57 150 071,1	71 001 121,1	75 503 434,7	Health
Духовний та фізичний розвиток	13 857 672,8	16 228 340,2	16 897 848,5	Cultural and physical development
Освіта	100 109 534,0	114 193 492,2	129 437 705,8	Education
Соціальний захист та соціальне забезпечення	138 004 683,3	176 339 837,1	258 326 137,7	Social protection and social security
<i>у тому числі:</i>				<i>including:</i>
Соціальний захист на випадок непрацездатності	7 960 507,6	8 698 986,5	10 308 684,5	Social protection in case of disability
Соціальний захист пенсіонерів	79 812 809,0	99 587 243,0	147 611 264,2	Social protection for retirees
Соціальний захист ветеранів війни та праці	4 689 342,1	5 370 351,2	6 976 509,4	Social protection for war and labour veterans
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	36 399 355,3	36 479 896,0	40 706 800,3	Social protection for families, children and youth
Соціальний захист безробітних	55 569,4	59 722,3	94 022,9	Social protection for the unemployed
Допомога у вирішенні житлового питання	2 599 136,7	15 515 577,3	41 625 297,0	Housing assistance
Соціальний захист інших категорій населення	5 571 721,2	8 616 456,7	8 337 902,6	Social protection for other categories of population
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту	19 765,3	16 564,6	16 258,1	Basic and applied researches and developments in social protection
Інша діяльність у сфері соціального захисту	896 476,8	1 995 039,4	2 649 398,8	Other activity in social protection
Всього видатків	523 125 697,8	679 871 400,4	835 832 050,1	Total expenditure
Кредитування	4 972 084,7	3 057 840,2	1 841 340,7	Net lending
<i>Перевищення видатків над доходами (дефіцит)</i>	<i>72 030 459,1</i>	<i>30 898 246,3</i>	<i>54 813 905,9</i>	<i>Expenditure exceeding over revenue (deficit)</i>

Додаток 3
Структура видатків зведеного бюджету

Таблиця 3.1

Структура видатків Зведеного бюджету України 2014-2016 рр

<i>(відсотків)</i>				<i>(percent)</i>
	2014	2015	2016	
Всього видатків	100	100	100	Total expenditure
<i>у тому числі:</i>				<i>including:</i>
Загальнодержавні функції	14,7	17,3	16,1	General public services
<i>у тому числі:</i>				<i>including:</i>
Вищі органи державного управління, органи місцевої влади та місцевого самоврядування, фінансова та зовнішньополітична діяльність	3,9	3,5	3,6	Superior government bodies, local government bodies and authorities, financial and external activity
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
фінансова та фіскальна діяльність	1,2	1,0	0,9	financial and fiscal activity
зовнішньополітична діяльність	0,2	0,4	0,4	external activity
Інші загальні функції державного управління	0,5	0,5	0,6	Other public services
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
загальнодержавне планування та статистика	0,1	0,1	0,1	general public planning and statistics
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері державного управління	0,6	0,5	0,3	Basic and applied researches and developments in public services
Проведення виборів та референдумів	0,3	0,2	0,02	Conducting elections and referendums
Обслуговування боргу	9,4	12,7	11,5	Debt servicing
Оборона	5,2	7,7	7,1	Defence
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
Військова оборона	4,7	7,0	6,4	Military defence
Цивільна оборона	0,1	0,1	0,1	Civil defence
Військова освіта	0,2	0,2	0,2	Military education
Громадський порядок, безпека та судова влада	8,6	8,1	8,6	Public order, security and judiciary
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
Діяльність із забезпечення громадського порядку, боротьба із злочинністю та охорона державного кордону	4,2	4,2	4,7	Providing public order, counteraction criminality and state border protection
Протипожежний захист та рятування	0,9	0,7	0,8	Fire protection and rescue

Продовження додатку 3

Продовж. табл. 3.1

<i>(відсотків)</i>				<i>(percent)</i>
	2014	2015	2016	
Судова влада	1,0	0,7	0,8	Judiciary
Кримінально-виконавча система та виправні заходи	0,6	0,4	0,4	Criminal-executive system and penitentiary measures
Діяльність у сфері безпеки держави	0,8	0,8	0,9	State defence activity
Нагляд за додержанням законів та представницькі функції в суді	0,5	0,4	0,4	Supervision over the laws adherence and representing functions in court
Економічна діяльність	8,3	8,3	7,9	Economic affairs
<i>у тому числі:</i>				<i>including:</i>
Загальна економічна, торговельна та трудова діяльність	0,1	0,2	0,3	General economic, trade and labour affairs
Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство	1,1	0,9	0,7	Agriculture, forestry, hunting and fishing
Паливно-енергетичний комплекс	1,8	0,3	0,3	Fuel and energy complex
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
вугільна галузь та інші галузі з видобутку твердого палива	1,7	0,3	0,2	coal and other solid mineral fuels extraction
нафтогазова галузь	0,00	0,00	0,01	oil and gas
електроенергетична галузь	0,02	0,00	0,00	electric power
Інша промисловість та будівництво	0,1	0,1	0,1	Other industry and construction
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
будівництво	0,04	0,04	0,04	construction
Транспорт	3,6	4,6	3,5	Transport
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
дорожнє господарство	3,3	4,2	3,0	road economy
Зв'язок, телекомунікації та інформатика	0,04	0,04	0,05	Communication, telecommunication and informatics
Інші галузі економіки	0,6	0,8	0,8	Other economic sectors
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки в галузях економіки	0,2	0,1	0,1	Basic and applied reseaches and developments in economic sectors
Інша економічна діяльність	0,9	1,3	2,1	Other economic affairs
Охорона навколишнього природного середовища	0,7	0,8	0,8	Environmental protection
Житлово-комунальне господарство	3,4	2,3	2,1	Housing and utilities

Продовження додатку 3

Продовж. табл. 3.1

<i>(відсотків)</i>				<i>(percent)</i>
	2014	2015	2016	
Охорона здоров'я	10,9	10,4	9,0	Health
Духовний та фізичний розвиток	2,7	2,4	2,0	Cultural and physical development
Освіта	19,1	16,8	15,5	Education
Соціальний захист та соціальне забезпечення	26,4	25,9	30,9	Social protection and social security
<i>у тому числі:</i>				<i>including:</i>
Соціальний захист на випадок непрацездатності	1,5	1,3	1,2	Social protection in case of disability
Соціальний захист пенсіонерів	15,3	14,6	17,7	Social protection for retirees
Соціальний захист ветеранів війни та праці	0,9	0,8	0,8	Social protection for war and labour veterans
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	7,0	5,4	4,9	Social protection for families, children and youth
Соціальний захист безробітних	0,01	0,01	0,00	Social protection for the unemployed
Допомога у вирішенні житлового питання	0,5	2,3	5,0	Housing assistance
Соціальний захист інших категорій населення	1,1	1,3	1,0	Social protection for other categories of population
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту	0,00	0,00	0,00	Basic and applied reseaches and developments in social protection
Інша діяльність у сфері соціального захисту	0,2	0,3	0,3	Other activity in social protection

Додаток К
Кредитування Зведеного бюджету України

Таблиця К.1

**Кредитування Зведеного бюджету України за функціональною класифікацією
видатків та кредитування**

<i>(тис. гривень)</i>				<i>(thsd. UAH)</i>
	2014	2015	2016	
Економічна діяльність	4 576 268,2	2 774 350,6	1 460 339,2	Economic affairs
<i>у тому числі:</i>				<i>including:</i>
Загальна економічна, торговельна та трудова діяльність	631,7	-238,6	631,0	General economic, trade and labour affairs
Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство	-198 309,9	-43 211,7	-74 201,4	Agriculture, forestry, hunting and fishing
Паливно-енергетичний комплекс	2 401 356,5	3 232 295,3	4 052 291,7	Fuel and energy complex
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
вугільна галузь та інші галузі з видобутку твердого палива	-1 437,0	-181,6	-299,3	coal and other solid mineral fuels extraction
електроенергетична галузь	1 856 008,3	3 232 476,9	4 052 591,0	electric power
Транспорт	2 027 438,1	1 943 273,1	1 874 923,8	Transport
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
дорожнє господарство	2 027 438,1	1 943 273,1	1 874 923,8	road economy
Інші галузі економіки	-37 092,7	-22 478,5	-370 041,7	Other economic sectors
Інша економічна діяльність	382 244,7	-2 335 289,0	-4 023 264,2	Other economic affairs
Житлово-комунальне господарство	322 632,2	169 914,1	229 527,7	Housing and utilities
Освіта	95,5	60,1	-150,5	Education
Соціальний захист та соціальне забезпечення	73 088,7	113 515,3	151 624,2	Social protection and social security
<i>з них:</i>				<i>of which:</i>
Допомога у вирішенні житлового питання	73 088,7	113 515,3	151 624,2	Housing assistance
Всього кредитування	4 972 084,7	3 057 840,2	1 841 340,7	Total net lending